PŘÍLOHOVÝ SEŠIT VIII

Nejvyšší soud ČR

SBÍRKA SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ A STANOVISEK

VÝBĚR Z ROZHODNUTÍ

Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu

OBSAH:

Orac

ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
20. února 1996
VĚC LOBO MACHADO
(Rozsudek ve věci Lobo Machado versus Portugalsko)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající v souladu s článkem 51 Jednacího řádu A jako Velký Senát, který tvořili následující soudci: R. Ryssdal, předseda, R. Bernhardt, R. Macdonald, A. Spielmann, S. K. Martens, E. Palmová, I. Foighel, R. Pekkanen, A. N. Loizou, J. M. Morenilla, F. Bigi, Sir John Freeland, M. A. Lopes Rocha, L. Wildhaber, J. Makarczyk, D. Gotchev, K. Jungwiert, P. Kûris, U. Lôhmus, jakož i H. Petzold, tajemník Soudu, a P. J. Mahoney, zástupce tajemníka Soudu, po neveřejné poradě, která se konala ve dnech 1. září 1995 a 22. ledna 1996, vynáší následující rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

POSTUP

1. Případ byl Soudu postoupen Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise") a vládou Portugalské republiky (dále jen „Vláda") ve dnech 7. července a 5. září 1994, a to v rámci tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva"). Tomu předcházelo podání stížnosti (č. 15764/89) proti Portugalsku, předložené Komisi podle článku 25 portugalským občanem, panem Pedro Lobo Machadem, dne 2. listopadu 1989. Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Portugalsko uznalo obligatorní jurisdikci Soudu (článek 46); stížnost Vlády se opírala o článek 48. Předmětem stížnosti a žádosti bylo docílit rozhodnutí o tom, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků žalovaného státu podle článku 6 Úmluvy a článku 1 Protokolu č.1.

2. V odpovědi na dotaz učiněný podle ustanovení 33 § 3 (d) Jednacího řádu A stěžovatel prohlásil, že si přeje zúčastnit se řízení, a stanovil právního zástupce, který jej bude zastupovat (ust. 30).

3. Do ustaveného Senátu byl z moci úřední jmenován pan Lopes Rocha, zvolený soudce portugalské národnosti (článek 43 Úmluvy), a pan R. Ryssdal, předseda Soudu (ust. 21 § 3 /b/). Dne 18. července 1994 předseda Soudu za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval jména ostatních sedmi členů, a to pana N. Valticose, paní E. Palmové a pánů I. Foighela, F. Bigiho, J. Makarczyka a K. Jungwierta (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 4). Poté pan A. Spielmann, náhradní soudce, nahradil pana Valticose, který se nemohl zúčastnit dalšího projednávání případu (ust. 22 § 1 a 24 § 1).

4. Jako předseda Senátu (ust. 21 § 5) pan Ryssdal prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem Vlády, právním zástupcem stěžovatele a s delegátem Komise postup řízení (ust. 37 § 1 a ust. 38). Na základě rozhodnutí přijatého po těchto konzultacích obdržel tajemník Soudu zápis žadatele dne 18. listopadu 1994 a zápis Vlády ze dne 21. listopadu. Dne 1. prosince informoval sekretář Komise tajemníka Soudu, že její delegát přednese své připomínky při ústním jednání.

5. Dne 2. února 1995 rozhodl předseda v zájmu řádného chodu justice, aby tento případ a případ Vermeulen versus Belgie byly projednány ve stejný den. Následně po konzultaci se Senátem, rozhodl předseda odročit projednávání tohoto případu ze dne 20. března 1995, na který bylo ústní jednání původně nařízeno, na 30. srpen.

6. Dne 22. března 1995 v souladu s ust. 37 § 2 rozhodl předseda vyhovět žádosti belgické Vlády podat písemné připomínky k některým aspektům případu. V dopise, který kancelář Soudu obdržela dne 18. dubna 1995, komentoval poradce stěžovatele otázky týkající se rozsahu výše zmíněného podání Vlády, a to jako amicus curiae. Dne 24. května 1995 obdržel připomínky tajemník Soudu.

7. Obdobně jako dne 24. května 1995 se Senát vzdal své jurisdikce ve prospěch Velkého Senátu (ust. 51). V souladu s ust. 51 § 2 (a) a (b) se předseda a místopředseda (p. Ryssdal a p. Bernhardt), společně s ostatními členy původního Senátu, stali členy Velkého Senátu. Dne 8. června 1995, za přítomnosti tajemníka Soudu, vylosoval předseda jména dalších soudců, a to pánů R. Macdonalda, R. Pekkanena, A. N. Loizou a J. M. Morenilli, Sira Johna Freelanda, L. Wildhabera, D. Gotcheva, P. Kûrise a U. Lôhmuse.

8. V souladu s rozhodnutím předsedy, který povolil právnímu zástupci stěžovatele vystupovat před Soudem v jazyku portugalském (ust. 27 § 2), se jednání konalo za účasti veřejnosti v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 30. srpna 1995. Soud předtím vykonal přípravné řízení.

9. K Soudu se dostavili :

(a) za Vládu pan A. Henriques Gaspar, zástupce generálního prokurátora republiky, vládní zmocněnec; pan O. Caspero Paulo, bývalý předseda pracovního senátu Nejvyššího soudu, poradce;

(b) za Komisi pan H. Danelius, delegát;

(c) za žadatele pan J. Pires de Lima, advokát, rada, pan J. M. Lebre de Freitas, profesor práva na univerzitě v Lisabonu, advokát, pan M. Nobre de Gusmão, advokát, poradci.

Soud vyslechl úvodní přednesy pánů Daneliuse, Pirese de Limy, Lebre de Freitase, Henriquese Gaspara a Castela Paula.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Okolnosti případu

10. Pan Pedro Lobo Machado je portugalským občanem a žije v Lisabonu. V roce 1955 nastoupil do zaměstnání u společnosti Sacor jako inženýr. V důsledku znárodnění v roce 1975 byl Sacor pohlcen koncernem ve státním vlastnictví, společností „Petrogal – Petróleos de Portugal, EP" („Petrogal"). Dne 4. dubna 1989 se Petrogal stal veřejnou společností s ručením omezeným, ve které je stát i nadále majoritním akcionářem. Mezitím, dne 1. ledna 1980, stěžovatel odešel do důchodu.

11. Dne 5. února 1986 zahájil pan Lobo Machado řízení proti Petrogalu u průmyslového tribunálu v Lisabonu; společnost zastupoval právní zástupce jmenovaný předsedou správní rady. Pan Lobo Machado usiloval o uznání funkce „generální ředitel" namísto funkce „ředitel", kterou mu zaměstnavatel udělil. Jelikož se tato klasifikce projevila svými účinky na výši jeho starobního důchodu, požadoval stěžovatel rovněž vyplacení částek, které mu měly být podle kolektivní smlouvy (acordo colectivo de trabalho) vypláceny již od roku 1980.

12. Průmyslový tribunál v Lisabonu jeho žalobu zamítl rozsudkem ze dne 7. října 1987. Toto rozhodnutí bylo potvrzeno rozsudkem odvolacího soudu v Lisabonu ze dne 1. června 1988.

13. Stěžovatel se odvolal k Nejvyššímu soudu (Supremo Tribunal de Justiça).

14. Poté, co si strany vyměnily svá podání, byl spis zaslán zástupci úřadu generálního prokurátora při Nejvyšším soudu, který je současně zástupcem generálního prokurátora, dne 20. února 1989. Dne 28. února 1989 předložil tento zástupce stanovisko, v němž doporučil (viz níže), aby odvolání bylo zamítnuto: „1. Přečteno. 2. Žalobce opakuje argumenty, které již byly předloženy odvolacímu soudu, a usiluje o to, aby jeho rozsudek spolu s rozsudkem soudu první instance byl zamítnut a aby bylo jeho žalobě vyhověno. Tyto argumenty však již byly řádně posouzeny v rozsudku, proti němuž bylo podáno odvolání, což samo o sobě stačí, pokud jde o zdůvodnění (rozsudku o odvolání). Proto není další projednávání nezbytné. 3. Jsem proto toho názoru, že odvolání musí být zamítnuto."

15. Dne 19. května 1989 projednal odvolání Nejvyšší soud v neveřejném zasedání. Porady se zúčastnili tři soudci, tajemník soudu a členové úřadu oddělení generálního prokurátora. Strany nebyly vyzvány k účasti na

jednání. Na závěr projednávání soud potvrdil rozsudek, jímž bylo odvolání zamítnuto, a toto bylo stěžovateli sděleno dne 22. května 1989.

II. Relevantní ustanovení vnitrostátního práva

A. Ústava

16. Nezávislost a postavení generálního prokurátora se podobají nezávislosti a postavení soudců. V článku 221 §§ 1 a 2 Ústavy jsou jeho funkce vymezeny následovně: „1. K povinnostem generálního prokurátora náleží zastupovat stát, jednat jako orgán žaloby a podporovat demokratický právní řád a zájmy stanovené zákonem. 2. Úřad generálního prokurátora má svůj vlastní status a je autonomní v souladu se zákonem."

B. Kompetenční zákon upravující postavení úřadu generálního prokurátora

17. Zákon č. 47/1986 ze dne 15. října 1986 vymezuje rozsah pravomoci úřadu generálního prokurátora a stanoví způsob, jakým intervenuje – jako žalobce nebo obhájce anebo v „přidruženém" (associated, acessória) postavení – v soudním řízení. V daném případě jsou relevantní následující ustanovení:

Článek 1
Na základě zákona je úřad generálního prokurátora orgánem odpovědným za zastupování státu, přičemž jedná jako orgán žaloby a podporuje demokratický právní řád a zájmy, které podporovat mu ukládá zákon.

Článek 3 (1)
K povinnostem úřadu generálního prokurátora patří zejména:
(a) zastupovat stát... ;
(b) vystupovat jako orgán žaloby;
(c) zastupovat zaměstnance a jejich rodiny při ochraně jejich sociálních práv;
(d) podporovat nezávislost soudů v mezích jejich odpovědnosti a zajišťovat, aby činnost soudu byla vykonávána v souladu s Ústavou a zákony;
(e) sledovat výkon těch soudních rozhodnutí, kde je k tomu zmocněn;
(f) řídit vyšetřování v trestních věcech, i když vyšetřování provádějí jiné orgány;
(g) podporovat kampaně na prevenci trestné činnosti a spolupracovat při nich;
(h) sledovat ústavnost legislativy;
(i) zasahovat do konkursních řízení a do řízení o platební nezpůsobilosti a do jiných řízení ve věci veřejného zájmu;
(j) jednat jako poradní orgán tam, kde to stanoví tento zákon;
(l) dohlížet na policejní řízení;
(m) podávat odvolání proti rozhodnutím vyplývajícím z úmluvy mezi stranami, která byla ujednána s cílem obejít zákon, nebo která byla vynesena v rozporu s výslovným zákonným ustanovením;
(n) plnit další funkce, které mu ukládá zákon.

Článek 5
1. Úřad generálního prokurátora vstupuje do řízení jako žalobce nebo jako obhájce
(a) tam, kde zastupuje stát;
(d) tam, kde zastupuje zaměstnance a jejich rodiny při ochraně jejich sociálních práv;
4. Úřad generálního prokurátora zasahuje do řízení jako „přidružený" orgán
(a) tam, kde se nejedná o případ stanovený v odstavci (1) a kde jsou zainteresovanými stranami kraje, místní orgány, ostatní veřejné subjekty, charitativní a jiné instituce hájící veřejné zájmy, osoby bez právní způsobilosti nebo pohřešované osoby; a
(b) ve všech ostatních případech, kde to stanoví zákon.

Článek 6

1. Tam, kde úřad generálního prokurátora zasahuje jako „přidružený" orgán, dohlíží na ochranu zájmů, jež mu byly svěřeny, a přijímá (k tomuto účelu) nezbytná opatření.

2. Úřad zasahuje způsobem stanoveným v zákoně o řízení.

Článek 11 (2)

(Úřad generálního prokurátora) zastupuje (u nejvyšších soudů) zástupce generálního prokurátora...

Článek 59

Ministr spravedlnosti může

(a) dávat generálnímu prokurátorovi zvláštní instrukce ohledně civilních případů, kde je stát zainteresován;

(b) zmocnit úřad generálního prokurátora ... aby uznal věc druhé strany, uzavřel smír nebo přerušil řízení v civilních věcech, kde je stát stranou (sporu);

C. Zákon o civilním řízení

18. Relevantní ustanovení zákona o civilním řízení, která lze rovněž aplikovat na případy spadající do pravomoci průmyslových tribunálů, jsou tato:

Článek 20

1. Stát je zastupován úřadem generálního prokurátora.

2. Jestliže se případ týká státního majetku nebo práv státu, přičemž majetek je spravován nebo práva vykonávána samosprávnými orgány, mohou dát tyto orgány své pokyny poradci, který bude vystupovat v řízení společně s úřadem generálního prokurátora. V případě neshody mezi úřadem generálního prokurátora a poradcem bude mít přednost názor úřadu generálního prokurátora.

Článek 709

1. Po prostudování spisu připojí každý soudce svůj podpis a datum, jakož i libovolné komentáře. Na konci řízení zanese soudní kancelář případ do seznamu soudu.

2. V den, kdy soud zasedá za účelem přijetí svého rozsudku, přečte soudce – zpravodaj návrh rozsudku, načež všichni ostatní soudci hlasují v pořadí, v jakém prostudovali spis.

Je-li to možné, v úvodu zasedání předsedající soudce a ostatní soudci obdrží fotokopie nebo strojopis nebo rukopis návrhu rozsudku.

Článek 752 § 1

Jestliže musí úřad generálního prokurátora zasáhnout (do řízení), bude mu doručen spis (k připomínkám) na dobu sedmi dnů, po jejichž uplynutí se spis... postoupí soudci – zpravodaji a ostatním ne – předsedajícím soudcům ke konečnému rozsudku; soudce – zpravodaj si může spis ponechat čtrnáct dní, ostatní soudci sedm dní.

19. V souladu s Ústavou a s kompetenčním zákonem upravujícím povinnosti úřadu generálního prokurátora zasahuje tento úřad do každého řízení, kde je v sázce státní zájem (interesse público). U pracovněprávních případů je praxe pracovněprávního senátu Nejvyššího soudu taková, že se spis postoupí zástupci úřadu generálního prokurátora u tohoto soudu (zástupci generálního prokurátora), aby se mohl vyjádřit k meritu odvolání. Tento zástupce se pak zpravidla účastní zasedání, jehož účelem je projednat odvolání.

D. Zákon o pracovním řízení

20. Vláda citovala níže uvedená ustanovení zákona o pracovním řízení:

Článek 8
Zástupci úřadu generálního prokurátora musejí automaticky zastupovat
(a) zaměstnance a jejich rodiny; ...

Článek 10
Tam, kde je určen právní zástupce, automatické zastupování úřadu generálního prokurátora odpadá, aniž by to bylo na překážku zásahu tohoto úřadu jakožto „přidruženého" orgánu.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

21. Pan Lobo Machado se obrátil na Komisi dne 2. listopadu 1989. Opíraje se o článek 6 § 1 Úmluvy především tvrdil, že odvolací soud nově neposoudil důkazy vztahující se ke skutečnostem, jež měly být posouzeny soudem první instance, a že nedošlo k veřejnému jednání ani před odvolacím soudem ani před Nejvyšším soudem; dále pak si pan Lobo Machado stěžoval na roli přisouzenou úřadu generálního prokurátora v řízení před Nejvyšším soudem, která, jak uvedl, porušovala jeho právo na spravedlivý proces před nezávislým a nestranným soudem a která byla v rozporu s principem rovnosti prstředků. Stěžovatel rovněž tvrdil, že došlo k porušení článku 1 Protokolu č. 1 s ohledem na negativní finanční důsledky vyplývající ze zamítnutí jeho žaloby.

22. Dne 29. listopadu 1993 prohlásila Komise za přípustné stížnosti na účast úřadu generálního prokurátora v řízení před Nejvyšším soudem a na porušení práva stěžovatele na pokojné užívání jeho majetku. Zbývající část stížnosti (č. 15764/89) prohlásila Komise za nepřípustnou. Ve své zprávě ze dne 19. května 1994 (článek 31) vyjádřila Komise názor v poměru čtrnácti hlasů k devíti, že došlo k porušení článku 6 § 1 Úmluvy a v poměru dvaceti dvou hlasů k jednomu, že nevzniká samostatná otázka ve spojení s článkem 1 Protokolu č. 1.

Konečné návrhy vlády předložené Soudu

23. Ve svém podání požádala Vláda Soud, „aby rozhodl, že článek 6 § 1 Úmluvy nebyl porušen."

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 6 § 1 Úmluvy

24. Pan Lobo Machado tvrdil, že byl porušen článek 6 § 1 Úmluvy, který stanoví toto: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě... projednána nezávislým a nestranným soudem, ... který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích ... Jednak si stěžoval, že nemohl, ještě předtím než Nejvyšší soud vynesl svůj rozsudek, obdržet kopii písemného stanoviska úřadu generálního prokurátora a tudíž na ně nemohl reagovat; za druhé, že úřad generálního prokurátora byl zastoupen při neveřejném jednání u Nejvyššího soudu, ačkoli tento úřad již předtím akceptoval argumenty Petrogalu. Účast tohoto úřadu byla tudíž, jak ve svém podání uvedl, v rozporu s principem rovnosti prostředků a zpochybňovala nezávislost soudu. Dále pak, jelikož podal žalobu proti koncernu, jehož vlastníkem je stát, byl oprávněn pochybovat o nestrannosti úřadu generálního prokurátora jakožto zástupce státu v soukromoprávních sporech finanční povahy. Podle jeho tvrzení neexistovalo nic, co by ospravedlňovalo účast zástupce generálního prokurátora na jednání. Jeho posláním nebylo radit soudu nebo zajistit konsistenci jeho judikatury. V daném případě nebylo ani možné vysvětlit jeho účast potřebou chránit veřejný zájem, protože zástupce generálního prokurátora stál na straně zaměstnavatele. Povinnosti úřadu portugalského generálního prokurátora byly takové, že jeho zástupce mohl v daném případě obdržet pokyny od ministra spravedlnosti ohledně jeho konečných návrhů, jakož i ohledně úlohy při projednávání odvolání Nejvyšším soudem. Proto nebylo možné rozumně tvrdit, že – pokud jde o Portugalsko – porušení principu spravedlivosti v civilním řízení, s ohledem na ne-kontradiktorní zásah úřadu generálního prokurátora, bylo méně závažné než srovnatelné porušení v trestním řízení.

25. Komise většinou sdílela tento názor a konstatovala, že principy zakotvené v rozsudku ve věci Borgers versus Belgie ze dne 30. října 1991 (Serie A č. 214 – B) se aplikují mutatis mutandis v civilním řízení. Při úst-

ním jednání delegát (Komise) prohlásil, že k porušení došlo v důsledku kombinace skutečnosti, že pan Lobo Machado nemohl odpovědět na písemné připomínky úřadu generálního prokurátora, se skutečností, že člen tohoto úřadu byl přítomen projednávání.

26. Vláda poukázala na to, že strany – žadatel a Petrogal – vykonávaly svá procesní práva prostřednictvím svých zástupců v souladu se zásadou rovnosti stran. V takovémto řízení nemohl zástupce generálního prokurátora, jeden z členů úřadu generálního prokurátora s nejvyšší hodností, vystupovat jako procesní strana. S ohledem na zvláštní povahu forem zásahů úřadu generálního prokurátora u Nejvyššího soudu do pracovněprávních případů nebyly úvahy obsažené v rozsudku ve věci Borgers na daný případ aplikovatelné. Člen úřadu generálního prokurátora, jakožto instituce soudního systému, měl za povinnost pouze pomoci soudu tím, že mu podá zcela nezávislé, objektivní a nestranné stanovisko super partes ke vzniklým právním otázkám. A tímto způsobem měl přispět k zajištění řádného chodu justice. Objektivní funkce (amicus curiae) vykonávaná zástupcem generálního prokurátora jako garantem konsistence judikatury Nejvyššího soudu a ochráncem veřejného zájmu v pracovněprávních případech, byla veřejnosti a zejména právníkům známa. Není možné říci, že s ohledem na to, že zástupce generálního prokurátora předkládá stanovisko vycházející striktně ze zákona, stává se „objektivně řečeno" „spojencem" nebo „oponentem" (viz výše citovaný rozsudek ve věci Borgers, str. 32, § 26). Skutečnost, že jednou ze stran byl koncern ve vlastnictví státu, který se později stal veřejnou společností s ručením omezeným, v níž byl stát majoritním akcionářem, neměla vliv na úsudek o tom, zda byl respektován princip spravedlivého procesu. Petrogal má své vlastní orgány. V případech tohoto typu stěžovatelem citovaný článek 59 kompetenčního zákona vymezující funkce úřadu generálního prokurátora (viz výše odstavec 17) nezmocňuje ministra spravedlnosti k tomu, aby vydával pokyny týkající se úlohy úřadu generálního prokurátora. V daném případě se tento úřad omezil na předložení stručného písemného stanoviska a neměl možnost se vyslovit, ať už s hlasem poradním či jinak, v řízení, kde soud dospěl ke svému rozhodnutí v neveřejném zasedání (což je v rozporu s výše citovaným rozsudkem ve věci Borgers).

27. Belgická vláda poznamenala (viz výše odstavec 6), že zásadní rozdíly mezi trestním a civilním řízením před Nejvyšším soudem opravňují učinit závěr, že k precedentu Borgers (viz výše citovaný rozsudek v této věci) nelze přihlížet, jedná-li se o civilní řízení. Rozhodně je třeba brát v úvahu zvláštní rysy každého případu a relevantní normy vnitrostátního práva, aby se předešlo jednotnému úsudku o porušování článku 6 § 1 institucí, která se v Belgii i v Portugalsku ukázala býti prospěšnou.

28. Soud především konstatoval, že daný spor se týkal sociálních práv, a to mezi dvěma jasně definovanými stranami: stěžovatelem jako žalobcem a Petrogalem jako žalovaným. V tomto kontextu spočívá povinnost úřadu generálního prokurátora při Nejvyšším soudu převážně v asistenci soudu a v pomoci zajistit, aby jeho judikatura byla konsistentní. S ohledem na to, že se jednalo o sociální práva, byl zásah úřadu generálního prokurátora do řízení odůvodnitelný především snahou o zajištění veřejného zájmu. Za druhé je třeba poznamenat, že portugalský právní řád nepamatuje na případy, jak má zástupce úřadu generálního prokurátora při pracovním senátu Nejvyššího soudu plnit svou funkci, zasedá-li tento senát v neveřejném zasedání (na rozdíl od výše citovaného rozsudku ve věci Borgers, str. 28, § 17 a str. 32, § 28).

29. Shodně s případem Borgers (str. 32, § 26) má přesto Soud za to, že je třeba přisoudit velký význam roli, kterou ve skutečnosti v řízení sehrál člen úřadu generálního prokurátora, zejména pak obsahu a účinku jeho připomínek. Tyto připomínky vyjadřují stanovisko, v němž se odráží postavení úřadu generálního prokurátora jako takového. I když je toto postavení objektivní a opírá se o zákon, přesto je účelem stanoviska radit Nejvyššímu soudu, a tudíž jej ovlivňovat. V této souvislosti Vláda zdůraznila důležitost přispění úřadu (generálního prokurátora) k zajištění konsistence judikatury soudu, a zejména pak v daném případě k ochraně veřejného zájmu.

30. Ve svém rozsudku ze dne 17. ledna 1970 ve věci Delcourt versus Belgie uvedl Soud ve svém odůvodnění své domněnky o aplikovatelnosti článku 6 § 1, že „rozsudek kasačního soudu... se může odrazit v různém stupni na postavení dotčených osob" (Serie A č. 11, str. 13 – 14, § 25). Tuto myšlenku Soud znovu opakoval při více příležitostech (viz, mutatis mutandis, následující rozsudky: Pakelli versus Německo, 25. dubna 1983, Serie A č. 64, str. 17, § 36; Pham Hoang versus Francie, 25. září 1992, Serie A č. 243, str. 23, § 40; a Ruiz Mateos

versus Španělsko, 23. června 1993, Serie A č. 262, str. 25, § 63). Totéž platí pro daný případ, protože výsledek odvolání mohl ovlivnit výši starobního důchodu pana Lobo Machada.

31. S přihlédnutím k tomu, co bylo pro stěžovatele v sázce v průběhu řízení před Nejvyšším soudem, jakož i k povaze stanoviska zástupce generálního prokurátora, v němž zastával názor, aby odvolání bylo zamítnuto (viz výše odstavec 14), skutečnost, že pan Lobo Machado nemohl obdržet jeho kopii a odpovědět na ni dříve, než byl vynesen rozsudek, znamenala porušení jeho práva na kontradiktorní řízení. Toto právo v podstatě znamená možnost pro strany trestního nebo civilního procesu seznámit se se všemi předloženými důkazy či zaregistrovanými podáními a komentovat je, i když jsou předloženy či podány nezávislým členem vnitrostátní právní služby za účelem ovlivnit rozhodnutí soudu (viz mimo jiné, mutatis mutandis, následující rozsudky: výše citovaný Ruiz Mateos, str. 25, § 63; McMichael versus Spojené království, 24. února 1995, Serie A č. 307-B, str. 53 – 54, § 80; Kerojaervi versus Finsko, 19. července 1995, Serie A č. 326, str. 16, § 42). Soud shledává, že tento samotný fakt znamená porušení článku 6 § 1.

32. Toto porušení bylo o to závažnější, že k němu došlo za účasti zástupce generálního prokurátora na neveřejném zasedání Nejvyššího soudu. I když neměl možnost se vyjádřit, ať už s hlasem poradním či jinak (viz výše odstavce 26 a 28), byla mu tím dána, byť i jen podle vnějších příznaků, dodatečná příležitost podepřít své stanovisko neveřejně, aniž by se musel obávat odporu (viz výše citovaný rozsudek ve věci Borgers, str. 32, § 28). Skutečnost, že jeho účast umožňovala úřadu generálního prokurátora přispět k dodržení konsistence judikatury, nemůže na tomto nálezu nic změnit, jelikož umožnit svému členu účast není jediným prostředkem, jak tohoto cíle dosáhnout, jak ostatně ukazuje praxe většiny ostatních členských států Rady Evropy. Proto byl článek 6 § 1 porušen i v tomto ohledu.

33. Tyto závěry činí zbytečným, aby Soud rozhodl o stížnosti na to, že Nejvyšší soud nebyl ani nestranný ani nezávislý.

II. Údajné porušení článku 1 protokolu č. 1

34. Před Komisí stěžovatel tvrdil, že byl porušen též článek 1 Protokolu č.1, avšak před Soudem tuto stížnost již nevznesl.

35. Soud se nedomnívá, že musí vznést tuto otázku z vlastního podnětu.

III. Aplikace článku 50 Úmluvy

36. Článek 50 Úmluvy stanoví toto: „Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo jakéhokoliv jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění."

A. Škoda

37. Pan Lobo Machado uvedl, že zcela nezávisle na účincích výsledku řízení na jeho profesionální dráhu pochybnosti o soudním systému, jež vyvstaly v daném případě, narušily jeho důvěru v demokratické instituce. Utrpěnou nehmotnou újmu lze vyjádřit přinejmenším částkou 3 500 000 escudos (PTE).

38. Vláda namítla, že mezi porušením Úmluvy a tvrzenou újmou neexistuje příčinná souvislost.

39. Delegát Komise se k této otázce nevyjádřil.

40. Soud konstatuje, že nález o porušení článku 6 je sám o sobě dostatečným zadostiučiněním.

B. Náklady a výdaje

41. Stěžovatel rovněž požadoval úhradu nákladů a výdajů vynaložených na jeho zastupování před orgány Úmluvy, a to ve výši 1 500 000 PTE.

42. Vláda ani delegát Komise se k této žádosti nevyjářili.

43. Soud uznává nárok pana Lobo Machada a přiznává mu požadovanou částku, od níž je však třeba odečíst 21 724 francouzských franků, hrazených Radou Evropy za právní pomoc.

C. Úroky z prodlení

Podle informací dostupných Soudu zákonná úroková míra aplikovaná v Portugalsku ke dni přijetí tohoto rozsudku je 10 % per annum.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ:

1. stanoví, že v tomto případě byl porušen článek 6 § 1 Úmluvy;
2. stanoví, že není nutné případ posuzovat z hlediska článku 1 Protokolu č.1;
3. stanoví, že tento rozsudek je sám o sobě dostatečným zadostiučiněním za tvrzenou škodu;
4. stanoví, (a) že žalovaný stát je povinen zaplatit stěžovateli během tří měsíců 1 500 000 (jeden milion pět set tisíc) escudos, mínus 21 724 (dvacet jeden tisíc sedm set dvacet čtyři) francouzských franků, převedených na escudos podle kursu aplikovatelného ke dni vydání tohoto rozsudku, jako úhradu nákladů a výdajů; (b) z těchto částek bude uhrazen prostý úrok při roční sazbě 10 % od uplynutí výše uvedené tříměsíční lhůty do zaplacení;
5. zamítá zbývající část žádosti o spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v jazyce anglickém a francouzském a vyneseno při veřejném jednání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 20. února 1996.

Herbert PETZOLD
tajemník

Rolv RYSSDAL
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
16. prosince 1992
VĚC NIEMIETZ
(Rozsudek ve věci Niemietz versus Německo)

Evropský soud pro lidská práva zasedající v souladu s článkem 43 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva") a příslušných ustanovení Jednacího řádu, jako Senát, který tvořili soudci: R. Ryssdal, předseda, R. Bernhardt, L. – E. Pettiti, B. Walsh, C. Russo, A. Spielmann, N. Valticos, A. N. Loizou, Sir John Freeland, jakož i M. – A. Eissen, tajemník Soudu, a H. Petzold, zástupce tajemníka Soudu, po neveřejné poradě ve dnech 29. května a 23. listopadu 1992 vynáší následující rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

POSTUP

1. Případ byl postoupen Soudu Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise") dne 12. července 1991, a to v rámci tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti (č. 13710/88) proti Spolkové republice Německo, předložené Komisi podle článku 25 dne 15. února 1988 německým občanem panem Gottfriedem Niemietzem, který je advokátem. Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Německo uznalo obligatorní jurisdikci Soudu (článek 46). Účelem žádosti bylo docílit rozhodnutí o tom, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků žalovaného státu podle článku 8 Úmluvy.

2. V odpovědi na dotaz podle ust. 33 § 3 (d) Jednacího řádu Soudu stěžovatel uvedl, že si přeje zúčastnit se řízení, a požádal předsedu, aby mohl hájit své zájmy osobně (ust. 30) a aby mohl používat německý jazyk (ust. 27 § 3), což mu bylo povoleno.

3. Do ustaveného Senátu byl z moci úřední jmenován pan R. Bernhardt, zvolený soudce s německou státní příslušností (článek 43 Úmluvy), a pan R. Ryssdal, předseda Soudu (ust. 21 § 3 /b/). Dne 29. srpna 1991 předseda Soudu za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval jména ostatních sedmi členů, a to pánů J. Cremony, L. – E. Pettitiho, C. Russa, A. Spielmanna, N. Valticose, A. N. Loizoua a Sira Johna Freelanda (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 4). Následně pak pan B. Walsh, náhradní soudce, nastoupil na místo pana Cremony, jehož volební období uplynulo a jehož nástupce u Soudu se ujal svých povinností před ústním jednáním (ust. 2 § 3 a 22 § 1).

4. Pan Ryssdal z titulu předsedy Senátu (ust. 21 § 5) prostřednictvím zástupce tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem německé vlády (dále jen „Vláda"), s delegátem Komise a se stěžovatelem postup soudního řízení (ust. 37 § 1 a 38). V souladu s následně vydaným nařízením obdržel tajemník Soudu dne 16. prosince 1991 požadavek stěžovatele na spravedlivé zadostiučinění podle článku 50 Úmluvy a dne 23. prosince podání Vlády. Dopisem ze dne 4. března 1992 informoval sekretář Komise tajemníka Soudu, že delegát (Komise) předloží své připomínky při ústním jednání. Dne 2. dubna předložila Komise různé dokumenty, které si vyžádal tajemník Soudu na základě pokynů předsedy. Další dokumenty byly předloženy stěžovatelem dne 20. května.

5. V souladu s rozhodnutím předsedy se veřejné ústní jednání konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 26. května 1992. Soud předtím vykonal přípravné řízení a dne 4. května povolil předseda členům vládní delegace jednat v německém jazyce (ust. 27 § 2).

K Soudu se dostavili:

(a) za Vládu
J. Meyer-Ladewig, Ministerialdirigent, Spolkové ministerstvo spravedlnosti, zástupce Vlády, E. Chwolik-Lanfermann, soudkyně při Vrchním zemském soudu, Spolkové ministerstvo spravedlnosti, poradce;
(b) za Komisi
A. Weitzel, delegát;
(c) stěžovatel, G. Niemetz, osobně.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

1. Zvláštní okolnosti případu

6. Pan Niemietz žije ve Freiburgu, v Breisgau, Německo, kde vykonává praxi advokáta (Rechtsanwalt).

7. Dne 9. prosince 1985 byl telefaxem zaslán dopis soudci Miosgovi z Obvodního soudu ve Freisingu (Amtsgericht). Dopis se týkal trestního řízení pro urážku (Beleidigung) probíhajícího před uvedeným soudem proti panu J., zaměstnavateli, který odmítl odečíst z platů svých zaměstnanců a poté zaplatit daňovému úřadu církevní daň, které tyto platy podléhaly. Dopis byl podepsán jistým Klausem Wegnerem – zřejmě fiktivní osobou – a poté následovala slova „jménem Protiklerikální skupiny (Antiklerikaler Arbeitskreis) freiburgské Bunte Liste (mnohobarevná skupina)" a číslo poštovní schránky. Dopis zněl takto: „Dne 10. 12. 1985 budete předsedat řízení vedenému proti panu (J.). My, Protiklerikální skupina ve Freiburgu, Bunte Liste, důrazně protestujeme proti tomuto řízení. V SRN církev požívá na základě Hitlerova konkordátu a v rozporu s povinností státu zachovávat neutralitu mimořádně rozsáhlých privilegií. V důsledku toho každý ne-křesťan tohoto státu musí trpět nevýhody a denně snášet nepříjemnosti. Mimo jiné, SRN je jediným státem, který působí jako výběrčí daně. Vyžaduje od zaměstnavatelů, ať již jsou křesťany či nikoli, aby odváděli církevní daň za své křesťanské zaměstnance a aby tak církvi ušetřili finanční administrativní práci. (J.) po několik let hrdinně a vytrvale odmítal podporovat financování církve tímto způsobem a vhodně zařídil, aby jeho křesťanští zaměstnanci platili daň bez jeho účasti. Tento pokus – ve státě, který pokládá odluku církve od státu za jeden ze svých základních principů – trvat na takovéto odluce vystavil (J.) trvalým nepříjemnostem a zásahům ze strany státních orgánů, které vyvrcholily donucovacími opatřeními daňového úřadu, jakými bylo např. obstavení majetku, aby od něho bylo možné vybrat církevní daň, kterou již dávno předtím zaplatili jeho zaměstnanci. To nakonec vyústilo v současný proces pro údajně urážlivé chování, když nazval tyto podlé metody pravým jménem. Jestliže bylo Vaší povinností jako příslušného soudce posudit s veškerou nestranností tento «případ urážlivého chování», pak je třeba říci, že jste nejen nesplnil svou povinnost, ale že jste zneužil svého úřadu, abyste se pokusil – prostředky, které varují a připomínají nejhorší kapitoly německých dějin práva – zlomit páteř neoblíbeného odpůrce církve. S velkým rozhořčením jsme přijali zprávu o nuceném psychiatrickém vyšetření, které bylo vykonáno na základě Vašeho pokynu a jemuž musel být mezitím (J.) podroben. Využijeme všech prostředků, jež máme k dispozici, zejména našich mezinárodních kontaktů, abychom seznámili veřejnost s tímto Vaším jednáním, které je neslučitelné s principy demokratického státu respektujícího panství práva. I nadále budeme sledovat průběh řízení proti (J.) a očekáváme, že opustíte cestu terorizování, kterou jste nastoupil, a že přijmete jediné správné rozhodnutí v tomto případě – zproštění viny."

8. Stěžovatel byl po několik let jako městský poradce předsedou Bunte Liste ve Freiburgu, která je místní politickou stranou. Sehrál rovněž významnou roli, i když jako nečlen, v její Protiklerikální pracovní skupině, která se snažila omezit vliv církve. Až do konce roku 1985 pošta určená pro Bunte Liste – jejíž jedinou adresou pro korespondenci bylo číslo poštovní schránky uvedené v dopise soudci Miosgovi – byla občas dodávána do kanceláře (Bürogemeinschaft) stěžovatele a jeho kolegů; stěžovatel byl aktivním příznivcem strany a hájil její zájmy při výkonu své profese.

9. Dne 13. ledna 1986 požádal předseda Zemského soudu v Mnichově I (Landgericht) úřad veřejného prokurátora (Staatsanwaltschaft), aby zahájil trestní řízení proti Klausu Wegnerovi pro trestný čin urážlivého chování odporujícího článku 185 trestního zákoníku. Pokus o obeslání pana W. byl neúspěšný. Kolega pana Klause Wegnera odmítl podat jakékoliv informace o jeho pobytu a další pokusy o jeho identifikaci selhaly.

10. V kontextu s výše uvedeným řízením Zemský soud v Mnichově vydal dne 8. srpna 1986 nařízení k prohlídce advokátní kanceláře stěžovatele a jeho kolegů, jakož i obydlí paní D. a paní G. Uvedené nařízení znělo takto:

„Předběžné vyšetřování proti Klausu Wegnerovi pro porušení článku 185 trestního zákoníku

Rozhodnutí

Nařizuje se prohlídka níže uvedených obydlí a kanceláří za účelem nalezení dokumentů, které prokazují totožnost «Klause Wegnera» (sic), jakož i zabavení těchto dokumentů.

1. Kanceláře advokátů Gottfrieda Niemietze a ...,
2. Obydlí (včetně příslušenství a vozidel) paní (D.) ...,
3. Obydlí (včetně příslušenství a vozidel) paní (G.).

Důvody

Dne 9. prosince 1985 byl odeslán z pošty ve Freiburgu faxem dopis urážející soudce Miosgu z Obvodního soudu ve Freisingu. Byl odeslán Protiklerikální pracovní skupinou strany Bunte Liste. Dopis byl podepsán jistým Klausem Wegnerem.

Signatáře se dosud nepodařilo identifikovat. Stranu Bunte Liste nebylo možno kontaktovat jinak než prostřednictvím poštovní schránky. Až do konce roku 1985 byla pošta zasílána do kanceláře pana Niemietze a ..., od počátku roku 1986 paní (D.). To opravňuje k závěru, že dokumenty vrhající světlo na totožnost Klause Wegnera lze nalézt v místnostech výše uvedených osob.

Kromě toho lze předpokládat, že se takovéto dokumenty nacházejí v obydlí paní (G.), předsedkyně strany Bunte Liste ve Freiburgu.

Z těchto důvodů lze očekávat, že během prohlídky místností uvedených v tomto rozhodnutí budou nalezeny důkazy."

11. Prohlídka advokátní kanceláře, jejíž potřebu se vyšetřující orgány zprvu snažily vysvětlit tak, že k ní došlo při výslechu svědka, byla vykonána zástupci úřadu veřejného prokurátora ve Freiburgu a policie dne 13. listopadu 1986. Podle zprávy policejního úředníka sepsané následujícího dne se do místnosti vstoupilo v 9,00 hod. dopoledne, kdy v místnosti byli dva pracovníci kanceláře. Skutečná prohlídka započala asi v 9,15 hod. dopoledne, kdy se dostavili kolegové stěžovatele, a trvala asi do 10,30 hod. dopoledne. Stěžovatel se dostavil asi v 9,30 hod. dopoledne. Odmítl podat informace o totožnosti Klause Wegnera s odůvodněním, že by se mohl sám vystavit trestnímu stíhání. Osoby provádějící prohlídku prohlédly čtyři spisovny, v nichž se nacházely údaje ohledně klientů, tři spisy označené „BL", „C. W. – Obvodní soud ve Freiburgu ..." a „G. – Zemský soud v Hamburgu" a tři spisy týkající se obhajoby označené „K. W. – Obvodní soud v Karlsruhe ...", „Niemietz et al. – Obvodní soud ve Freiburgu ..." a „D. – Obvodní soud ve Freiburgu". Podle stěžovatele byl prohlédnut též rejstřík klientů vedený kanceláří a také jedním ze spisů týkajících se dané věci byl „Spis k obhajobě Wegnera". Osoby provádějící prohlídku nenalezly ani dokumenty, které hledaly, ani nezabavily žádné materiály. Během řízení před Komisí stěžovatel prohlásil, že mohl včas „uklidit" dokumenty odhalující totožnost Klause Wegnera a poté je zničit.

12. Obydlí paní D. a paní G. byla rovněž prohledána; byly nalezeny dokumenty vyvolávající silné podezření, že dopis soudci Miosgovi napsala paní D. pod falešným jménem.

13. Dne 10. prosince 1986 podal předseda Advokátní komory ve Freiburgu formální protest předsedovi Obvodního soudu v Mnichově. Předseda advokátní komory zaslal též kopie dopisu ministru spravedlnosti Bavorska a Advokátní komoře v Mnichově, kterou současně vyzval, aby se k protestu připojila. V odpovědi ze dne 27. ledna 1987 předseda Obvodního soudu v Mnichově uvedl, že prohlídka byla přiměřená, protože dopis, o který šlo, znamenal vážný zásah do právě projednávaného případu; z toho vyplývá, že není nutno se stížností dále zabývat.

14. Trestní řízení proti „Klausu Wegnerovi" bylo později přerušeno pro nedostatek důkazů.

15. Dne 27. března 1987 prohlásil Zemský soud v Mnichově odvolání (Beschwerde), podané stěžovatelem podle článku 304 zákona o trestním řízení proti nařízení k prohlídce, za nepřípustné s odůvodněním, že již bylo vykonáno („wegen prozessualer Überholung"). Soud měl za to, že za daných okolností neexistoval právní zájem na prohlášení nařízení k prohlídce nezákonným. Toto nařízení nebylo arbitrární, protože vše nasvědčovalo

tomu, že budou nalezeny určité předměty. Neexistovaly žádné důvody pro domněnku, že článek 97 zákona o trestním řízení (viz níže odstavec 21) bude obejit: nařízení vycházelo ze skutečnosti, že pošta pro Bunte Liste ve Freiburgu byla po určitou dobu zasílána do kanceláře stěžovatele, a nemohlo se předpokládat, že se tato pošta může týkat vztahu mezi advokátem a klientem. Navíc osobní čest není tak nepatrným předmětem právního zájmu, aby bylo možno prohlídku pokládat za nepřiměřenou. V daném případě tudíž nebylo možno tvrdit, že došlo k bránění advokátovi ve svobodném výkonu jeho povolání.

16. Dne 28. dubna 1987 stěžovatel podal ústavní žalobu (Verfassungsbeschwerde) proti nařízení k prohlídce ze dne 8. března 1987. Dne 18. srpna výbor složený ze tří soudců Spolkového ústavního soudu (Bundesverfassungsgericht) zamítl žalobní návrh na vydání rozhodnutí s odůvodněním, že nemá dostatečné vyhlídky na úspěch. Spolkový ústavní soud rovněž konstatoval, že rozhodnutí Zemského soudu v Mnichově I ze dne 27. března 1987, které stanovilo, že odvolání stěžovatele je nepřípustné, nelze napadnout z hlediska ústavního práva. Kromě toho, pokud se jedná o skutečný výkon nařízení (k domovní prohlídce), pan Niemietz nevyčerpal všechny opravné prostředky, které mu poskytoval článek 23 (1) uvozovacího zákona k zákonu o organizaci soudů (Einführungsgesetz zum Gerichtsverfassungsgesetz).

II. Relevantní vnitrostátní právo

17. Sporná prohlídka byla nařízena v rámci trestního řízení pro urážlivé chování, tj. pro trestný čin, pro který je možno uložit trest odnětí svobody až do jednoho roku, pokud se nejedná o násilný trestný čin (článek 185 trestního zákoníku).

18. Článek 13 § 1 základního zákona (Grundgesetz) zaručuje nedotknutelnost obydlí (Wohnung); toto ustanovení bylo shodně interpretováno německými soudy extensivně a to tak, že se vztahovalo i na pracovní místnosti (viz zejména rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 13. října 1971 – Entscheidungssammlung des Bundesverfassungsgerichts, vol. 32, str. 54).

19. Článek 103 zákona o trestním řízení stanoví, že byt a další místnosti (Wohnung und andere Räume) osoby, která není podezřelá z trestného činu, mohou být prohledány jen za účelem zatčení osoby obviněné z trestného činu, k vyhledání důkazů o trestném činu nebo za účelem zabavení specifických předmětů, a to vždy za předpokladu, že existují skutečnosti opravňující k domněnce, že takováto osoba, důkazy či předměty se nacházejí v místnostech, jež mají být prohledány.

20. Nařízení k prohlídce mohou být napadena, pokud jde o jejich soulad se zákonem, v řízení zahájeném podle článku 304 zákona o trestním řízení, a pokud jde o způsob jejich vykonání, v řízení zahájeném podle článku 23 (1) uvozovacího zákona k zákonu o organizací soudů.

21. V Německu je advokát nezávislým orgánem vykonávajícím spravedlnost a nezávislým poradcem a zástupcem ve všech právních otázkách. Neoprávněné porušení tajemství advokátem se trestá odnětím svobody až do jednoho roku nebo pokutou (článek 203 § 1 /3/ trestního zákoníku). Advokát je oprávněn odmítnout svědectví ohledně záležitostí, jež mu byly svěřeny při výkonu jeho povolání (článek 53 § 1 /2/ a /3/ zákona o trestním řízení). Posledně citovaná ustanovení ve spojení s článkem 97 zakazují, s určitými výjimkami, zabavení korespondence mezi advokátem a klientem.

III. Judikatura Soudu Evropských společenství

22. Ve svém rozsudku ze dne 21. září 1989 ve spojených případech 46/87 a 227/88 Hoechst versus Komise (1989), Zprávy Evropského soudu („ECR") 2859 a 2924, Soud Evropských společenství stanovil toto: „Jelikož se stěžovatelka rovněž odvolávala na požadavky vyplývající ze základního práva nedotknutelnosti obydlí, je třeba poznamenat, že ačkoli existence takového práva musí být uznána v právním řádu Společenství jako princip společný právním řádům členských států ohledně soukromého obydlí fyzických osob, není tomu tak, pokud se jedná o podniky, protože neexistují zanedbatelné rozdíly mezi právními řády členských států ohledně povahy a stupně ochrany poskytované obchodním místnostem proti zásahu veřejných orgánů. Z článku 8 (1) Evropské úmluvy

o lidských právech nelze vyvodit jiný závěr; v tomto ustanovení je stanoveno: «Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.» Rozsah ochrany poskytované tímto článkem se vztahuje na oblast osobní svobody člověka, a proto ji nelze rozšiřovat na obchodní místnosti. Kromě toho je třeba si uvědomit, že k této otázce neexistuje žádná judikatura Evropského soudu pro lidská práva. Nicméně ve všech právních systémech členských států musí mít každý zásah veřejných orgánů do oblasti soukromé činnosti jakékoli osoby, ať již fyzické či právnické, právní základ a musí být ospravedlněn důvody stanovenými zákonem, takže tyto systémy poskytují, i když v různé formě, ochranu proti svévolnému a nepřiměřenému zásahu. Potřebu takovéto ochrany je třeba pokládat za obecný princip komunitárního práva. V tomto ohledu je třeba poukázat na to, že Soud konstatoval, že je oprávněn rozhodnout o tom, zda jsou opatření, přijatá při vyšetřování Komisí podle Smlouvy ECSC, excesivní (rozsudek ze dne 14. prosince 1962 ve spojených případech 5 až 11 a 13 po 15/62 San Michele a ostatní versus Komise /1962/ ECR 449)." Toto stanovisko bylo potvrzeno rozsudkem téhož soudu ze dne 17. října 1989 ve věci 85/87 Dow Benelux versus Komise (1989) ECR 3137 a 3157 a ve spojených případech 97 až 99/87 Dow Chemical Ibérica a ostatní versus Komise (1989) ECR 3165 a 3185 – 6.

ŘÍZENÍ PŘED KOMISÍ

23. Ve své stížnosti (č. 13710/88) předložené Komisi dne 15. února 1988 pan Niemietz uvedl, že prohlídkou bylo porušeno jeho právo na respektování jeho obydlí a korespondence zaručené článkem 8 Úmluvy a že bylo rovněž poškozeno dobré jméno jeho advokátní kanceláře a jeho pověst advokáta v rozporu s článkem 1 Protokolu č. 1. Dále pak uvedl, že v rozporu s článkem 13 Úmluvy neměl účinné právní prostředky nápravy před německými orgány, pokud jde o jeho nároky.

24. Rozhodnutím ze dne 5. dubna 1990 prohlásila Komise dílčí stížnosti na porušení článku 8 Úmluvy a článku 1 Protokolu č. 1 přípustnými a zbývající část stížnosti nepřípustnou. Ve své zprávě ze dne 29. května 1991 (článek 31) Komise jednomyslně vyjádřila názor, že byl porušen článek 8 Úmluvy a že nevzniká samostatná otázka ve spojitosti s článkem 1 Protokolu č. 1.

Konečné návrhy předložené Soudu

25. Při ústním jednání požádal zástupce Vlády Soud, aby stanovil, že Spolková republika Německo neporušila v daném případě článek 8 Úmluvy. Oproti tomu stěžovatel požádal Soud, aby stanovil, že prohlídka jeho kanceláře znamenala porušení Úmluvy.

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 8 Úmluvy

26. Pan Niemietz uváděl, že prohlídkou jeho advokátní kanceláře došlo k porušení článku 8 Úmluvy, který zní takto: „1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. 2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných." Toto tvrzení bylo akceptováno Komisí s odůvodněním, že prohlídka byla neoprávněným zásahem do soukromého života a obydlí.

A. Jednalo se o „zásah"?

27. Při napadání závěru Komise Vláda tvrdila, že článek 8 neposkytuje ochranu proti prohlídce advokátní kanceláře. Podle jejího názoru Úmluva jasně rozlišuje mezi soukromým životem a obydlím na jedné straně a profesním a obchodním životem a místnostmi na straně druhé.

28. Když Komise dospěla k názoru, že došlo k zásahu do „soukromého života" a „obydlí" pana Niemietze, přisoudila značný význam důvěrnému vztahu, který existuje mezi advokátem a klientem. Soud sdílí pochybnosti Vlády v tom smyslu, zda tento faktor může v praxi sloužit jako kritérium pro vymezení rozsahu ochrany poskytované článkem 8. Ve skutečnosti všechny profesní a obchodní aktivity mohou víceméně zahrnovat záležitosti, které jsou důvěrné, s tím, že kdyby se toto kritérium přijalo, velmi často by vznikaly spory o to, kudy by měla vést hraniční čára.

29. Soud neshledává nezbytným ani nutným pokoušet se o vyčerpávající definici pojmu „soukromý život". Bylo by však příliš restriktivním omezovat tento pojem na „vnitřní kruh", v jehož rámci může jednotlivec žít svůj vlastní osobní život podle libosti, a zcela z něho vyloučit vnější svět nezahrnutý do tohoto kruhu. Respektování soukromého života musí do určité míry zahrnovat právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi. Dále se pak zdá, že neexistuje důvod pro to, aby tento způsob chápání pojmu „soukromý život" vylučoval aktivitu profesní nebo obchodní povahy, protože právě během své pracovní činnosti má většina lidí značnou, ne-li největší příležitost rozvíjet vztahy s vnějším světem. Tento názor lze podepřít faktem, že – jak správně upozornila Komise – není vždy možné jasně rozlišit, které činnosti jednotlivce tvoří část jeho profesního nebo obchodního života a které nikoli. Takže zejména v případě osoby provozující svobodné povolání může být její práce v tomto kontextu tak významnou součástí jejího života, že se stává nemožným zjistit, v jakém postavení jedná v určitém okamžiku. Odepírat ochranu poskytovanou článkem 8 s odůvodněním, že napadené opatření se týkalo pouze profesní činnosti – jak by se podle návrhu Vlády mělo stát v tomto případě – by navíc mohlo vést k nerovnému zacházení, a to v tom smyslu, že takováto ochrana by byla dosažitelná pro jednotlivce, jehož profesionální a neprofesionální činnosti jsou vzájemně natolik provázány, že neexistuje cesta, jak je vzájemně rozlišit. Soud dosud takovéto rozlišení neučinil: pouze konstatoval, že došlo k zásahu do soukromého života i tam, kde se telefonický odposlech týkal jak obchodních, tak i soukromých hovorů (viz rozsudek ve věci Huvig versus Francie ze dne 24. dubna 1990, Série A č. 176 – B, str. 41, § 8 a str. 52, § 25); a tam, kde prohlídka směřovala pouze proti obchodní aktivitě, se nespoléhal na tuto skutečnost jako na důvod pro vyloučení aplikovatelnosti článku 8 z hlediska „soukromého života" (viz rozsudek ve věci Chappell versus Spojené království ze dne 30. března 1989, Série A č. 152 – A, str. 12 – 13, § 26 a str. 21 – 22, § 51).

30. Pokud jde o slovo „obydlí" vyskytující se v anglickém textu článku 8, Soud konstatuje, že v některých smluvních státech, jmenovitě v Německu (viz výše odstavec 18), bylo akceptováno, že se vztahuje i na obchodní místnosti. Takováto interpretace je navíc plně v souladu s francouzským textem, protože slovo „domicile" (pozn. překl. – v českém překladu Úmluvy se k němu nepřihlíželo, protože ten spočíval na anglickém znění) má širší význam než slovo „obydlí" a může se např. vztahovat na kancelář osoby vykonávající svobodné povolání. Rovněž v tomto kontextu nemusí být vždy možné činit přesná rozlišení, protože činnost spojená s povoláním nebo obchodem může být vykonávána v soukromém obydlí jednotlivce a činnost, která nemá tuto povahu, může být vykonávána v kanceláři nebo v obchodních místnostech. Úzká interpretace slov „obydlí" a „domicile" by tudíž mohla způsobit riziko nerovného zacházení, stejně jako je tomu u pojmu „soukromý život" (viz výše odstavec 29).

31. V obecnější poloze, interpretovat slova „soukromý život" a „obydlí" v tom smyslu, že zahrnují určitou profesní nebo obchodní činnost a tomu odpovídající místnosti, by bylo v souladu s podstatným předmětem a účelem článku 8, tj. ochranou jednotlivce proti arbitrárnímu zasahování ze strany veřejných orgánů (viz např. rozsudek ve věci Marckx versus Belgie ze dne 13. června 1979, Série A č. 31, str. 15, § 31). Takováto interpretace by nevhodně nesvazovala smluvní státy, neboť by jim bylo zachováno oprávnění „zasahovat" v rozsahu povoleném odstavcem 2 článku 8; toto oprávnění by mohlo být mnohem rozsáhlejší tam, kde půjde o profesní nebo obchodní činnost, než by tomu bylo v jiných případech.

32. K výše zmíněným obecným úvahám útočícím na názor, že článek 8 není aplikovatelný, je třeba připojit další faktor daný zvláštními okolnostmi tohoto případu. Příkaz vydaný Okresním soudem v Mnichově nařizoval prohlídku a zabavení „dokumentů" – bez další kvalifikace či omezení – odhalujících totožnost Klause Wegnera (viz výše odstavec 10). Kromě toho osoby provádějící prohlídku prozkoumaly čtyři pořadače s údaji týkajícími se klientů, jakož i individuální spisy (viz výše odstavec 11); jejich jednání jistě zahrnovalo i „korespon-

denci" a materiály, které lze pod tento pojem pro účely článku 8 subsumovat. V této souvislosti je dostačující poznamenat, že toto ustanovení nepoužívá, tak jak je tomu u slova „život", žádné adjektivum kvalifikující slovo „korespondence". Soud již ostatně konstatoval ve spojitosti s korespondencí formou telefonických hovorů, že není třeba takovou kvalifikaci činit (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Huvig, Série A č. 176 – B, str. 41, § 8 a str. 52, § 25). V celé řadě případů vztahujících se ke korespondenci s advokátem (viz například rozsudky ve věci Schönenberger a Durmaz versus Švýcarsko ze dne 20. června 1988, Série A č. 137 a ve věci Campbell versus Spojené království ze dne 25. března 1992, Série A č. 233) Soud dokonce ani neuvažoval o tom, že by článek 8 mohl být neaplikovatelný z toho důvodu, že se jednalo o korespondenci profesní povahy.

33. Celkově vzato, výše uvedené důvody přivedly Soud k závěru, že prohlídka stěžovatelovy kanceláře byla zásahem do jeho práv podle článku 8.

B. Byl zásah „v souladu se zákonem"?

34. Stěžovatel uvedl, že uvedený zásah nebyl „v souladu se zákonem", protože vycházel spíše z podezření než z faktů, takže nesplňoval podmínky stanovené článkem 103 zákona o trestním řízení (viz výše odstavec 19), a protože sledoval obejití právních ustanovení zajišťujících profesní tajemství.

35. Soud souhlasí s Komisí i s Vládou, že toto tvrzení musí být zamítnuto. Soud konstatuje, že jak Zemský soud v Mnichově, tak i Spolkový ústavní soud shledal prohlídku legální ve smyslu článku 103 výše zmíněného zákona (viz výše odstavce 15 – 16 a 19) a že nevidí důvod pro odchylku od stanovisek, která již vyjádřily tyto soudy.

C. Sledoval zásah legitimní cíl nebo cíle?

36. Stejně jako Komise tak i Soud konstatuje, že zásah sledoval cíle, které byly legitimní ve smyslu odstavce 2 článku 8, jmenovitě předcházení zločinnosti a ochranu práv jiných, to jest soudce Miosgy; stěžovatel to nepopíral.

D. Byl zásah „nezbytný v demokratické společnosti"?

37. Pokud se jedná o to, zda byl zásah „nezbytný v demokratické společnosti", přiklání se Soud k názoru, že důvody uvedené Okresním soudem v Mnichově (viz výše odstavec 10) lze pokládat za relevantní, pokud jde o sledované legitimní cíle. Soud však nepokládá za nezbytné se touto otázkou zabývat, protože již dospěl k závěru, že – jak tvrdil stěžovatel a jak konstatovala Komise – napadené opatření nebylo přiměřené těmto cílům. Je pravdou, že trestný čin, v souvislosti s nímž byla prohlídka vykonána, znamenal nejen urážku soudce, nýbrž i pokus o nátlak na soudce, takže jej nelze kvalifikovat jako nepatrný. Na druhé straně však příkaz k prohlídce byl koncipován ve velmi širokých pojmech, neboť nařizoval prohlídku a zabavení „dokumentů", a to bez jakéhokoli omezení, odhalujících totožnost autora urážlivého dopisu; tento bod má zvláštní význam, pokud není prohlídka advokátní kanceláře – jako je tomu v Německu – provázena speciálními procesními zárukami, jakými je například přítomnost nezávislé přihlížející osoby. Důležitější je však – s přihlédnutím k materiálům, které byly de facto prohledány – okolnost, že prohlídka zasáhla profesní tajemství v takové míře, že se jeví jako nepřiměřená daným okolnostem; v této souvislosti je třeba připomenout, že tam, kde se jedná o advokáta, může mít takovéto narušení profesního tajemství neblahé důsledky pro řádný chod justice, a tudíž i pro práva garantovaná článkem 6 Úmluvy. Kromě toho publicita, která celý případ provázela, musela mít kompromitující účinky na stěžovatelovu profesní pověst, a to nejen v očích stávajících klientů, nýbrž i v očích široké veřejnosti.

E. Závěr

38. Soud proto dospívá k závěru, že článek 8 byl porušen.

II. Údajné porušení článku 1 Protokolu č. 1

39. Pan Niemietz rovněž tvrdil, že prohlídka znamenala též porušení článku 1 Protokolu č. 1, který stanoví: „Každá fyzická nebo právnická osoba má právo pokojně užívat svůj majetek. Nikdo nemůže být zbaven svého majetku s výjimkou veřejného zájmu a za podmínek, které stanoví zákon a obecné zásady mezinárodního práva. Předchozí ustanovení nebrání právu států přijímat zákony, které považují za nezbytné, aby upravily užívání majetku v souladu s obecným zájmem a zajistily placení poplatků nebo pokut."

40. Jelikož Soud již vzal v úvahu, v souvislosti s článkem 8, potenciální účinek prohlídky na profesní pověst stěžovatele (viz výše odstavec 37), souhlasí s Komisí, že nevzniká žádná separátní otázka spojená s článkem 1 Protokolu č. 1.

III. Aplikace článku 50 Úmluvy

41. Článek 50 Úmluvy stanoví: „Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění."

42. V dopise zaregistrovaném dne 16. prosince 1991 (viz výše odstavec 4) požádal stěžovatel Soud, s přihlédnutím zejména ke škodě způsobené na dobrém jménu jeho kanceláře, aby mu v souladu s článkem 50 přiznal náhradu takového druhu a v takové výši, jak Soud uzná za vhodné.

43. Soud nemůže s touto žádostí souhlasit. Stěžovatel především neprokázal, že by mu v důsledku porušení článku 8 vznikla hmotná škoda. Jestliže snad stěžovateli vznikla nehmotná škoda, pak Soud má shodně s delegátem Komise za to, že jeho nález ohledně porušení (Úmluvy) je pro stěžovatele sám o sobě dostatečným spravedlivým zadostiučiněním. Na závěr, i když pan Niemietz při ústním jednání prohlásil, že jeho stížnost v sobě zahrnovala náklady a výdaje spojené se řízením v Německu a ve Strasbourgu, stěžovatel nepředložil žádné bližší údaje o těchto výdajích.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ:

1. stanoví, že byl porušen článek 8 Úmluvy;
2. stanoví, že nevzniká žádná separátní otázka podle článku 1 Protokolu č. 1;
3. zamítá stěžovatelovu žádost o spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v jazyce anglickém a francouzském a vyhlášeno při veřejném jednání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 16. prosince 1992.

Marc-André EISSEN
tajemník

Rolv RYSSDAL
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
25. února 1993
VĚC FUNKE
(Rozsudek ve věci Funke versus Francie)

Evropský soud pro lidská práva zasedající v souladu s článkem 43 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva") a příslušných ustanovení Jednacího řádu jako Senát, který tvořili soudci R. Bernhardt, předseda, Thór Vilhjálmsson, F. Matscher, L. – E. Pettiti, C. Russo, N. Valticos, J. M. Morenilla, M. A. Lopes Rocha, L. Wildhaber a dále M. – A. Eissen, tajemník Soudu, a H. Petzold, zástupce tajemníka Soudu, po neveřejné poradě, která se konala dne 24. září 1992 a 27. ledna 1993, vynáší následující rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

POSTUP

1. Případ byl postoupen Soudu Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise") dne 13. prosince 1991, a to v rámci tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti (č. 10828/84) proti Francouzské republice, předložené Komisi podle článku 25 dne 13. února 1984 německým občanem panem Jean–Gustave Funkem. Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Francie uznala obligatorní jurisdikci Soudu (článek 46). Účelem žádosti bylo docílit rozhodnutí o tom, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků žalovaného státu podle článku 6 §§ 1 a 2 a podle článku 8.

2. V odpovědi na dotaz podle ust. 33 § 3 (d) Jednacího řádu paní Ruth Funkeová, rozená Monneyová, která si jako vdova po panu Funkeovi přála pokračovat v řízení před Komisí, prohlásila, že si přeje zúčastnit se řízení, a jmenovala advokáta, který ji bude zastupovat (ust. 30). Z důvodů vhodnosti bude i nadále pan Funke označován jako „stěžovatel", ačkoli nyní přísluší tento status paní Funkeové (viz mimo jiné mutatis mutandis rozsudek ve věci Giancarlo Lombardo versus Itálie ze dne 26. listopadu 1992, Série A č. 249 – C, str. 39, § 2).

3. Dne 24. ledna 1992 rozhodl předseda Soudu podle ust. 21 § 6, aby byl v zájmu řádného chodu justice vytvořen jediný Senát, který posoudí tento případ spolu s případy Crémieux a Miailhe versus Francie. Do ustaveného Senátu byl z moci úřední jmenován pan L. – E. Pettiti, zvolený soudce francouzské státní příslušnosti (článek 43 Úmluvy) a pan R. Ryssdal, předseda Soudu (ust. 21 § 3 /b/). Téhož dne předseda Soudu za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval jména ostatních sedmi členů, jimiž se stali pánové Thór Vilhjálmsson, F. Matscher, C. Russo, N. Valticos, J. M. Morenilla, M. A. Lopes Rocha a L. Wildhaber (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 4).

4. Pan Ryssdal se ujal funkce předsedy Senátu (ust. 21 § 5) a prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem francouzské vlády (dále jen „Vláda"), s delegátem Komise a právním zástupcem stěžovatele postup řízení (ust. 37 § 1 a 38). V souladu s následně vydaným nařízením obdržel tajemník Soudu dne 11. června 1992 podání stěžovatele a dne 19. června podání Vlády. Dne 17. července informoval sekretář Komise tajemníka, že delegát (Komise) přednese své připomínky při ústním jednání. Dne 24. července předložila Komise spisový materiál o řízení, které před ní proběhlo, a který si vyžádal tajemník Soudu na základě pokynů předsedy.

5. V souladu s rozhodnutím předsedy se ústní jednání konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 21. září 1992. Soud předtím vykonal přípravné řízení. Pan R. Bernhardt, místopředseda Soudu, nastoupil na místo pana Ryssdala, který se dalšího projednávání případu nemohl účastnit (ust. 21 § 5, druhý pododstavec).

K Soudu se dostavili :

(a) za Vládu

B. Gain, vedoucí oddělení lidských práv, právní odbor, Ministerstvo zahraničních věcí, zástupce Vlády, M. Pickardová, magistrat, přidělená na právní odbor, Ministerstvo zahraničních věcí, J. Carrère, magistrat, přidělený na odbor trestních věcí a (udělování) milostí, Ministerstvo spravedlnosti, C. Signerinicre, vedoucí úřadu pro právní věci, celní odbor, Ministerstvo (státního) rozpočtu, R. Codevelle, celní inspektor, celní odbor, Ministerstvo (státního) rozpočtu, G. Rotureau, vedoucí celní inspektor, oblastní celní úřad ve Strasbourgu, právní zástupci;

(b) za Komisi

S. Trechsel, delegát;

(c) za stěžovatele

R. Garnon, advokát, právní zástupce.

Soud vyslechl přednesy pana Gaina za Vládu, pana Trechsela za Komisi a pana Garnona za stěžovatele.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Okolnosti případu

6. Pan Jean–Gustave Funke, německý občan, se narodil v roce 1925 a zemřel dne 22. července 1987. Pracoval jako obchodní zástupce a žil ve Francii, v Lingolsheimu (Bas–Rhin). Vdova po panu Funkeovi, paní Ruth Funkeová, se narodila v Monney, je Francouzka a žije ve Strasbourgu.

A. Domovní prohlídka a zabavení

7. Dne 14. ledna 1980 vstoupili do domu stěžovatele a jeho manželky tři celní úředníci ze Strasbourgu v doprovodu staršího úředníka policie (officier de police judiciaire), aby získali „údaje o jejich jmění v zahraničí"; tito úředníci jednali na základě informací, jež obdrželi od daňových orgánů v Metách. Pan Funke připustil, že má, nebo že měl několik bankovních kont v zahraničí z důvodů profesních i rodinných, a uvedl, že u sebe doma nemá žádné bankovní výpisy. Celní úředníci prohlíželi místnosti od 10,30 hod. do 15,00 hod. a objevili výpisy a šekové knížky cizích bank, dva německé účty za opravu auta a dvě kamery. Všechny tyto předměty zabavili a téhož dne o tom sepsali zprávu.

B. Soudní řízení

8. Prohlídka a zabavení věcí provedené celními úředníky nevedly k žádnému trestnímu řízení pro trestné činy proti předpisům upravujícím finanční styky se zahraničím. Zavdaly však podnět k paralelnímu řízení ohledně vystavování dokladů a k vnitřním nařízením.

1. Řízení ohledně vystavování dokladů (14. ledna 1980 – 18. prosince 1990)

(a) Hlavní řízení

9. Během prohlídky dne 14. ledna 1980 vyzvali celní úředníci stěžovatele, aby učinil prohlášení za předchozí tři roky – to jest za roky 1977, 1978 a 1979 – o svých účtech u Postsparkasse v Mnichově, PKO ve Varšavě, Société de Banque suisse v Basileji a Deutsche Bank v Kehlu a o svém plánu spoření na dům u Württembergische Bausparkasse v Leonbergu a konečně o svém portfoliu akcií u Deutsche Bank v Kehlu.

10. Pan Funke přislíbil, že tak učiní, avšak později své rozhodnutí změnil.

(i) Před policejním tribunálem ve Strasbourgu

11. Dne 3. května 1982 předvolaly celní orgány stěžovatele před policejní tribunál ve Strasbourgu za účelem udělení pokuty (amende) a dalšího peněžitého trestu (astreinte) ve výši 50 francouzských franků za každý den do doby, než předloží bankovní výpisy z účtu; celní orgány předložily rovněž žádost o jeho uvěznění.

12. Dne 27. září 1982 uložil tribunál stěžovateli pokutu ve výši 1 200 francouzských franků a nařídil mu, aby předložil celním orgánům bankovní výpisy ze svých účtů u Société de Banque suisse v Basileji, u PKO ve Varšavě a u Deutsche Bank v Kehlu a o svém spořitelním účtu u Württembergische Bausparkasse v Leonbergu, jakož i všechny dokumenty týkající se financování bytu, který si zakoupil v Schonachu (Spolková republika Německo), a to pod pokutou 20 francouzských franků za každý den prodlení. Odůvodnění tohoto rozsudku znělo následovně: „... Dne 12. 2. 1980 sdělil pan Funke celní správě, že nemůže předložit dokumenty, jak dříve přislíbil. Neuvedl pro to žádný důvod ani nepředložil žádnou korespondenci, z níž by vyplývalo, že již podnikl nezbytné kroky, aby získal požadované dokumenty, nebo kterou by prokázal, že cizí banky mu odmítly takovéto dokumenty vydat. Pan Funke přiznal, že si spolu se svým bratrem zakoupil garsoniéru v Schonachu (Spolková republika Německo), a předložil fotokopie kupní smlouvy a zápisu do pozemkového rejstříku; odmítl však předložit doklady ohledně financování této koupě. Článek 65 celního zákona stanoví toto: «Celní úředníci v hodnosti minimálně inspektora... mohou vyžadovat předložení listin a dokladů všeho druhu vztahujících se k operacím, které jsou předmětem zájmu jejich odboru.» Z dosavadního řízení provedeného celními orgány vyplývá, že vyšetřující úředník měl hodnost inspektora. Požadované dokumenty, jmenovitě bankovní výpisy a doklady o financování koupě bytu, lze zahrnout do kategorie dokladů, na niž se vztahuje článek 65 celního zákona. Tentýž článek 65 stanoví v odstavci 1 (i), že takovouto žádost je možno učinit «u (chez) kterékoli fyzické či právnické osoby, jíž se přímo či nepřímo týkají legální či nelegální operace spadající do kompetence celní správy.» V tomto kontextu nelze slovo «chez» vykládat restriktivně jako «doma u někoho» (franc. au domicile de), ale je třeba je interpretovat jako «ať je tomu kdekoli» (auprès de). Každý jiný výklad by umožnil dotčené osobě uniknout vyšetřování celních orgánů tím, že by měla uloženy dokumenty mimo svůj domov. Domovní prohlídka a prohlášení samotného pana Funkeho byly dostatečnými důkazy o tom, že existovala bankovní konta a finanční operace týkající se žalovaného a umožňující celní správě vykonat její právo inspekce ohledně příslušných dokumentů bez ohledu na to, že se tyto dokumenty nenacházely v domě pana Funkeho. Jako držitel účtu vedeného v zahraničí musí pan Funke, stejně jako každý jiný držitel účtu, dostávat informace po každé transakci na účtu. Takovéto informace odrážejí situaci na účtu v daný okamžik. Držitel účtu je vlastníkem výpisů ze svého účtu a může o ně banku kdykoli požádat a ta nemůže jeho žádost odmítnout."

(ii) Před odvolacím soudem v Colmaru

13. Odvolání podali pan Funke, veřejný žalobce a celní orgány. Dne 14. března 1983 Odvolací soud v Colmaru potvrdil rozsudek nižšího soudu s výjimkou inspekce dokladů ohledně bytu v Schonachu a zvýšil peněžní trest na 50 francouzských franků za každý den prodlení. K argumentům pana Funkeho opírajícím se o Úmluvu uvedl toto: „Článek 413 bis celního zákona, který se aplikuje na finanční operace s cizinou podle článku 451 téhož zákona, ukládá za odmítnutí předložit doklady a za ukrytí dokladů v případech, které tento článek upravuje, inter alia v článku 65 zmíněného zákona, trest odnětí svobody na dobu od deseti dnů do jednoho měsíce a pokutu ve výši 400 až 2 000 francouzských franků. Podle článku 65 mohou celní úředníci vyžadovat předložení jakýchkoli dokladů vztahujících se k operacím, které jsou předmětem zájmu jejich odboru, obecně řečeno, v právní záležitosti každé fyzické či právnické osoby, jíž se přímo či nepřímo týkají zákonné či nezákonné operace spadající do kompetence celní správy. V daném případě hrozí panu Funkemu pouze peněžní trest, tj. pokuta. Nezdá se, že by pravomoc daná výše zmíněnými ustanoveními finančnímu orgánu byla v rozporu s ochranou lidských práv a základních svobod, které ochraňovat je účelem instrumentu mezinárodního práva, na který byla učiněna odvolávka. Žalovanému se dostalo spravedlivého ústního jednání. Zatím ještě nebyly před soudem projednávány trestné činy spojené s povinností předložit doklady; proto jsou zásadní námitky pana Funkeho předčasné. Kromě toho, zatímco každý, kdo je obviněn z trestného činu, se pokládá za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem, neomezuje článek 6 § 2 Úmluvy typ důkazů, které lex fori dává k dispozici žalující straně za účelem přesvědčit soud. Povinnost žalovaného předložit v řízení důkaz, který bude pravděpodobně použit proti němu druhou stranou, není specifickým rysem celního nebo daňového řízení, pro-

tože je upravena rovněž článkem 11 nového občanského soudního řádu. Na druhé straně, i když článek 8 Úmluvy stanoví, že každý má právo na respektování svého soukromí a rodinného života a své korespondence, může dojít k zásahu veřejného orgánu do výkonu tohoto práva, pokud se tak stane v souladu se zákonem a pokud jde o zásah nezbytný v demokratické společnosti, inter alia v zájmu hospodářského blahobytu země nebo v zájmu předcházení nepokojům a zločinnosti. Kromě toho ve většině států, signatářů Úmluvy, mají celní a finanční orgány právo přímého vyšetřování v bankách."

(iii) Před kasačním soudem

14. Dne 21. listopadu 1983 zamítl kasační soud (trestní oddělení) odvolání pro právní vady podané panem Funkem. Třetí a závěrečný důvod, který se opíral o články 6 a 8 Úmluvy, byl zamítnut s tímto odůvodněním: „Odvolací soud konstatoval, že zatímco každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem, článek 6 Úmluvy... jinak neomezuje typ důkazů, které lex fori dává k dispozici žalující straně za účelem přesvědčit soud; i když je pravdou, že článek 8 Úmluvy dává každému právo na respektování jeho soukromého života a korespondence, může dojít... k zásahu veřejného orgánu do výkonu tohoto práva, pokud je tento zásah v souladu se zákonem a pokud jde o opatření, které je nezbytné v demokratické společnosti (angl. the necessity in a democratic society, franc. la necessité dans une société démocratique – viz ukázka na str. 49) a jehož účelem je předcházení nepokojům a zločinnosti. Tímto tvrzením a nezávisle na jakémkoli nadbytečném zdůvodnění odvolací soud zdůvodnil své rozhodnutí, takže odvolání nelze vyhovět."

(b) Řízení za účelem vymáhání celní pokuty

15. Ve své zprávě ze dne 30. května 1984 konstatovaly celní orgány odmítnutí pana Funkeho vyhovět rozsudku Odvolacího soudu v Colmaru ze dne 14. března 1983 (viz výše odstavec 13). Dne 2. ledna 1985 podaly celní orgány bance stěžovatele oznámení poddlužníka, v němž požadovaly, aby jim byla vyplacena částka 10 750 francouzských franků odpovídající výši pokuty, kterou její klient dlužil za období od 31. května do 31. prosince 1984.

(i) Před Okresním soudem ve Strasbourgu

16. Na žádost pana Funkeho potvrdil Okresní soud ve Strasbourgu výše uvedené oznámení dne 27. března 1985 a stanovil, že celní orgány jsou oprávněny obdržet dlužnou částku, pokud jde o peněžitý trest vyplývající z vynutitelného soudního rozhodnutí, a to stejnou cestou jako celní pokutu a bez ohledu na to, že již byla podána stížnost (která neměla odkladný účinek) Evropské komisi pro lidská práva.

(ii) Před Odvolacím soudem v Colmaru

17. Na základě odvolání pana Funkeho dne 20. února 1989 vynesl Odvolací soud v Colmaru rozsudek, jímž zrušil rozsudek soudu nižší instance ze dne 27. března 1985 a prohlásil za neplatné oznámení poddlužníka.

(iii) Před kasačním soudem

18. Odvolání celních orgánů pro právní vady bylo zamítnuto kasačním soudem dne 18. prosince 1990. Stejně jako odvolací soud i kasační soud stanovil, že částku odpovídající celnímu dluhu nelze obdržet prostřednictvím oznámení poddlužníka.

19. Po tomto rozsudku již celní orgány neučinily další pokus dosáhnout zaplacení dané pokuty.

2. Řízení o předběžných opatřeních (16. dubna 1982 – červenec 1990)

(a) Přijetí opatření

(i) Před Okresním soudem ve Strasbourgu

20. Dne 16. dubna 1982 požádaly celní orgány, aby předseda Okresního soudu ve Strasbourgu vydal nařízení o obstavení movitého i nemovitého majetku pana Funkeho do hodnoty 100 220 francouzských franků. Polovina této částky měla odpovídat konfiskaci nepřiznaných finančních prostředků, druhá polovina pak splatné pokutě. S odvoláním na článek 341 bis – 1 (viz níže odstavec 32) a na článek 459 celního zákona celní orgány tvrdily, že již jim byla přiznána pohledávka vůči stěžovateli. Dokumenty zabavené v Lingolsheimu prokazovaly, že pan Funke porušil článek 1 dekretu ze dne 24. listopadu 1968, jímž se stanoví, že každou platbu v zahraničí, kterou provádějí osoby s bydlištěm ve Francii, je třeba provést prostřednictvím schváleného zprostředkovatele (banky nebo pošty) se sídlem ve Francii.

21. Okresní soud vydal nařízení, jímž vyhověl žádosti ze dne 21. dubna 1982. Dne 26. května 1982 vydal soud rozsudek, jímž zamítl námitku pana Funkeho (článek 924 místního občanského soudního řádu).

(ii) Před Odvolacím soudem v Colmaru

22. Dne 28. července 1982 zamítl Odvolací soud v Colmaru odvolání pana Funkeho proti tomuto rozsudku, přičemž stanovil, že pokud nebude nařízení o obstavení majetku vydáno, existují obavy, že výkon očekávaného rozhodnutí v trestním řízení bude znemožněn, nebo bude mnohem obtížnější; kromě toho věřitel doložil svou pohledávku vyhotovenými protokoly (články 917 a 920 místního občanského soudního řádu).

23. Stěžovatel se neodvolal proti právním otázkám.

(b) Zrušení nařízení

24. Dne 22. listopadu 1989 podala paní Funkeová žádost o zrušení nařízení o obstavení majetku (článek 926 místního občanského soudního řádu); touto cestou hodlala přinutit celní orgány, aby předložily soudu otázku existence pohledávky, která byla důvodem pro nařízení o obstavení majetku. Dále se domáhala toho, aby jí bylo dovoleno majetek prodat.

25. Svým nařízením ze dne 31. května 1990 dal Okresní soud ve Strasbourgu generálnímu řediteli celní správy lhůtu jednoho měsíce, během níž mělo být zahájeno řízení ve věci. Celní orgány se rozhodly, že tak neučiní, a v červenci 1990 vyslovily souhlas se zrušením nařízení o obstavení majetku a s ním souvisící hypotéky.

II. Relevantní celní předpisy

26. Trestní ustanovení celního zákona se ve Francii pokládají za speciální část trestního práva.

A. Konstatování trestných činů

1. Státní úředníci oprávnění konstatovat trestné činy

27. Relevantními ustanoveními celního zákona, pokud se jedná o uvedené státní úředníky, jsou tato dvě ustanovení:

Článek 453

„Níže uvedení státní úředníci jsou zmocněni konstatovat trestné činy proti zákonům a předpisům upravujícím finanční operace se zahraničím: 1. celní úředníci; 2. ostatní úředníci ministerstva financí nejméně v hodnosti inspektora; 3. starší policejní úředníci (officiers de police judiciaire).

Zprávy vyhotovené staršími policejními úředníky budou postoupeny ministru hospodářství a financí, který dané případy postoupí vyšetřovacím orgánům, shledá-li to vhodným."

Článek 454

„Státní úředníci uvedení v předchozím článku jsou oprávněni k provádění domovních prohlídek za podmínek stanovených článkem 64 tohoto zákona."

2. Domovní prohlídky

(a) Pravidla aplikovatelná v rozhodné době

28. V době provedení domovní prohlídky (14. ledna 1980) zněl článek 64 celního zákona takto:

„1. Při hledání nezákonně zadržovaného zboží v celním obvodě, s výjimkou zastavěných oblastí s populací nejméně 2 000 osob, a při hledání zboží podléhajícího níže uvedenému ustanovení článku 215 na kterémkoli místě, mohou celní úředníci provést celní prohlídku pouze v přítomnosti místního městského úředníka nebo staršího policejního úředníka (officier de police judiciaire).

2. V žádném případě nelze provádět prohlídky v noční době.

3. Celní úředníci mohou jednat bez přítomnosti místního městského úředníka nebo staršího policejního úředníka:

(a) provádějí-li prohlídky, sčítání nebo kontrolu živého inventáře v obydlí chovatele zvířectva nebo majitele pastvin; a

(b) hledají-li zboží, jež je sledované a pod nepřetržitým dozorem ve smyslu níže uvedeného článku 332 a které bylo zaneseno do domu či jiné budovy, i když se nachází mimo celní zónu.

4. Není-li vstup umožněn, mohou si celní úředníci vstup vynutit v přítomnosti místního městského úředníka nebo staršího policejního úředníka."

(b) Pravidla aplikovatelná později

29. Rozpočtové zákony ze dne 30. prosince 1986 (článek 80 – I a II) a ze dne 29. prosince 1989 (článek 108 – III, 1 až 3) pozměnily článek 64, který nyní zní takto:

„1. Za účelem vyšetřování a konstatování celních trestných činů uvedených v článcích 414 – 429 tohoto zákona mohou celní úředníci, zmocnění generálním ředitelem cel a vymáhání daní, vykonávat prohlídky všech místností, a to i soukromých, kde je pravděpodobně zadržováno zboží a dokumenty související s těmito trestnými činy, a mohou je zabavit. Celní úředníci musejí být doprovázeni starším policejním úředníkem (officier de police judiciaire).

2. (a) Nejedná-li se o případ flagrantního trestného činu (flagrant délit), musí být každá prohlídka povolena nařízením předsedy tribunálu vysoké instance místa, kde se nachází sídlo celního orgánu odpovědného za oddělení pověřené řízením, nebo soudce, na něhož předseda uvedeného tribunálu přenesl svou pravomoc. Proti takovémuto nařízení je možno odvolat se pouze, pokud jde o právní otázky ve smyslu zákona o trestním řízení; takovéto odvolání nemá odkladný účinek. Lhůta, během níž je třeba podat odvolání ohledně právních otázek, počíná běžet ode dne vyhlášení nebo doručení nařízení.

Nařízení musí obsahovat:

(i) přichází-li to v úvahu, ustanovení o přenesení pravomoci provedeném předsedou tribunálu vysoké instance;

(ii) adresu místností, které se mají prohledat;

(iii) jméno a postavení zmocněného úředníka, který požádal o povolení k prohlídce a obdržel je.

Soudce své rozhodnutí odůvodní tím, že stanoví, které okolnosti pokládá za skutkové, které za právní a které zakládají presumpci v případě, že došlo k nezákonné činnosti, kterou je třeba dokázat. Jestliže během prohlídky naleznou pověření úředníci pokladnu, která patří osobě obývající prohledávané místnosti a v níž se pravděpodobně nacházejí dokumenty, předměty nebo jiné věci vztahující se k činnosti výše zmíněné v odstavci 1, mohou se svolením soudce daným v jakékoli formě (výše zmíněným) tuto pokladnu okamžitě prohledat. O tomto svolení bude učiněna poznámka ve zprávě, viz níže uvedený odstavec 2 (b). Soudce učiní praktická opatření, aby si ověřil, zda je každá jemu zaslaná žádost odůvodněná; každá žádost musí obsahovat všechny informace, jež mají celní orgány k dispozici a které mohou prohlídku odůvodnit. Soudce určí staršího policejního úředníka odpovědného za to, že bude přítomen všem operacím a že jej bude informovat o jejich průběhu. Prohlídka bude vykonána pod dohledem soudce, který ji povolil. Koná-li se prohlídka mimo územní pravomoc jeho tribunálu vysoké instance, vystaví soudce žádost o právní pomoc za účelem takového dohledu, adresova-

nou předsedovi tribunálu vysoké instance, který vykonává pravomoc v obvodě, kde má být prohlídka vykonána. Soudce se může dostavit na místo v průběhu operace. Soudce může kdykoli rozhodnout o odložení nebo o zastavení prohlídky. Soudní nařízení bude ústně sděleno uživateli místností nebo jeho zástupci na místě v okamžiku prohlídky a bude mu odevzdáno kompletní vyhotovení s tím, že uživatel (nebo jeho zástupce) je vezme na vědomí, anebo že podepíše zprávu, viz níže uvedený odstavec 2 (b). Není-li uživatel místností nebo jeho zástupce přítomen, bude o prohlídce vyrozuměn doporučeným dopisem s doručenkou. Má se za to, že oznámení bylo doručeno v den uvedený v záznamu o doručení. Nedojde-li k přijetí, bude nařízení doručeno v souladu s články 550 a násl. zákona o trestním řízení. V listinách o vyrozumění a doručení budou uvedeny lhůty a modality odvolání.

(b) Prohlídky nelze vykonávat v době od 18,00 hod. do 9,00 hod. Prohlídky je třeba vykonávat za přítomnosti uživatele místností nebo jeho zástupce; není-li to možné, zajistí starší policejní důstojník dva svědky vybrané z osob, které nespadají pod jeho pravomoc nebo pod pravomoc celních orgánů. Předtím, než budou zabaveny dokumenty, mohou je prohlédnout pouze uživatel místností nebo jeho zástupce a starší policejní úředník. Starší policejní úředník zajistí, aby profesní tajemství a práva obhajoby byla respektována v souladu s ustanoveními třetího odstavce článku 56 zákona o trestním řízení; přitom je třeba řídit se článkem 58 tohoto zákona. Zprávu, k níž se připojí seznam zabavených předmětů a listin, podepíší celní úředníci, starší policejní úředník a osoby zmíněné v prvním pododstavci tohoto článku (b); v případě odmítnutí podpisu se o tom učiní poznámka ve zprávě. Vzniknou-li při vyhotovování seznamu potíže, budou zabavené dokumenty zapečetěny. Uživatele místností nebo jeho zástupce je třeba informovat, že se mohou zúčastnit odstraňování pečetí, k němuž dojde za přítomnosti staršího policejního úředníka; při této příležitosti se vyhotoví seznam. Jedno vyhotovení zprávy a seznamu se zašle soudci, který vydal nařízení, do tří dnů od jejich vyhotovení.

3. Celní úředníci mohou jednat v nepřítomnosti staršího policejního úředníka:

(a) provádějí-li prohlídky, sčítání nebo kontrolu živého inventáře v obydlí chovatele zvířectva nebo majitele pastvin; a

(b) hledají-li zboží, jež bylo sledováno a pod nepřetržitým dozorem ve smyslu níže uvedeného článku 332, které bylo zaneseno do domu či jiné budovy, i když se nachází mimo celní zónu.

4. Není-li vstup umožněn, mohou si celní úředníci vstup vynutit v přítomnosti staršího policejního úředníka."

3. Předložení listin

(a) Povinnost

30. Článek 65 – 1 celního zákona uděluje celním orgánům zvláštní právo kontroly: „Celní úředníci s hodností inspektora (inspecteur nebo officier) a výše a celní úředníci vykonávající povinnosti výběrčího mohou požadovat předložení listin a dokumentů všeho druhu vztahujících se k operaci, která je předmětem zájmu jejich úřadu; ... (i) ... obecně, v místnostech každé fyzické nebo právnické osoby přímo či nepřímo zapojené do nezákonné činnosti spadající pod kompetenci celní správy."

(b) Sankce

31. Každý, kdo odmítne předložit listiny, může být uvězněn na dobu od deseti dnů do jednoho měsíce a může být pokutován až do výše od 600 do 3 000 francouzských franků (článek 413 bis – 1 celního zákona). Kromě toho mu může být uložen peněžitý trest nejméně 10 francouzských franků za každý den prodlení (článek 431) a může být uvězněn pro neplacení (článek 382).

4. Prozatímní opatření

32. Článek 341 bis – 1 celního zákona stanoví toto: „Celní zprávy, které jsou konečné, pokud nejsou napadeny jako padělky, jsou právním titulem, v souladu s obecným právem, pro získání povolení učinit jakákoliv

nezbytná prozatímní opatření proti osobám trestně nebo civilně odpovědným, aby byly zajištěny celní dluhy jakéhokoli druhu vyplývající z těchto zpráv."

B. Stíhání trestných činů

33. Článek 458 celního zákona stanoví toto: „Trestné činy proti zákonům a předpisům upravujícím finanční operace se zahraničím mohou být stíhány pouze na žádost ministra hospodářství a financí nebo jednoho z jeho zástupců k tomu zmocněných."

ŘÍZENÍ PŘED KOMISÍ

34. Pan Funke se obrátil na Komisi dne 13. února 1984, přičemž předložil několik stížností. Stěžoval si, že jeho trestní odsouzení pro odmítnutí předložit listiny požadované celní správou znamenalo porušení jeho práva na spravedlivý proces (článek 6 § 1 Úmluvy) a že nepřihlíželo k principu presumpce neviny (článek 6 § 2); že jeho záležitost nebyla projednána v přiměřené lhůtě (článek 6 § 1); a že prohlídka a zabavení, které v jeho domě vykonali celní úředníci, znamenaly porušení jeho práva na soukromý a rodinný život (článek 8).

35. Komise prohlásila stížnost (č. 10828/84) za přípustnou dne 6. října 1988. Ve své zprávě ze dne 8. října 1991 (vystavené podle článku 31) Komise vyjádřila názor, že:

(a) článek 6 § 1, ať už se jedná o princip spravedlivého procesu (sedmi hlasy ku pěti), nebo pokud jde o délku řízení (osmi hlasy ku čtyřem), nebyl porušen;

(b) článek 6 § 2 nebyl porušen (devíti hlasy ku třem); a

(c) článek 8 nebyl porušen (šesti hlasy ku šesti, s rozhodujícím hlasem předsedy).

Konečné návrhy předložené Soudu

36. Ve své zprávě požádala Vláda Soud, „aby zamítl všechny stížnosti přednesené panem Funkem a převzaté paní Funkeovou."

37. Pokud jde o právního zástupce stěžovatele, ten požádal Soud, aby „stanovil, že byly porušeny články 6 §§ 1 a 2, 8 §§ 1 a 2 a 13 Úmluvy; konstatoval, že stěžovatel požaduje spravedlivé zadostiučinění ve výši 300 000 francouzských franků; nařídil žalovanému státu vyplatit stěžovateli čásku 125 000 francouzských franků jako úhradu nákladů a výdajů, zvýšenou o daň z přidané hodnoty; a nařídil, že všechny uvedené částky podléhají úrokům stanoveným zákonem, a to jeden měsíc po doručení rozsudku."

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 6 §§ 1 a 2

38. Pan Funke tvrdil, že se stal obětí porušení článku 6 §§ 1 a 2, který stanoví toto: „1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem... 2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se pokládá za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem."

A. Spravedlivost řízení a presumpce neviny

1. Předběžné námitky Vlády

39. Stejně jako před Komisí, Vláda vznesla námitku nepřípustnosti z toho důvodu, že stěžovateli nepřísluší status poškozené osoby. Proti panu Funkemu nebylo vedeno žádné trestní řízení pro porušení předpisů upravujících finanční operace se zahraničím a jeho smrt dne 22. července 1987 definitivně zabránila dalšímu stíhání.

40. Soud konstatuje, že stížnosti pana Funkeho na porušení článku 6 se vztahují ke zcela jinému řízení, a to k řízení o předložení listin. Proto musí být tato námitka zamítnuta.

2. Podstata stížnosti

(a) Článek 6 § 1

41. Podle tvrzení stěžovatele bylo jeho odsouzení za to, že odmítl vydat listiny požadované celníky (viz výše odstavce 9 – 14), porušením jeho práva na spravedlivý proces, zaručeného článkem 6 § 1. Dále pak pan Funke tvrdil, že úřady porušily jeho právo nesvědčit sám proti sobě, obecný princip zakotvený v právních řádech smluvních států a v Evropské úmluvě, jakož i v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech, protože i když nepodaly žalobu na údajný trestný čin proti předpisům upravujícím finanční operace se zahraničím, zahájily trestní řízení ve snaze přinutit pana Funkeho ke spolupráci při stíhání jeho osoby. Takováto metoda řízení byla, jak stěžovatel uvedl, tím spíše nepřijatelná, že francouzským úřadům nic nebránilo v tom, aby si vyžádaly mezinárodní (právní) pomoc a získaly nezbytné důkazy ze zahraničí.

42. Vláda zdůraznila deklaratorní povahu francouzského celního a směnného režimu, který chrání daňové poplatníky před systematickou kontrolou, přičemž ale naopak ukládá povinnost uchovávat listiny o jejich příjmech a majetku po určité období a na žádost je předložit příslušným orgánům. Toto právo státu, tj. právo kontrolovat určité listiny, na které přísně dohlíží kasační soud, neznamená, že dotčené osoby jsou povinny se samy obvinit; tento požadavek byl zakázán Paktem Organizace spojených národů (článek 14) a byl odsouzen Soudem Evropských společenství (rozsudek ve věci Orkem ze dne 18. října 1989, Zprávy Evropského soudu, 1989 – 9, str. 3343 – 3354); toto právo není v rozporu se směrnicemi stanovenými v judikatuře orgánů Úmluvy ohledně spravedlivého procesu. V daném případě celní orgány od pana Funkeho nepožadovaly, aby se doznal k trestnému činu nebo aby svědčil proti sobě; požádaly jej pouze, aby upřesnil důkazy vyhledané jejich úředníky a jak sám doznal, zejména bankovní výpisy a šekové knížky nalezené během domovní prohlídky. Pokud jde o soudy, ty jen na základě kontradiktorního řízení zhodnotily, zda je žádost celní správy právně i fakticky opodstatněná.

43. Komise dospěla ke stejnému závěru především na základě zvláštních rysů vyšetřování v obchodních a finančních záležitostech. Konstatovala, že ani povinnost předložit bankovní výpisy ani možnost ukládat pokuty nejsou v rozporu se zásadou spravedlivého procesu; zmíněná povinnost je výrazem důvěry státu vůči všem občanům v tom smyslu, že se neužívají přísná kontrolní opatření, zatímco odpovědnost za škodu způsobenou uložením pokut zcela spočívá na dotčené osobě, pokud odmítne spolupracovat s příslušnými orgány.

44. Soud konstatuje, že celní orgány vyprovokovaly usvědčení pana Funkeho, aby získaly určité listiny, o nichž byly přesvědčeny, že musejí existovat, ačkoli si nebyly touto skutečností jisty. Protože nebyly schopny či ochotny si je opatřit jiným způsobem, pokusily se přimět stěžovatele, aby předložil důkazy o trestných činech, které údajně spáchal. Zvláštní rysy celního práva (viz výše odstavce 30 – 31) nemohou ospravedlnit takovéto porušení práva každého, „kdo je obviněn z trestného činu", v mezích samostatného významu tohoto výrazu zakotveného v článku 6, aby mlčel a nepřispíval k obvinění sama sebe. Proto byl článek 6 § 1 porušen.

(b) Článek 6 § 2

45. Z předchozího závěru pro Soud vyplývá, že není nutné ujistit se o tom, zda trestní odsouzení pana Funkeho rovněž odporovalo principu presumpce neviny.

B. Délka řízení

46. S přihlédnutím k nálezu uvedenému výše v odstavci 44, Soud shledává rovněž zbytečným zabývat se stížností, že řízení ohledně zrušení prozatímních nařízení (viz výše odstavce 20 – 25) trvalo déle než „přiměřenou lhůtu", jak požaduje článek 6 § 1.

II. Údajné porušení článku 8

47. Podle tvrzení stěžovatele byly v daném případě domovní prohlídka a zabavení v rozporu s článkem 8, který stanoví toto: „1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. 2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných."

48. Vláda připustila, že došlo k zásahu do práva pana Funkeho na respektování soukromého života a Komise dodala, že došlo k zásahu do jeho práva na respektování jeho obydlí. Soud má za to, že v úvahu přicházejí všechna práva garantovaná článkem 8 § 1 s výjimkou práva na respektování rodinného života. Je proto třeba rozhodnout o tom, zda daný zásah splňoval podmínky stanovené v odstavci 2.

A. „V souladu se zákonem"

49. Podle tvrzení stěžovatele zasahování postrádalo právní základ. Tak, jak zněl v rozhodné době, odporoval článek 64 celního zákona Ústavě z roku 1958, protože nepodroboval domovní prohlídky a zabavení soudnímu povolení. Jeho ústavnost však nelze revidovat, protože vstoupil v platnost dříve než Ústava. Přitom však v relevantní oblasti daní Ústavní rada zamítla článek 89 rozpočtového zákona pro rok 1984 týkající se vyšetřování trestných činů ohledně daně z příjmů a daně z obratu s tím, že stanovila inter alia: „Zatímco potřeby fiskální činnosti mohou vyžadovat, aby daňoví úředníci byli zmocněni k vyšetřování v soukromých místech, lze takovéto vyšetřování vést pouze v souladu s článkem 66 Ústavy, která činí soudní moc odpovědnou za ochranu svobody jednotlivce ve všech jejích aspektech, zejména z hlediska neporušitelnosti obydlí. Je třeba zabezpečit účast soudu takovým způsobem, aby odpovědnost a dohled soudní moci byly komplexně zabezpečeny." (Rozhodnutí č. 83 – 164 DC ze dne 29. prosince 1983 /Journal officiel/, 30. prosince 1983, str. 3874.)

50. Vláda, jejíž argumenty Komise v podstatě akceptovala, tvrdila, že v článku 64 celního zákona doplněném podstatně rozsáhlou judikaturou byla domovní prohlídka definována velmi úzce a znamenala přenesení pravomoci vykonávat domovní prohlídky upravené v rámci obecného trestního řízení do celních zákonů a předpisů upravujících finanční operace se zahraničím. Tato úprava byla zpočátku zakotvena v zákoně ze dne 6. srpna 1934 a v roce 1945 byla rozšířena na vyšetřování trestných činů v devizové oblasti a při mnoha příležitostech byla potvrzena. Podle tvrzení Vlády nelze její ústavnost zpochybňovat, stejně jako nelze zpochybňovat ústavnost článku 454 téhož zákona, protože k posuzování ústavnosti zákonů dochází mezi jejich přijetím parlamentem a jejich vyhlášením a toto posuzování spadá do výlučné kompetence Ústavní rady s vyloučením všech ostatních soudů. Pokud jde o „kvalitu" vnitrostátních právních předpisů vis-à-vis k Úmluvě, ta je zajištěna upřesňováním, jímž zákony a judikatura stanoví rozsah a způsob vykonávání relevantní pravomoci, čímž se vyloučí jakékoli riziko libovůle. Takto dokonce ještě před reformou z let 1986 – 1989 (viz výše odstavec 29) dohlížely soudy na celní vyšetřování ex post facto, ale velmi účinně. Přitom v žádném případě článek 8 Úmluvy neobsahuje požadavek, že domovní prohlídky a zabavení podléhají předběžné soudní kontrole.

51. Soud neshledává nezbytným rozhodnout o této otázce v daném případě, protože všechny napadené zásahy jsou neslučitelné s článkem 8 z jiných hledisek (viz níže odstavce 57 – 59).

B. Legitimní účel

52. Vláda a Komise usoudily, že dané zasahování bylo v zájmu „hospodářského blahobytu země" a „předcházení zločinnosti". Navzdory opačným tvrzením stěžovatele Soud zastává názor, že zasahování sledovalo v každém případě legitimní účel uvedený na prvém místě.

C. „Nezbytnost v demokratické společnosti"

53. Podle tvrzení pana Funkeho nelze napadené zasahování pokládat za „nezbytné v demokratické společnosti". Jeho rozsah byl neomezený a zasahování překračovalo hranice veřejného zájmu, protože nepodléhalo soudní kontrole; kromě toho k uvedenému zasahování došlo při neexistenci jakéhokoli flagrantního trestného činu (flagrant délit), indikace nebo domněnky, a samotné zasahování bylo též provedeno nevhodným způsobem.

54. Vláda, jejíž stanovisko Komise v podstatě akceptovala, tvrdila, že domovní prohlídky a zabavení jsou jediným prostředkem, který mají k dispozici státní orgány při vyšetřování trestných činů proti právním předpisům upravujícím finanční operace se zahraničím a při prevenci před únikem kapitálu a vyhýbání se daním. V těchto oblastech existuje corpus delicti velmi zřídka nebo vůbec ne; „hmotný projev" trestného činu lze spatřovat pouze v listinách, které může viník snadno uschovat nebo zničit. Avšak takovéto osoby mají značnou výhodu ve značných zárukách, posílených navíc přísným soudním dohledem: přijímání rozhodnutí vedoucím daného celního obvodu, hodnost úředníků oprávněných konstatovat trestný čin, přítomnost staršího policejního úředníka (officier de police judiciaire), provádění prohlídek ve stanovené době, šetření profesního tajemství advokátů a lékařů, možnost založení odpovědnosti veřejných orgánů atd. Stručně řečeno, dokonce ještě před reformou 1986 – 1989 francouzský systém zajišťoval řádnou vyváženost mezi požadavky represe a ochranou práv jednotlivce.

55. Podle konstantní judikatury Soudu mají smluvní státy určitý prostor pro volnou úvahu při posuzování nutnosti zásahu, avšak v úzkém spojení s evropskou kontrolou. Výjimky zakotvené v článku 8 § 2 je třeba interpretovat úzce (viz rozsudek ve věci Klass a ostatní versus Německo ze dne 6. září 1978, Série A č. 28, str. 21, § 42) a jejich nezbytnost v daném případě musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

56. Není pochybností o tom, že v posuzované oblasti – prevence před kapitálovými a daňovými úniky – se státy potýkají s vážnými potížemi s ohledem na rozsah a složitost bankovního systému a finanční sítě a na značný rozsah mezinárodních investic, usnadněný relativní propustností státních hranic. Soud proto uznává, že státy mohou shledávat nezbytným uchylovat se k takovým opatřením, jakými jsou domovní prohlídky a zabavení za účelem získání hmotného důkazu o spáchání devizového trestného činu, a stíhat pachatele tam, kde je to nezbytné. Avšak odpovídající právní úprava a praxe musejí skýtat přiměřené a účinné záruky proti zneužívání (viz, mimo jiné a mutatis mutandis, výše citovaný rozsudek ve věci Klass a ostatní, Série A č. 28, str. 23, § 50).

57. V daném případě tomu tak nebylo. V rozhodné době – a Soud není povinen vyjadřovat své stanovisko k legislativním reformám z let 1986 a 1989, které byly zaměřeny na poskytování lepší ochrany jednotlivcům (viz výše odstavec 29) – měly celní orgány velmi široké pravomoci; měly zejména výlučnou působnost při posouzení příležitosti, počtu, délky a rozsahu kontroly. Především pak při neexistenci jakéhokoli požadavku na soudní povolení se jeví omezení a podmínky upravené zákonem, na něž upozorňovala Vláda (viz výše odstavec 54), jako velice vlažné a plné právních mezer umožňujících zasahování do práv stěžovatele, než aby mohly být naprosto jasně přiměřené sledovanému legitimnímu účelu.

58. K těmto obecným úvahám lze ještě připojit zvláštní poznatek, a to ten, že celní orgány nikdy nepodaly žádnou žalobu proti panu Funkemu pro trestný čin proti předpisům upravujícím finanční operace se zahraničím (viz výše odstavec 8).

59. Zkrátka, článek 8 byl porušen.

III. Aplikace článku 50

60. Podle článku 50: „Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění."

A. Škoda

61. Pan Funke především požadoval náhradu částky 300 000 francouzských franků s odůvodněním, že porušení Úmluvy mělo závažné následky pro jeho osobu a pro jeho manželku i pro jejich soukromý život. Vláda a delegát Komise se k tomuto tvrzení nevyjádřili.

62. Soud má za to, že stěžovatel jistě utrpěl nehmotnou škodu, při které samotný nález porušení Úmluvy neskýtá dostatečné zadostiučinění. Vycházeje z principu equity, jak vyžaduje článek 50, přiznává Soud z tohoto titulu stěžovateli částku 50 000 francouzských franků.

B. Náklady a výdaje

63. Pan Funke rovněž požadoval náhradu nákladů a výdajů, které vynaložil před francouzskými soudy (90 000 francouzských franků) a při řízení před orgány Úmluvy (35 000 francouzských franků plus daň z přidané hodnoty). Vláda ani delegát Komise se k této otázce nevyjádřili.

64. Na základě běžných kriterií Soud přiznává stěžovateli 70 000 francouzských franků.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD:

1. zamítá jednomyslně předběžnou námitku Vlády;
2. stanoví osmi hlasy k jednomu, že z důvodu neexistence spravedlivého procesu byl porušen článek 6 § 1;
3. stanoví osmi hlasy k jednomu, že není nezbytné zabývat se dalšími stížnostmi na porušení článku 6;
4. stanoví osmi hlasy k jednomu, že byl porušen článek 8;
5. stanoví jednomyslně, že žalovaný stát je povinen zaplatit stěžovateli do tří měsíců 50 000 (padesát tisíc) francouzských franků jako náhradu nehmotné škody a 70 000 (sedmdesát tisíc) franků jako úhradu nákladů a výdajů;
6. zamítá jednomyslně zbývající požadavky stěžovatele.

Vyhotoveno v jazyce anglickém a francouzském a vyhlášeno při veřejném jednání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 25. února 1993.

Marc-André EISSEN
tajemník

Rudolf BERNHARDT
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
24. listopadu 1993
VĚC INFORMATIONSVEREIN LENTIA A OSTATNÍ
(Rozsudek ve věci Informationsverein Lentia a ostatní versus Rakousko)

Evropský soud pro lidská práva zasedající v souladu s článkem 43 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva") a příslušných ustanovení Jednacího řádu jako Senát, který tvořili soudci R. Ryssdal, předseda, R. Bernhardt, F. Matscher, A. Spielmann, E. Palmová, F. Bigi, A. B. Baka, G. Mifsud Bonnici a dále M. – A. Eissen, tajemník Soudu, a H. Petzold, zástupce tajemníka Soudu, po neveřejné poradě, která se konala ve dnech 29. května a 28. října 1993, vynáší následující rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

POSTUP

1. Případ byl postoupen Soudu Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise") dne 26. října 1992, a to v rámci tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání pěti stížností (č. 13914/88, č. 15041/89, č. 15717/89, č. 15779/89 a č. 17207/90) proti Rakouské republice, předložených Komisi dle článku 25 společností „Informationsverein Lentia", panem Jorgem Haiderem, společností „Arbeitsgemeinschaft Offenes Radio", panem Wilhelmem Weberem a společností „Radio Melody GmbH", rakouskými právnickými a fyzickými osobami, ve dnech 16. dubna 1989, 27. září 1989, 18. září 1989 a 20. srpna 1990.

2. Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Rakousko uznalo obligatorní jurisdikci Soudu (článek 46). Účelem žádosti bylo docílit rozhodnutí o tom, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků žalovaného státu podle článků 10 a 14 Úmluvy.

3. V odpovědi na dotaz podle ust. 33 § 3 (d) Jednacího řádu stěžovatelé prohlásili, že si přejí zúčastnit se řízení, a určili advokáty, kteří je budou zastupovat (ust. 30). Předseda Soudu těmto advokátům povolil používat německý jazyk (ust. 27 § 3).

4. Do ustaveného Senátu byl jmenován ex officio pan F. Matscher, zvolený soudce rakouské státní příslušnosti (článek 43 Úmluvy), a pan R. Ryssdal, předseda Soudu (ust. 21 § 3 /b/). Dne 13. října 1992 předseda Soudu za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval jména ostatních sedmi členů, jimiž se stali pan R. Bernhardt, pan L. – E. Pettiti, pan A. Spielmann, paní E. Palmová, pan F. Bigi, pan A. B. Baka a pan G. Mifsud Bonnici (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 4).

5. Pan Ryssdal se ujal funkce předsedy Soudu a prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem rakouské vlády (dále jen „Vláda"), s advokáty stěžovatelů a s delegátem Komise postup řízení (ust. 37 § 1 a 38). V souladu s následně vydaným nařízením obdržel tajemník Soudu dne 15. dubna podání Vlády a ve dnech 29. a 31. března a 13. dubna 1993 podání stěžovatelů – spolu s jejich žádostmi podle článku 50 Úmluvy. Dne 27. dubna předložila Komise různé listiny, které si vyžádal tajemník Soudu na základě pokynů předsedy.

6. Dne 29. března 1993 povolil předseda na základě ust. 37 § 2 organizacím „Article 19" a „Interights" (dvě mezinárodní organizace působící v oblasti lidských práv), aby předložily písemné připomínky ke specifickým aspektům tohoto případu. Jejich připomínky obdržela kancelář Soudu dne 11. května.

7. V souladu s rozhodnutím předsedy se veřejné ústní jednání konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 25. května 1993.

K Soudu se dostavili:

(a) za Vládu
F. Cede, velvyslanec, právní poradce na Ministerstvu zahraničních věcí, zástupce Vlády, S. Berneggerová, Spolkové kancléřství, poradce;

(b) za Komisi

J. A. Frowein, delegát;

(c) za stěžovatele

D. Böhmdorfer, advokát, W. Haslauer, advokát, T. Hohne, advokát, G. Lehner, advokát, H. Tretter, poradci.

Soud vyslechl prohlášení výše zmíněných zástupců, jakož i jejich odpovědi na jeho otázky.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Zvláštní okolnosti případu

A. Informationsverein Lentia

8. První stěžovatel, sdružení spoluvlastníků a obyvatel obytné čtvrti v Linci zahrnující 458 bytů a 30 obchodů, navrhl zdokonalit komunikaci mezi svými členy zavedením interní sítě kabelové televize. Její programy měly být omezeny na otázky společného zájmu zaměřeného na členská práva.

9. Dne 9. června 1978 požádal první stěžovatel o provozní licenci ve smyslu telekomunikačního zákona (Fernmeldegesetz, viz níže odstavec 17). Jelikož Regionální ředitelství pošt a telekomunikací v Linci (Post- und Telegraphendirektion) neodpovědělo v šestiměsíční lhůtě stanovené článkem 73 zákona o správním řízení (Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz), obrátilo se sdružení na generální ředitelství poštovní a telegrafní správy (Generaldirektion für die Post- und Telegraphenverwaltung) při Spolkovém ministerstvu dopravy (Bundesministerium für Verkehr). Generální ředitelství zamítlo žádost dne 23. listopadu 1979. Podle jeho názoru ústavní zákon zaručující nezávislost vysílání (Bundesverfassungsgesetz über die Sicherung der Unabhängigkeit des Rundfunks, „Ústavní zákon o vysílání", viz níže odstavec 19) udělil spolkovému zákonodárnému orgánu výlučnou pravomoc upravovat tuto činnost; spolková legislativa využila toto oprávnění pouze jednou, a to vydáním zákona o Rakouském rozhlase (Bundesgesetz über die Aufgaben und die Einrichtung des Österreichischen Rundfunks, viz níže odstavec 20). Z toho vyplývá, že o takovou licenci nemůže žádat žádná jiná osoba, protože by takováto žádost postrádala právní základ. Kromě toho článek 10 Úmluvy nebyl porušen, protože zákonodárný orgán – jakožto tvůrce ústavních zákonů – pouze použil své pravomoci, aby zavedl systém licencí v souladu s třetí větou odstavce 1.

10. Poté se první stěžovatel obrátil na Ústavní soud se stížností, že byl porušen článek 10; soud vynesl rozsudek dne 16. prosince 1983. Ústavní soud se přiklonil k názoru, že svoboda zakládání rozhlasových a televizních vysílacích stanic podléhá pravomoci svěřené zákonodárnému orgánu podle odstavce 1 in fine a odstavce 2 článku 10 (Gesetzesvorbehalt). Proto správním rozhodnutím může být toto ustanovení porušeno jen tehdy, prokáže-li se, že postrádá právní základ nebo že jeho právní základ je protiústavní nebo že bylo aplikováno arbitrárně (in denkunmöglicher Weise an/ge/wendet). Kromě toho ústavní zákon o vysílání zavedl systém, který podrobil činnost tohoto typu poskytování licence (Konzession) spolkovému zákonodárnému orgánu. Tímto systémem se zamýšlelo zajistit objektivitu a rozdílnost názorů (Meinungsvielfalt) a bylo by neefektivní, kdyby každý mohl získat požadované oprávnění. Za daných okolností je právo na vysílání omezeno na Rakouský rozhlas (Österreichischer Rundfunk, ÖRF), protože k zákonu upravujícímu tuto organizaci nebyly vydány prováděcí předpisy. V rozporu s tímto tvrzením první stěžovatel zamýšlel fakticky vysílat ve smyslu ústavního zákona, protože jeho programy byly určeny obecně posluchačům různého složení. Zákon o vysílání je tudíž právním základem pro dané rozhodnutí. Z uvedených důvodů Ústavní soud stížnost zamítl a postoupil ji správnímu soudu.

11. Dne 10. září 1986 převzal správní soud v podstatě důvody uvedené Ústavním soudem a stížnost prvního stěžovatele rovněž zamítl.

B. Jörg Haider

12. V letech 1987 až 1989 vypracoval druhý stěžovatel, spolu s dalšími osobami, návrh na vytvoření soukromé rozhlasové stanice Korutany. Později se však této myšlenky vzdal, a to poté, kdy se seznámil se studií, podle níž by byl nemohl podle aplikovatelného práva v interpretaci Ústavního soudu získat nezbytnou licenci. Proto o žádnou ani nepožádal.

C. Arbeitsgemeinschaft Offenes Radio (AGORA)

13. Třetí stěžovatel, rakouské sdružení a člen Fédération européenne des radios libres (FERL – Evropská federace svobodných rozhlasů), plánuje zřídit rozhlasovou stanici v jižních Korutanech s cílem vysílat v němčině a ve slovinštině nekomerční rozhlasové programy, jejichž tvůrci již provozují povolenou mobilní rozhlasovou stanici v Itálii.

14. V roce 1988 AGORA požádala o licenci. Její žádost byla zamítnuta ředitelstvím pošt a telekomunikací v Klagenfurtu dne 19. prosince 1989 a poté Generálním ředitelstvím ve Vídni dne 9. srpna 1990. Dne 30. září 1991, na základě vlastní judikatury (viz výše odstavec 10), Ústavní soud zamítl odvolání proti tomuto rozhodnutí.

D. Wilhelm Weber

15. Čtvrtý stěžovatel je akcionářem italské společnosti provozující komerční rozhlasovou stanici vysílající do Rakouska, který si přeje vykonávat v této zemi stejnou činnost. Avšak s ohledem na platnou právní úpravu se rozhodl nepředkládat příslušným orgánům žádnou žádost.

E. Radio Melody GmbH

16. Pátým stěžovatelem je soukromá společnost s ručením omezeným, vytvořená podle rakouského práva. Dne 8. listopadu 1988 požádala tato společnost Regionální ředitelství pošt a telekomunikací v Linci o přidělení frekvence, aby mohla provozovat místní rozhlasovou stanici, kterou zamýšlela zřídit v Salzburgu. Dne 28. dubna 1989 byla tato žádost zamítnuta, což bylo potvrzeno dne 12. července 1989 Generálním ředitelstvím a dne 18. června 1990 Ústavním soudem, který opřel své rozhodnutí o rozsudek ze dne 16. prosince 1983 (viz výše odstavec 10).

II. Relevantní vnitrostátní právo

A. Zákon o telekomunikacích ze dne 13. července 1949 („Fernmeldegesetz")

17. Podle zákona o telekomunikacích ze dne 13. července 1949 „právo zřizovat a provozovat telekomunikační zařízení (Fernmeldeanlagen) přísluší výlučně spolkovým orgánům (Bund)" (článek 2 § 1). Ty však mohou pověřit fyzické či právnické osoby, aby toto právo vykonávaly ohledně specifických zařízení (článek 3 § 1). Licence se nevyžaduje za určitých okolností včetně sestavení zařízení v mezích soukromého majetku (článek 5).

B. Ministerské nařízení ze dne 18. září 1961 o soukromých telekomunikačních zařízeních („Verordnung des Bundesministeriums für Verkehr und Elektrizitätswirtschaft über Privatfernmeldeanlagen")

18. Ministerské nařízení ze dne 18. září 1961 o soukromých telekomunikačních zařízeních stanoví inter alia podmínky pro zřizování a provozování soukromých telekomunikačních zařízení podléhajích dohledu spolkových orgánů. Avšak s ohledem na judikaturu nemůže být právním základem pro poskytování licencí.

C. Ústavní zákon ze dne 10. července 1974 zaručující nezávislost vysílání („Bundesverfassungsgesetz über die Sicherung der Unabhängigkeit des Rundfunks")

19. Podle článku 1 Ústavního zákona ze dne 10. července 1974 zaručujícího nezávislost vysílání, „... 2. Vysílání je upraveno podrobnějšími předpisy, které stanoví spolkový zákon. Tento zákon musí inter alia obsahovat ustanovení zaručující objektivnost a nestrannost informací, rozdílnost názorů, vyváženost programů a nezávislost osob a orgánů odpovědných za plnění povinností definovaných v odstavci 1. 3. Vysílání ve smyslu odstavce 1 je veřejnou službou."

D. Zákon ze dne 10. července 1974 o úkolech a zřízení Rakouského rozhlasu („Bundesgesetz über die Aufgaben und die Einrichtung des Österreichischen Rundfunks")

20. Zákonem ze dne 10. července 1974 o úkolech a zřízení národního rozhlasu byl zřízen Rakouský rozhlas se statutem autonomní veřejnoprávní společnosti. Rakouský rozhlas je povinen poskytovat kompletní důležité informace z oblasti politické, ekonomické, kulturní a sportovní; za tímto účelem je povinen vysílat, v souladu s požadavky na objektivitu a rozdílnost názorů, zejména aktuality, reportáže, komentáře a kritické názory (článek 2 § 1 /1/), a to cestou nejméně dvou televizních kanálů a tří rozhlasových stanic, z nichž jedna musí mít regionální povahu (článek 3). Vysílací čas musí být vyčleněn pro politické strany zastoupené ve spolkovém parlamentu a zastupitelským sdružením (článek 5 § 1). Kontrolní komise (Kommission zur Wahrung des Rundfunksgesetzes) rozhoduje o všech sporech týkajících se provádění výše uvedeného zákona, který nespadá pod jurisdikci správního orgánu nebo soudu (články 25 a 27). Je složena ze sedmnácti nezávislých členů včetně devíti soudců jmenovaných na dobu čtyř let prezidentem republiky na návrh spolkové vlády.

E. Judikatura týkající se „pasivního" kabelového vysílání

21. Dne 8. července 1992 rozhodl správní soud, že ústavní zákon ze dne 10. července 1974 (viz výše odstavec 19) se nevztahuje na „pasivní" kabelové vysílání, neboli na vysílání programů jako celku přijímaných anténou. Proto pouhá skutečnost, že takové programy pocházely z cizí stanice a byly určeny především nebo výlučně rakouským posluchačům, nemůže být důvodem pro odmítnutí licence nezbytné pro tento typ provozu.

F. Následný vývoj

22. Dne 1. ledna 1994 má vstoupit v platnost zákon o regionálních rozhlasových stanicích (Regionalradiogesetz, Úřední věstník /Bundesgesetzblatt/ č. 1993/506). Tento zákon umožní orgánům, aby za určitých podmínek udělovaly fyzickým nebo právnickým osobám licence ke zřizování a provozu regionálních rozhlasových stanic.

ŘÍZENÍ PŘED KOMISÍ

23. Stěžovatelé podali své stížnosti Komisi v různých dnech mezi 16. dubnem 1987 a 20. srpnem 1990 (stížnosti č. 13914/88, č. 15041/89, č. 15717/89, č. 15779/89 a č. 17207/90). Tvrdili, že nemožnost získat provozní licenci znamená nespravedlivý zásah do jejich práva sdělovat informace a porušuje článek 10. První a třetí stěžovatel si stěžovali na diskriminaci (ang. the discrimination, franc. la distinction – viz ukázka na str. 45) odporující článku 14 ve spojení s článkem 10. Pátý stěžovatel navíc tvrdil, že byl porušen článek 6, protože neměl možnost předložit spor „soudu" ve smyslu tohoto ustanovení.

24. Komise nařídila spojit tyto stížnosti dne 13. července 1990 a dne 14. ledna 1992. Dne 15. ledna 1992 shledala stížnosti týkající se článků 10 a 14 přípustnými a stížnost na porušení článku 6 prohlásila za nepřípustnou. Ve své zprávě ze dne 9. září 1992 (vypracované podle článku 31) vyjádřila Komise tento názor:

(a) že byl porušen článek 10 (jednomyslně, pokud jde o prvního stěžovatele, a čtrnácti hlasy k jednomu, pokud jde o ostatní);

(b) že není nutné se navíc zabývat případem z hlediska článku 14 (jednomyslně, pokud jde o prvního stěžovatele, a čtrnácti hlasy k jednomu, pokud jde o třetího stěžovatele).

Konečné návrhy Vlády

25. Vláda požádala Soud, aby „stanovil, že článek 10 nebyl porušen, a to ani samotný ani ve spojení se článkem 14."

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 10

26. Stěžovatelé uváděli, že nemohli zřídit rozhlasovou stanici nebo, v případě Informationsverein Lentia, televizní stanici, protože podle rakouských právních předpisů bylo toto právo vymezeno pouze pro Rakouský rozhlas. Tvrdili, že tím byl vytvořen monopol neslučitelný s článkem 10, který stanoví toto: „1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem. 2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci." Vláda toto tvrzení popírala, zatímco Komise je přijala.

27. Soud zjišťuje, že daná omezení znamenají „zasahování" do výkonu svobody stěžovatelů na šíření informací a myšlenek; žádná ze stran řízení toto stanovisko nezpochybňovala. Vzniká tak jediná otázka, zda bylo toto zasahování oprávněné. V této souvislosti skutečnost, že pan Haider a pan Weber nikdy nepožádali o licenci k vysílání (viz výše odstavce 12 a 15), nemá žádný význam; před Komisí Vláda uznala, že lze oba tyto stěžovatele pokládat za poškozené osoby a ani před Soudem netvrdila opak.

28. Vláda tvrdila, že dostatečný základ pro napadané zasahování lze nalézt v odstavci 1 in fine, který je třeba podle jejího názoru interpretovat samostatně. Podpůrně pak tvrdila, že napadené zasahování rovněž splňuje podmínky stanovené v odstavci 2.

29. Soud připomíná, že předmět a účel třetí věty článku 10 § 1 a rozsah jeho aplikace je třeba chápat v kontextu tohoto článku jako celku a zejména ve vztahu k požadavkům odstavce 2, pod který spadají licenční opatření (viz rozsudek ve věci Groppera Radio AG versus Švýcarsko ze dne 28. března 1990, Série A č. 173, str. 24, § 61 a rozsudek ve věci Autronic AG versus Švýcarsko ze dne 22. května 1990, Série A č. 178, str. 24, § 52). Je proto nezbytné se ujistit o kompatibilitě inkriminovaného režimu s oběma těmito ustanoveními.

A. Odstavec 1, třetí věta

30. Podle názoru Vlády licenční systém zakotvený na konci odstavce 1 umožňuje státům nejen upravovat technické aspekty audiovizuální činnosti, nýbrž i určit její místo a roli v moderní společnosti. Vláda tvrdila, že to jasně vyplývá ze znění třetí věty odstavce 1, která je méně restriktivní než znění odstavce 2 a článku 11, takže umožňuje rozsáhlejší zasahování veřejných orgánů do dané svobody. Toto ustanovení současně ponechává státům širší rozsah pro úvahu při definování jejich mediální politiky a její realizaci. Ta může dokonce nabýt formy monopolu veřejné služby vysílání, zejména v případech, jako je tomu v Rakousku, kde je jediným prostředkem státu při garantování objektivity a nestrannosti zpráv, vyváženého zastoupení názorů všech odstínů a nezávislosti osob a orgánů odpovědných za programy.

31. Podle stěžovatelů předpisy platné v Rakousku, a zejména monopol Rakouského rozhlasu, podstatně odrážejí přání státních orgánů zabezpečit politickou kontrolu audiovizuálních médií, a to ke škodě pluralismu a svobody umění. Vyloučením konkurence slouží tyto předpisy navíc ochraně ekonomické existence Rakous-

kého rozhlasu za cenu závažného zasahování do chodu svobodného podnikání. Stručně řečeno, tyto předpisy nerespektují třetí větu odstavce 1.

32. Jak již Soud dříve konstatoval, účelem tohoto ustanovení je zjednat jasno v tom, že státy mohou regulovat prostřednictvím systému licencí strukturu rozhlasového vysílání na svém území, zejména pak jeho technické aspekty (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Groppera Radio AG a ostatní, Série A č. 173, str. 24, § 61). Ty jsou bezesporu důležité, avšak udělení nebo odmítnutí licence může být také podmíněno dalšími aspekty, jakými jsou například povaha a cíle navrhované stanice, její potenciální posluchači na celostátní, regionální či místní úrovni, práva a potřeby určitých posluchačů a závazky vyplývající z mezinárodněprávních dokumentů. To může vést k zasahování, jehož cíle budou legitimní ve světle třetí věty odstavce 1, i když nebudou odpovídat žádnému z cílů uvedených v odstavci 2. Slučitelnost takového zasahování s Úmluvou musí být však přesto posouzena ve světle dalších požadavků odstavce 2.

33. Systém monopolu používaný v Rakousku může přispívat ke kvalitě a vyváženosti programů prostřednictvím kontroly nad médii, svěřené tímto státním orgánům. Za okolností daného případu je tudíž v souladu se třetí větou odstavce 1. Zbývá však posoudit, zda rovněž splňuje relevantní podmínky odstavce 2.

B. Odstavec 2

34. Napadené zasahování bylo – a žádný z účastníků řízení to nezpochybňoval – „v souladu se zákonem". Jeho cíl již byl Soudem shledán legitimním (viz výše odstavce 32 – 33). Na druhé straně však vzniká problém vyplývající z otázky, zda toto zasahování bylo „nezbytné v demokratické společnosti".

35. Smluvní státy mají k dipozici určitý rozsah volné úvahy při posuzování potřeby zásahu, avšak ten je spojen s evropskou kontrolou, jejíž rozsah je proměnlivý v závislosti na okolnostech. V případech jako je tento, kdy došlo k zasahování do výkonu práv a svobod garantovaných článkem 10 odst. 1, musí být tato kontrola přísná s ohledem na důležitost – průběžně zdůrazňovanou Soudem – daných práv. Nezbytnost jakéhokoli omezení musí být přesvědčivě prokázána (viz mimo jiné výše citovaný rozsudek ve věci Autronic AG, Série A č. 178, str. 26 – 27, § 61).

36. Vláda upozornila v první řadě na politický rozměr činnosti audiovizuálních médií, který se v Rakousku odráží v cílech vytyčených pro tato média článkem 1 § 2 ústavního zákona o vysílání, jmenovitě garantovat objektivitu a nestrannost informací, rozdílnost názorů, vyváženost programů a nezávislost osob a orgánů odpovědných za tvorbu programů (viz výše odstavec 20). Podle názoru Vlády pouze stávající systém spočívající na monopolu Rakouského rozhlasu umožnil státním orgánům zajistit splnění těchto požadavků. Proto platná legislativa a statut Rakouského rozhlasu zajistily nezávislost tvorby programů, svobodu novinářů a vyvážené zastoupení politických stran a sociálních skupin v orgánech řízení. Při rozhodování o tom, zda stávající systém zachovat, stát již několikrát postupoval v rámci mezí pro volnou úvahu, které se přijetím Úmluvy nezměnily; států, které v té době měly odlišné systémy, bylo velmi málo. S ohledem na rozdílnost struktur, které nyní v této oblasti existují, není možno vážně tvrdit, že se v mezidobí vytvořil skutečný evropský systém.

37. Stěžovatelé tvrdili, že k ochraně veřejného mínění před manipulací není nikterak nezbytný veřejný monopol v audiovizuálních médií, neboť jinak by bylo rovněž nezbytné mít takovýto monopol i pro tisk. Naopak, právě různorodost stanic a programů zabezpečuje rozvoj pluralismu a objektivity. Rakouské orgány skutečně usilují o to, aby si zachovaly politickou kontrolu nad vysíláním.

38. Soud nepřetržitě zdůrazňuje základní úlohu svobody projevu v demokratické společnosti, zejména tam, kde pomáhá prostřednictvím tisku šířit informace nebo myšlenky obecného zájmu, které je veřejnost navíc oprávněna získat (viz například, mutatis mutandis, rozsudek ve věci Observer a Guardian versus Spojené království ze dne 26. listopadu 1991, Série A č. 216, str. 29 – 30, § 59). Takovémuto závazku nelze úspěšně dostát, nespočívá-li na principu pluralismu, jehož je stát hlavním garantem. Tato teze platí především ve vztahu k audiovizuálním médiím, jejichž programy jsou často vysílány ve velmi širokém rozsahu.

39. Ze všech prostředků zajišťujících, aby tyto hodnoty byly respektovány, vyvolává veřejný monopol největší omezení svobody projevu, zejména pak nemožnost vysílat jinak než prostřednictvím celonárodní stanice a v některých případech též ve velmi omezeném rozsahu prostřednictvím místních kabelových stanic. Dalekosáhlý charakter takovýchto omezení znamená, že mohou být odůvodnitelná jen tehdy, odpovídají-li naléhavé potřebě. V důsledku technického pokroku dosaženého v minulých desetiletích nelze oprávněnost takovýchto omezení v dnešní době opírat o počet frekvencí a kanálů, které jsou k dispozici; to Vláda akceptovala. Za druhé, pro účely tohoto případu, takovéto úvahy již značně pozbyly na svém raison d'être ve světle množství cizích programů určených pro rakouské posluchače a s ohledem na rozhodnutí správního soudu, který uznal legálnost jejich opakovaného vysílání prostřednictím kabelu (viz výše odstavec 21). Nakonec a především nelze argumentovat tím, že neexistují ekvivalentní a méně restriktivní řešení; postačí příkladmo uvést praxi některých zemí, které buď vydávají licence omezené specifickými podmínkami proměnlivého obsahu, nebo umožňují formy soukromé účasti na činnosti národní korporace.

40. Závěrem Vláda uplatnila ekonomický argument, jmenovitě ten, že rakouský trh je příliš malý na to, aby se na něm „uživil" dostatečný počet stanic a aby zamezil koncentracím a vytváření „soukromých monopolů".

41. Podle názoru stěžovatele se zde jedná o záminku pro politiku, která se snaží prostřednictvím vyloučení jakékoli konkurence zabezpečit Rakouskému rozhlasu zisk z reklamy na úkor svobodného podnikání.

42. Soud není argumentem Vlády přesvědčen. Její tvrzení jsou v rozporu se zkušeností několika evropských států srovnatelných svou velikostí s Rakouskem, v nichž koexistence soukromých a veřejných stanic, v souladu s předpisy lišícími se podle jednotlivých zemí a zároveň opatřeními proti rozvoji soukromých monopolů, ukazuje, že vyjádřené obavy jsou bezdůvodné.

43. Stručně řečeno, stejně jako Komise tak i Soud má za to, že dané zasahování bylo nepřiměřené sledovanému cíli, takže nebylo nezbytné v demokratické společnosti. Proto byl článek 10 porušen.

44. Za okolností tohoto případu činí tento nález pro Soud zbytečným, aby stanovil – jak bylo požadováno některými stěžovateli – že byl rovněž porušen článek 14 ve spojení s článkem 10 (viz, inter alia, rozsudek ve věci Airey versus Irsko ze dne 9. října 1979, Série A č. 32, str. 16, § 30).

II. Aplikace článku 50

45. Podle článku 50 Úmluvy, „Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění." Soud prozkoumal požadavky stěžovatelů ve světle připomínek účastníků řízení a ve světle kritérií zakotvených v jeho judikatuře.

A. Škoda

46. Pouze dva stěžovatelé požadovali náhradu hmotné škody: „Informationsverein Lentia" ve výši 900 000 rakouských šilinků a „Radio Melody" ve výši 5 444 714,66 šilinků. Své nároky opírali o tvrzení, že by byli ob-

drželi požadované licence, kdyby byl rakouský právní řád v souladu s článkem 10. To je však z hlediska práva volné úvahy, ponechaného v této oblasti úřadům, spekulací, jak správně upozornil delegát Komise. Proto nelze s tímto odůvodněním žádnou náhradu škody požadovat.

B. Náklady a výdaje

47. Pokud jde o náklady a výdaje, stěžovatelé požadovali 136 023,54 šilinků („Informationsverein Lentia"), 513 871,20 šilinků (Haider), 390 115,20 šilinků („AGORA"), 519 871,20 šilinků (Weber) a 605 012,40 šilinků („Radio Melody"). Vláda zaujala stanovisko, že první z uvedených částek je rozumná a že by měla být podle jejího názoru zvýšena na 165 000 šilinků s ohledem na řízení před Soudem. Vycházeje z principu equity, přiznává Soud částku 165 000 šilinků jako úhradu nákladů řízení v Rakousku a ve Strasbourgu každému z těchto stěžovatelů „Informationsverein Lentia", „AGORA" a „Radio Melody". Pan Haider a pan Weber, kteří vystupovali pouze před orgány Úmluvy, obdrží po 100 000 šilincích.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ:

1. stanoví, že byl porušen článek 10;
2. stanoví, že není nutné též posuzovat tento případ podle článku 14 ve spojení s článkem 10;
3. stanoví, že Rakousko je povinno uhradit do tří měsíců náklady a výdaje ve výši 165 000 (jedno sto šedesát pět tisíc) rakouských šilinků každému z těchto stěžovatelů „Informationsverein Lentia", „AGORA" a „Radio Melody"; stěžovatelům Haiderovi a Weberovi zaplatí Rakousko po 100 000 (jedno sto tisíc) šilincích;
4. zamítá zbývající požadavky na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v jazyce anglickém a francouzském a vyhlášeno při veřejném jednání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 24. listopadu 1993.

Marc-André EISSEN
tajemník

Rolv RYSSDAL
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
28. října 1994
VĚC MAXWELL
(Rozsudek ve věci Maxwell versus Spojené království)

Evropský soud pro lidská práva zasedající v souladu s článkem 43 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva") a příslušných ustanovení Jednacího řádu Soudu, jako Senát, který tvořili soudci: R. Ryssdal, předseda, R. Macdonald, De Meyer, E. Palmová, J. M. Morenilla, F. Bigi, Sir John Freeland, A. B. Baka, J. Makarczyk, jakož i pan H. Petzold, úřadující tajemník Soudu, po neveřejné poradě, která se konala 21. dubna a 21. září 1994, vynáší následující rozsudek, který byl přijat posledně uvedeného dne:

POSTUP

1. Případ byl postoupen Soudu dne 12. července 1993 Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise") a dne 3. srpna 1993 vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska (dále jen „Vláda"), a to v rámci tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti (č. 18949/91) proti Spojenému království, předložené Komisi podle článku 25 dne 25. března 1991 britským občanem, panem Peterem Maxwellem. Žádost Komise se opírala o články 44 a 48 a o prohlášení, jímž Spojené království uznalo obligatorní jurisdikci Soudu (článek 46); žádost Vlády vycházela z článku 48. Účelem stížnosti a žádosti bylo docílit rozhodnutí o tom, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazku žalovaného státu podle článku 6 § 3 (c).

2. V odpovědi na dotaz podle ust. 33 § 3 (d) Jednacího řádu Soudu stěžovatel uvedl, že si nepřeje zúčastnit se řízení. Dne 17. listopadu 1993 uplatnil stěžovatel nárok na spravedlivé zadostiučinění (ust. 50 § 1, ve spojení s odstavcem /k/ ust. 1).

3. Dne 23. srpna 1993 rozhodl předseda Soudu, že v zájmu řádného chodu justice tento případ a případ Boner versus Spojené království (č. 30/1993/425/504)*) budou projednány tímtéž Senátem (ust. 21 § 6). Do ustaveného Senátu byl jmenován ex officio Sir John Freeland, zvolený soudce s britskou státní příslušností (článek 43 Úmluvy), a pan R. Ryssdal, předseda Soudu (ust. 21 § 3 /b/). Dne 25. srpna 1993 předseda Soudu za přítomnosti tajemníka Soudu vylosoval jména ostatních sedmi členů, jimiž se stali pan R. Macdonald, pan J. De Meyer, paní E. Palmová, pan J. M. Morenilla, pan F. Bigi, pan A. B. Baka a pan J. Makarczyk (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 4).

4. Jako předseda Senátu (ust. 21 § 5) pan Ryssdal prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem Vlády a s delegátem Komise postup řízení (ust. 37 § 1 a ust. 38). V souladu s následně vydaným nařízením obdržel tajemník Soudu podání Vlády dne 10. ledna 1994. Dne 15. dubna 1994 informoval sekretář Komise tajemníka Soudu, že její delegát nepředloží jako odpověď písemné připomínky.

5. Navzdory svému deklarovanému záměru neúčastnit se řízení (viz výše odstavec 2), dne 23. února stěžovatel, poté co obdržel souhlas předsedy, předložil své písemné připomínky jako odpověď na podání Vlády.

6. V souladu s rozhodnutím předsedy se ústní jednání konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 18. dubna 1994. Soud předtím vykonal přípravné řízení.

*) Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu – přílohový sešit VII/96, Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 18711/91, str. 34.

K Soudu se dostavili :

(a) za Vládu

I. Christie, Ministerstvo zahraničních věcí a Commonwealthu, zástupce Vlády, Lord Roger of Earlsferry, QC, Lord advokát, R. Reed, I. Jamieson, A. Dickson, právní zástupci;

(b) za Komisi,

L. Loucaides, delegát.

Soud vyslechl přednesy pana Loucaidese a Lorda Rodgera, jakož i odpovědi na své otázky.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Okolnosti případu

7. Stěžovatel, pan Peter Maxwell, který se narodil v roce 1944, je britským občanem. Žije v Perthu ve Skotsku. Dne 14. nebo 15. února 1990 vnikli dva maskovaní muži do soukromého domu ve Stevenstonu ve Skotsku. Napadli jeho obyvatele, kterému způsobili těžké zranění a trvalé tělesné poškození. Dne 19. února 1990 byl pan Maxwell zatčen spolu s dalším mužem. Oba byli obviněni z trestného činu napadení. Zůstali ve vazbě až do zahájení trestního řízení dne 28. května 1990 u Vrchního soudu v Kilmarnocku ve Skotsku.

8. Dne 29. května 1990 shledala porota stěžovatele vinným ve smyslu obžaloby. S přihlédnutím k zápisům v jeho trestnímu rejstříku jej soudce odsoudil k pěti letům odnětí svobody. Právní pomoc byla stěžovateli poskytnuta na přípravu jeho obhajoby a na zastoupení právním zástupcem při řízení.

9. Po svém odsouzení vydal pan Maxwell pokyny nové advokátní kanceláři, která následně požádala právního zástupce, který zastupoval stěžovatele při procesu, aby ji informoval o vyhlídkách na úspěch při odvolání. Poté, co tuto informaci od právního zástupce obdrželi, advokáti informovali stěžovatele, že nemohou nalézt žádný základ pro odvolání, takže pro něho nemohou nic učinit. Jejich informace, kterou podali stěžovateli, byla v souladu s řádnou profesionální praxí (viz níže odstavec 20). Poté se stěžovatel snažil dát pokyny jiné advokátní kanceláři, avšak ani ta nebyla ochotná pro něho pracovat.

10. Dne 31. července 1990, navzdory zprávě, kterou obdržel, podal stěžovatel u soudu odvolání, v němž uvedl důvody, které sám zformuloval. Odvolací důvody lze shrnout takto: (a) stěžovatel nemohl odůvodnit své tvrzení, že hlavní svědek proti němu podal falešné svědectví, protože by tak odhalil porotě předchozí usvědčení; (b) Koruna ani obhajoba nepředvolaly řadu svědků; (c) hlavní svědectví bylo zcela vykonstruováno; (d) výrok poroty nebyl podepřen důkazy; (e) jeho právní poradci nepřihlédli k pokynům, které jim udělil, a neobhajovali ho v souladu s jeho pokyny; (f) důkazy pro tvrzení, že napadení poškozeného mělo za následek jeho trvalé tělesné poškození, byly nedostatečné.

11. Později stěžovatel dal své pokyny jiné advokátní kanceláři a podařilo se mu docílit odročení jednání před odvolacím soudem. Avšak krátce před odročeným jednáním jej tito advokáti informovali, že v odvolacím řízení již nemohou pro něho nic udělat a že nemohou najít žádného právního zástupce, který by byl ochoten odvolání předložit. Takovéto odmítnutí právním zástupcem bylo v souladu s relevantními pravidly profesionální praxe (viz níže odstavec 20). Stěžovateli bylo povoleno další odročení jednání před odvolacím soudem.

12. Poté dal pan Maxwell pokyny jiné advokátní kanceláři. Ta dne 17. prosince 1990 podala žádost o placenou právní pomoc, formou zastupování při jednání o odvolání, Skotskému výboru pro právní pomoc (dále jen „Výbor"). Na žádost tohoto Výboru kancelář vyhledala radu nového právního zástupce na zjištění vyhlídek na úspěch odvolání. Ve svém stanovisku ze dne 10. ledna 1991 k odvolacím důvodům formulovaným stěžovatelem vyslovil právní zástupce názor, že „neexistuje žádný důvod pro odvolání proti rozsudku a nejsou vyhlídky na úspěšné odvolání proti němu." Advokáti pana Maxwella požádali Výbor, aby jejich klientovi byla přesto poskytnuta právní pomoc, a to s ohledem na délku trestu odnětí svobody, k němuž byl odsouzen.

13. Dne 25. ledna 1991 informoval Výbor pana Maxwella, že jeho žádost byla zamítnuta, protože Výbor nenabyl přesvědčení tak, jak to vyžadují platné právní předpisy (viz níže odstavec 23), že existují závažné důvody pro podání odvolání a že je rozumné, aby mu byla poskytnuta právní pomoc. Advokáti panu Maxwellovi radili, aby se odvolání vzdal, ten se však rozhodl, že se jejich radou řídit nebude. Po zamítnutí právní pomoci advokáti odmítli pro stěžovatele nadále pracovat. Bylo povoleno další odročení řízení. Stěžovatel se rozhodl pokračovat ve svém odvolacím řízení osobně.

14. Dne 21. března 1991 stěžovatel oslovil Vrchní soud a sdělil mu své odvolací důvody. Koruna byla zastoupena právním zástupcem, avšak neexistuje záznam o tom, že by tento zástupce během jednání zasahoval do řízení. Předsedou senátu složeného ze tří soudců byl soudce odvolacího soudu Clerk, jeden ze dvou nejstarších soudců ve Skotsku. Téhož dne soud odvolání zamítl. Ve svém rozsudku soudce odvolacího soudu Clerk konstatoval, že byly předloženy podrobné odvolací důvody a že stěžovatel tyto důvody soudu obšírně vysvětlil. V rozsudku byl každý z těchto odvolacích důvodů beze zbytku rozebrán, avšak poté bylo uvedeno, že nejsou podstatné a že nedošlo k žádnému selhání spravedlnosti.

II. Relevantní vnitrostátní právo a praxe

A. Odvolání v trestním řízení

15. Následující podrobnosti se týkají pouze „formálního řízení", kdy řízení probíhá na základě obžaloby před soudcem zasedajícím spolu s porotou.

16. Osoba odsouzená za trestný čin ve Skotsku má ze zákona automatické právo na odvolání (článek 228 zákona /skotského/ o trestním řízení z roku 1975 – dále jen „zákon z roku 1975"). K podání odvolání se nevyžaduje žádné povolení.

17. V odvolání může žadatel požádat soud, aby posoudil každé údajné porušení spravedlnosti při řízení, v němž byl odsouzen (článek 228 /2/ zákona z roku 1975). Zákon nedefinuje, co se rozumí pod pojmem „porušení spravedlnosti", avšak tento pojem se vztahuje například na nesprávný postup soudce při řízení nebo na nesprávná rozhodnutí o přípustnosti důkazů, jakož i na porušení přirozené spravedlnosti. V každém odvolání musí být specifikována povaha „porušení spravedlnosti" v odvolacích důvodech obsažených v písemném vyhotovení odvolání podaném do osmi týdnů ode dne vynesení rozsudku nad žadatelem (článek 233 /1/ a /2/ zákona z roku 1975). Při odvolacím řízení nemůže žadatel opřít žádný aspekt svého odvolání o důvod, který není obsažen v písemném vyhotovení odvolání, pokud k tomu vyjímečně a v daném případě nedá soud souhlas (článek 233 /3/ zákona z roku 1975).

18. Odvolání projednává senát složený nejméně ze tří soudců. Při jednání o odvolání činí odvolatel nebo jeho právní zástupce, je-li přítomen, úkony vůči soudu na podporu odvolacích důvodů. Odvolatelé, kteří nemají právní zastoupení, nejsou žádáni, aby jednali ústně. Mohou však přečíst kteroukoli listinu, kterou si předtím směli připravit nebo nechat připravit. Při projednávání odvolání v trestní věci je Koruna vždy zastoupena právním zástupcem. Jeho povinností je jednat výlučně ve veřejném zájmu a neusilovat o schválení nesprávného rozhodnutí. Proto zástupci Koruny oslovují soud pouze na jeho vyzvání nebo, je-li nezbytné, upozorní soud na některé aspekty související s odvoláním, ať již jsou pro obžalobu výhodné či nikoli.

19. Při projednávání odvolání proti odsouzení může soud zamítnout nebo potvrdit rozsudek soudu první instance, zrušit rozsudek soudu první instance buď zamítnutím odsouzení, nebo nahrazením či změnou výroku o vině, nebo zrušit rozsudek soudu první instance a nařídit nové trestní stíhání (článek 254 zákona z roku 1975).

B. Zastoupení odvolatelů právním zástupcem

20. Ve Skotsku vykonávají právní zástupci veřejný úřad advokáta, který na ně klade řadu povinností, mimo jiné povinnost nepřijmout pokyn jednat za okolností, kdy je podle jejich profesního názoru případ zjevně nepodlože-

ný, i když klient může takové zastupování zaplatit. Základ pro toto pravidlo profesního jednání spočívá v tom, že právní zástupce nemůže okrádat soud o čas předkládáním argumentů, o nichž ví, že jsou nepodložené.

C. Právní pomoc při odvoláních v trestních věcech

21. Výkon právní pomoci ve Skotsku přísluší Skotskému výboru pro právní pomoc, nezávislému orgánu, jehož členové jsou jmenováni státním tajemníkem pro Skotsko z řad právních zástupců, advokátů a jiných osob, které mají zkušenosti v oblasti soudnictví.

22. Právní pomoc, která byla poskytnuta pro řízení na základě obžaloby, zahrnuje v případě odsouzení též posouzení advokátem a jeho radu ohledně odvolání. Názor na vyhlídky odvolání lze rovněž obdržet od právního zástupce, který v řízení jednal. Podle zvláštních ustanovení je možná též taková právní pomoc, která umožňuje advokátovi připravit a předložit zákonné oznámení o úmyslu podat odvolání, a tam, kde je to vhodné, požádat právního zástupce o jeho stanovisko a názor na vyhlídky odvolání, a zajistit vyhotovení podání odvolání, v němž jsou stanoveny odvolací důvody.

23. K rozšíření právní pomoci za tento bod je třeba, aby se advokát obrátil se žádostí na Výbor pro právní pomoc. Žádost by měla obsahovat potvrzení o tom, že advokát žadatele je ochoten jednat při odvolání, jakož i výčet argumentů na podporu odvolacích důvodů a zdůvodnění advokáta, proč se domnívá, že odvolací důvody jsou podstatné a že měla být poskytnuta právní pomoc. Žádosti bude vyhověno, bude-li Výbor přesvědčen o tom, že žadatel je solventní, že „má pro podání odvolání závažné důvody a že za okolností daného případu bude rozumné mu právní pomoc poskytnout" (zákon /skotský/ o právní pomoci z roku 1986, článek 25 /2/).

24. Výbor přijímá rozhodnutí na základě písemností, které má k dispozici, mezi něž obvykle patří kopie vyhotovení odvolání, pověření poroty soudem první instance a zpráva soudce první instance o případu. Názory vyjádřené advokátem žadatele a právním zástupcem vezme Výbor rovněž v úvahu.

25. I když právní předpisy nevyžadují formální kontrolu, v praxi Výbor, je-li o to požádán, znovu posoudí žádost, která byla zamítnuta. Takovéto opětovné posouzení mimo jiné zahrnuje zaslání žádosti externímu zpravodaji, který nebyl zapojen do předchozího rozhodnutí Výboru a který podá Výboru zprávu k předmětu žádosti. Jinak řečeno, rozhodnutí Výboru podléhají soudní kontrole.

26. Jestliže žadatel podá odvolání bez právní pomoci a soud má za to, že prima facie mohou existovat závažné důvody, aby odvolání přijal, a je-li v zájmu spravedlnosti, že by žadatel měl mít při prosazování těchto důvodů právní zastoupení, musí ihned jednání odročit a doporučit, aby bylo rozhodnutí Výboru přešetřeno.

27. Praxe soudu byla v tomto ohledu formálně upravena po rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci Granger versus Spojené království ze dne 28. března 1990 (Série A č. 174) prováděcí směrnicí, vydanou k tomuto účelu předsedou nejvyššího soudu pro předsedy a tajemníky odvolacích soudů, v níž se uvádělo: „U takového odvolání, kde byla odmítnuta právní pomoc a soud má za to, že prima facie žadatel může mít podstatné důvody pro podání odvolání a že je v zájmu spravedlnosti, aby při prosazování svých důvodů měl žadatel právní zastoupení, soud jednání odročí a doporučí, aby rozhodnutí o odmítnutí právní pomoci bylo přezkoumáno."

28. Kde je takovéto doporučení vydáno, právní pomoc se automaticky poskytne. Za tímto účelem stanoví Příručka pro řízení před Skotským výborem pro právní pomoc toto: „Za těchto okolností Výbor obdrží dopis od Vrchního soudu uvádějící podrobnosti případu, kde se doporučuje opětovně posoudit rozhodnutí o zamítnutí. Jsme-li požádáni opětovně posoudit rozhodnutí za těchto okolností, je třeba žádosti automaticky vyhovět. Není třeba, aby případ posuzoval zpravodaj nebo advokát Výboru, ale je třeba jej postoupit zástupci ředitele, aby učinil vhodné opatření."

ŘÍZENÍ PŘED KOMISÍ

29. Pan Maxwell předložil svou stížnost (č. 18949/91) Komisi dne 25. března 1991. Odvolal se na článek 6 §§ 1 a 3 (c) Úmluvy a uvedl, že mu byla odmítnuta právní pomoc. Dále si pan Maxwell stěžoval na vedení jeho obhajoby jeho právními zástupci a na řadu dalších věcí spojených s procesem. Dále pak stěžovatel předložil některé návrhy ve spojení s článkem 13.

30. Dne 2. dubna 1992 shledala Komise všechny stížnosti nepřípustnými s výjimkou první z nich, která byla shledána přípustnou dne 9. prosince 1992. Ve své zprávě ze dne 4. května 1993 (článek 31) dospěla k závěru 17 hlasy ku 2, že došlo k porušení článku 6 § 3 (c) Úmluvy.

Závěrečné návrhy předložené Soudu

31. V průběhu ústního jednání dne 18. dubna 1993 požádala Vláda Soud, aby stanovil, že nedošlo k porušení stěžovatelových práv zaručených článkem 6.

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 6 § 3 (c) Úmluvy

32. Stěžovatel, který byl odsouzen k trestu odnětí svobody na dobu pěti let, si stěžoval, že mu byla odmítnuta právní pomoc při jeho odvolání proti rozsudku, a to v rozporu s článkem 6 § 3 (c) Úmluvy, který zní takto: „3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: ...(c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují..." Toto tvrzení bylo akceptováno Komisí, zatímco Vláda je napadla.

33. Pododstavec (c) článku 6 § 3 podmiňuje právo obviněného na poskytnutí právní pomoci dvěma podmínkami. První z nich, nedostatek prostředků na zaplacení obhájce, není v daném případě předmětem sporu. Soudu zbývá pouze odpovědět na otázku, zda „zájmy spravedlnosti" vyžadovaly, aby stěžovateli byla poskytnuta právní pomoc bezplatně.

34. V této souvislosti Soud připomíná, že způsob, jakým je třeba článek 6 § 3 (c) aplikovat ve vztahu k odvolacím či kasačním soudům, závisí na specifických rysech daného řízení. Je třeba přihlédnout k řízení vedeným podle vnitrostátního právního řádu a k roli, jakou v nich hraje odvolací nebo kasační soud (viz inter alia rozsudek ve věci Monnell a Morris versus Spojené království ze dne 2. března 1987, Série A č. 115, str. 22, § 56).

35. Skotský systém odvolání v trestním řízení zaručuje všem osobám právo na odvolání. Nevyžaduje se žádné zvláštní povolení (viz výše odstavec 16). Vrchní soud má ve své funkci odvolacího soudu široké pravomoci jak s odvoláním naložit (viz výše odstavec 19). Řízení není vázáno specifickými důvody. Napadnout lze každé porušení spravedlnosti (viz výše odstavec 17). Kromě toho řízení zahrnuje vždy ústní jednání, při němž je zastoupena Koruna (viz výše odstavec 18). Nicméně ne všem nesolventním žadatelům je právní pomoc poskytnuta. Nezávislý orgán (Skotský výbor pro právní pomoc) rozhoduje na základě spisového materiálu, zda má žadatel dostatečné důvody pro podání odvolání a zda je v zájmu spravedlnosti, aby se mu dostalo právního zastoupení (viz výše odstavce 21 – 26).

36. Podle Komise zájmy spravedlnosti vyžadovaly, aby panu Maxwellovi byla poskytnuta právní pomoc při projednávání jeho odvolání dne 21. března 1991 před Vrchním soudem. Přitom se odvolala na výše citovaný případ Granger, kde Soud nalezl porušení Úmluvy, a dospěla k závěru, že mezi případem Granger a stávajícím případem existuje podstatná podobnost.

37. Vláda usilovala o odlišení obou případů. Podle jejího tvrzení odvolací soud v případě Granger, poté co vyslechl žadatele, usoudil, že existuje podstatná otázka vyžadující další posouzení. Právní zástupce Koruny byl požádán, aby předložil rozsáhlé a podrobně zpracované zdůvodnění, jemuž žadatel nemohl rozumět a na které nemohl ani odpovědět. V daném případě nelze nalézt žádný z těchto rysů. Vláda dále uvedla, že stěžovatel nebyl povinen oslovit soud při ústním jednání a že právní zástupce Koruny se k soudu nedostavuje proto, aby zde činil návrhy. Kromě toho pan Maxwell nemohl najít právního zástupce, který by byl ochoten jej zastupovat s ohledem na pravidla profesní etiky, která právnímu zástupci ukládají, aby nečinil úkony jménem žadatele v případě, kde si není jist, že existuje řádný základ pro podání odvolání (viz výše odstavec 20). Kromě toho byla v důsledku vynesení rozsudku ve věci Granger zavedena další pojistka. Prováděcí směrnice vydaná předsedou nejvyššího soudu dne 4. prosince 1990, ve spojení s praxí Skotského výboru pro právní pomoc (viz výše odstavce 27 a 28), zabezpečuje, aby u každého odvolání, kde byla právní pomoc odmítnuta, byla takováto pomoc automaticky poskytnuta, jestliže soud dospěl k závěru, že prima facie může žadatel mít závažné důvody pro odvolání a že je v zájmu spravedlnosti, aby mu byla při prosazování těchto důvodů poskytnuta právní pomoc. Proto podle nového systému, jakmile je jasné, že nezastoupený žadatel má důvod, který se ukazuje jako závažný, musí odvolací soud odvolací řízení odročit, aby žadateli umožnil získat zastoupení, a právní pomoc tak bude fakticky poskytnuta. To pak má za následek, že nedojde k opakované nespravedlnosti, jaká byla shledána v případě Granger.

38. Soud poznamenává, že mezi oběma případy skutečně existují rozdíly, jak připomněla Vláda. Navíc zavedení nové praxe, příznivější pro nezastoupeného žadatele, znamená bezpochyby pozitivní vývoj. Právní problém v tomto případě není snad obzvláště složitý. Avšak to, že pan Maxwell formuloval odvolací důvody sám (viz výše odstavec 10) a že právní zástupce nebyl ochoten jej zastupovat (viz výše odstavec 37), nemění nic na skutečnosti, že bez pomoci právního zástupce nebyl schopen kvalifikovaně oslovit soud ve svém případě a tudíž se účinně obhajovat (viz mutatis mutandis rozsudek ve věci Pakelli versus Německo ze dne 25. dubna 1983, Série A č. 64, str. 18, § 38). Kromě toho odvolací soud, jak již bylo uvedeno, měl širokou pravomoc disponovat s jeho odvoláním a jeho rozhodnutí bylo konečné. Co je však ještě důležitější, stěžovatel byl odsouzen k trestu odnětí svobody na pět let. Proto byla pro pana Maxwella věc, o níž se mělo rozhodnout, mimořádně důležitá.

39. Vláda tvrdila, že pokud bude shledáno porušení Úmluvy, bude možná mít tento případ za následek ukončení automatického práva na odvolání, čímž budou značně omezena práva obviněného.

40. Soudu nepřísluší, aby označoval opatření, která by měla být učiněna vnitrostátními orgány k tomu, aby jejich odvolací systém splňoval požadavky článku 6. Jeho úkolem je pouze stanovit, zda jimi zvolený systém v tomto kontextu vede k výsledkům, které v případech, které projednávají, odpovídají požadavkům článku 6 (viz inter alia rozsudek ve věci Quaranta versus Švýcarsko ze dne 24. května 1991, Série A č. 205, str. 15, § 30). Situace v případě jako je tento, kdy se jedná o těžký trest a kdy žadateli nezbylo, než aby se obhajoval sám a bez právní pomoci před nejvyšší odvolací instancí, není v souladu s požadavky článku 6.

41. S ohledem na povahu řízení, na široká oprávnění nejvyššího soudu, na omezenou způsobilost nezastoupeného žadatele předkládat právní argumenty a především s ohledem na přísnost trestu má Soud za to, že zájmy spravedlnosti vyžadovaly, aby stěžovateli byla poskytnuta právní pomoc ve formě zastoupení při projednávání jeho odvolání. Z toho vyplývá, že článek 6 § 3 (c) byl porušen.

II. Aplikace článku 50 Úmluvy

42. Článek 50 Úmluvy stanoví toto: „Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z (...) Úmluvy, a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soudu přizná, v případě potřeby, poškozené straně spravedlivé zadostiučinění." Podle tohoto ustanovení požadoval pan Maxwell náhradu údajné škody ve výši, kterou stanoví Soud, avšak více

než 10 000 liber. Podle tvrzení stěžovatele měla tato částka sloužit jako náhrada škody za tři roky a čtyři měsíce strávené ve vězení v důsledku nespravedlivého procesu. Nárok na náhradu nákladů nebyl uplatněn.

43. Soud souhlasí s Vládou, že takto zapříčiněná nehmotná škoda je dostatečně kompenzovaná nálezem, že byl porušen článek 6. Pokud se týká údajné hmotné škody, Soud poznamenává, že nemůže spekulovat o tom, jaký by byl býval výsledek odvolacího řízení, byla-li by bývala právní pomoc poskytnuta. Proto tento požadavek zamítá jako celek.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ:

1. stanoví, že byl porušen článek 6 § 3 (c) Úmluvy;
2. zamítá požadavek na spravedlivé zadostiučinění.

Vyhotoveno v jazyce anglickém a francouzském a vyhlášeno při veřejném jednání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 28. října 1994.

Herbert PETZOLD
úřadující tajemník

Rolv RYSSDAL
předseda

PRÁVNICKÝ SLOVNÍK EVROPSKÉ OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV

Na stránkách Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu budeme pravidelně publikovat rozbor nejzávažnějších právních termínů (včetně překladů do jazyka anglického a francouzského), použitých ve zveřejněných rozsudcích Evropského soudu.

Výchozím materiálem pro tuto přílohu k rozhodnutím Evropského soudu je „Právnický slovník evropské ochrany lidských práv", který jako první publikaci tohoto druhu v České republice připravuje v roce 1997 k vydat nakladatelství ORAC. Rozsah této publikace bude cca 300 stran.

Autorem slovníku je JUDr. Ing. Jan Čapek, CSc. Slovník bude obsahovat přehled nejzávažnějších právních termínů (s jejich překladem do úředních jazyků strasbourgských orgánů – angličtiny a francouzštiny), používaných v oblasti evropské ochrany lidských práv, upravených především Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednanou v Římě dne 4. listopadu 1950. Jednotlivé termíny, abecedně seřazené, jsou převzaty jak z Úmluvy samotné, tak i z judikatury, která se k jednotlivým ustanovením Úmluvy vytvořila na základě rozhodovací praxe Evropského soudu, Evropské komise pro lidská práva a Výboru ministrů Rady Evropy.

Vzhledem k malým zkušenostem naší justice, advokacie a státní správy s aplikací Úmluvy, zejména pak při podávání stížností na porušování lidských práv Českou republikou, bude moci tato publikace posloužit jako pomůcka v dané oblasti. Knihu jistě přivítají také studenti právnických fakult. Věříme, že tento slovník poslouží širší právnické a laické veřejnosti, která se zajímá o problematiku lidských práv a o jejich mezinárodněprávní ochranu.

Tuto publikaci si mohou čtenáři již dnes objednat na adrese:
Nakladatelství ORAC, Jabloňová 80, 106 00 Praha 10.

☆ ☆ ☆

DISKRIMINACE (angl. **the discrimination**, franc. **la distinction**) – *viz Rozsudek ve věci Informationsverein Lentia a ostatní versus Rakousko, str. 33*

Podle ustanovení článku 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva"), kterou je Česká republika jako členský stát Rady Evropy vázána (viz sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), musí být užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.

Pojem „(ne)diskriminace" byl rozvinut v judikatuře Evropské komise pro lidská práva (dále jen „Komise") a Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „Soud") se sídlem ve Strasbourgu. Z této judikatury vyplývá, že ačkoli článek 14 není samostatně aplikovatelný, hraje důležitou autonomní roli jako doplněk jiných normativních ustanovení Úmluvy a jejích Protokolů. Článek 14 chrání jednotlivce nacházející se v podobných situacích před jakoukoli diskriminací při užívání práv a svobod přiznaných těmito ustanoveními. Opatření, které je diskriminační povahy – i když samo o sobě může být konformní s požadavky některého článku Úmluvy nebo Protokolu garantujícího dané právo nebo svobodu – tudíž porušuje tento článek v kombinaci s článkem 14. Vypadá to, jako by článek 14 Úmluvy byl integrální součástí každého ustanovení zaručujícího práva a svobody.

Dříve, než přijde v úvahu aplikace článku 14, musí být prokázáno, že byly porušeny práva a svobody garantované jiným ustanovením Úmluvy. Článek 14 nezakazuje diskriminaci v obecném smyslu, ale pouze v kontextu s užíváním „práv a svobod přiznaných touto Úmluvou". Pokud tedy některé jiné ustanovení Úmluvy nezaručuje (alespoň implicitně) práva napadaná stěžovatelem, nemá článek 14 vlastní oblast působnosti.

Z nejzajímavějších případů, kdy se strasbourgské orgány zabývaly aplikací článku 14 Úmluvy, lze uvést následující:

V případě Marckx byly stěžovatelkami Paula Marckxová (první stěžovatelka) – neprovdaná matka – a její dcera Alexandra Marckxová (druhá stěžovatelka), narozená mimo manželství.

Paula Marckxová řádně vyrozuměla o narození své dcery příslušného matričního úředníka, který pak dále o této skutečnosti informoval příslušného soudce, a to v souladu s postupem stanoveným tehdy platným článkem 57 bis belgického občanského zákoníku upravujícím status „nezletilých dětí".

Krátce nato Paula Marckxová uznala své dítě v souladu s článkem 334 občanského zákoníku, čímž se automaticky stala jeho opatrovnicí. Rok nato, v říjnu 1974, Paula Marckxová adoptovala svou dceru podle článku 349 občanského zákoníku a v dubnu 1975 vynesl příslušný soud rozsudek se zpětným účinkem ke dni adopce, potvrzující platnost adopce.

Ve své stížnosti adresované Komisi tvrdily obě stěžovatelky toto:

- mezi „legitimními" a „nelegitimními" dětmi a mezi provdanými a neprovdanými matkami existuje diskriminace odporující článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy;
- skutečnost, že „nelegitimní" dítě může být uznáno za vlastní kterýmkoli mužem, i když není jeho otcem, odporuje článkům 3, 8 a 14 Úmluvy;
- článek 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě je porušován tím, že neprovdaná matka nemůže volně disponovat svým majetkem ve prospěch svého dítěte.

K uvedeným stížnostem zaujala Komise následující stanovisko:

- aplikované belgické právní předpisy znamenají porušení článku 8 ve spojení s článkem 14 Úmluvy vůči oběma stěžovatelkám;
- aplikované právní předpisy odporují článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě ve spojení s článkem 14 Úmluvy s ohledem na první, nikoli však na druhou stěžovatelku.

Poté Komise postoupila tento případ k dalšímu jednání Soudu.

Soud, aniž by přehlížel jiná ustanovení, na něž se stížnost odvolávala, zaměřil svou pozornost především na články 8 a 14 Úmluvy, přičemž vzal v úvahu tři hlediska problému, na něž upozornila Komise: formu, jíž byla založena filiace, příbuzenské vztahy dítěte a dědická práva dítěte a jeho matky.

Soud vzal se souhlasem na vědomí judikaturu Komise, podle níž článek 8 Úmluvy nerozlišuje mezi „legitimní" a „nelegitimní" rodinou. Takovéto rozlišování by nebylo v souladu se slovem „každý", což ostatně potvrzuje i dikce článku 14 zakazující diskriminaci založenou na „rodu".

Článek 8 se tudíž aplikuje na rodinný život „nelegitimní rodiny" ve stejné míře jako na rodinný život „legitimní rodiny". Je proto relevantním ustanovením pro daný případ a z tohoto důvodu je nutno rovněž vzít v úvahu článek 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy.

V souladu s ustálenou judikaturou Soudu je rozlišování diskriminační, „nemá-li objektivní a rozumné oprávnění", tj. nesleduje-li legitimní účel a neexistuje-li „rozumný vztah proporcionality mezi použitými prostředky a sledovaným účelem" (viz inter alia rozsudek Soudu ve věci „belgického jazykového případu" z roku 1968, Série A – 6, § 10).

Při jednání směřujícím k umožnění normálního rodinného života neprovdané matce a jejímu dítěti musí stát postupovat bez jakékoli diskriminace založené na „rodu", což mu ukládá článek 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy.

Stěžovatelky pokládaly belgickou právní úpravu filiace „nelegitimního dítěte" formou soudního prohlášení o mateřství za odporující článku 8 Úmluvy, a to jak samotnému, tak i ve spojení s článkem 14. Oproti tomu Komise konstatovala porušení článku 8 (samotného i ve spojení s článkem 14) s ohledem na Alexandru a porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 s ohledem na Paulu Marckxovou.

Soud nejprve konstatoval, že došlo k porušení článku 8 vůči oběma stěžovatelkám. Dále pak musel rozhodnout, pokud jde o filiaci Alexandry její matkou, zda se stěžovatelky staly obětí diskriminačního jednání odporujícího článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy.

Zájem „nelegitimního" dítěte na určení mateřství k němu není menší než zájem „legitimního" dítěte. Není-li „nelegitimní" dítě uznáno dobrovolně, má pouze jedinou možnost, a to podat žalobu na určení mateřství. „Legitimní" dítě má sice obdobné právo na podání žaloby, ale jeho právní status to činí v převážné většině případů zbytečným. K tomu Soud zdůraznil, že členové „nelegitimní" rodiny požívají garancí daných článkem 8 Úmluvy ve stejné míře jako členové tradiční rodiny.

V době vynesení rozsudku Soud neshledal rozlišování mezi „nelegitimní" a „legitimní" rodinou objektivním a rozumným. Proto forma určení mateřství Pauly Marckxové ve vztahu k její dceři znamenala porušení článku 8 Úmluvy vůči oběma stěžovatelkám.

Podle belgického práva je „legitimní" dítě od momentu svého narození plně integrováno do rodiny obou svých rodičů, zatímco uznané „nelegitimní" dítě zůstává v podstatě cizím člověkem ve vztahu k rodinám svých rodičů. Stěžovatelky tvrdily, že tato situace byla neslučitelná s článkem 8 Úmluvy, a to jak samotným, tak i v kombinaci s článkem 14.

Soud konstatoval, že došlo k porušení článku 8 samotného vůči oběma stěžovatelkám. Poté bylo třeba rozhodnout, zda se stěžovatelky staly obětí diskriminace v rozporu s článkem 14 ve spojení s člán-

kem 8 Úmluvy. Rozdílnost v zacházení mezi „nelegitimními" a „legitimními" dětmi shledal Soud především v oblasti dědického práva a konstatoval, že ji nelze ospravedlnit objektivními a rozumnými důvody. Proto usoudil, že zde došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy vůči oběma stěžovatelkám.

Belgický zákoník omezoval do určité míry práva „nelegitimního" dítěte a jeho neprovdané matky, pokud jde o dědění, jakož i o dispozice inter vivos formou závěti. Oproti tomu svěřoval občanský zákoník „legitimním" dětem od okamžiku jejich narození, a dokonce i jejich početí, všechna dědická práva, která upíral Alexandře. Právo vdaných žen disponovat svým majetkem nebylo občanským zákoníkem omezeno tak jako právo Pauly Marckxové.

Podle tvrzení stěžovatelek byl tento systém v rozporu s článkem 14, a pokud jde o Paulu Marckxovou, též v rozporu s článkem 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě, a to jak samotným, tak i ve spojení s článkem 14 Úmluvy. K tomuto tvrzení zaujala Komise stanovisko, že došlo pouze k porušení článku 14 ve spojení s článkem 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě vůči Paule Marckxové.

Pokud jde o druhou stěžovatelku, Soud se zabýval její stížností pouze z hlediska článku 8 Úmluvy (samotného i ve spojení s článkem 14 Úmluvy). Tím fakticky vyloučil aplikaci článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě.

Soud se přiklonil k názoru menšiny členů Komise, podle něhož je právo na dědictví mezi dětmi a jejich rodiči, jakož i mezi vnuky a jejich prarodiči těsně spojeno s rodinným životem, takže spadá pod rozsah aplikace článku 8 Úmluvy.

Do okamžiku své adopce v říjnu 1974 měla Alexandra pouze možnost získat majetek od své matky, což bylo podstatně méně, než by byla mohla získat jako manželské dítě. Soud dospěl k názoru, že toto rozdílné zacházení postrádalo objektivní a rozumné ospravedlnění.

Dále pak Soud konstatoval, že nutnost adoptovat dítě, aby bylo možno eliminovat tuto rozdílnost v zacházení, již sama o sobě zahrnuje diskriminaci. Povinnost neprovdané matky použít řízení o adopci jako prostředku ke zlepšení právního postavení vlastní dcery v dědických věcech je znevažováním přirozeného vztahu a zneužitím institutu adopce pro účely, které jsou mu cizí.

Na rozdíl od legitimních dětí neměla Alexandra nikdy, před adopcí ani po ní, právo dědit po členech rodiny své matky. Ani pro toto rozlišování nenašel Soud objektivní a rozumné zdůvodnění.

V období od října 1973 (uznání) do října 1974 (adopce) měla Paula Marckxová pouze omezenou možnost činit dispozice ve prospěch své dcery. Rozlišování mezi neprovdanými a provdanými matkami v této oblasti vyvolává problémy. Podle názoru Soudu postrádá takovéto rozlišování objektivní a rozumné ospravedlnění a je tudíž v rozporu s článkem 8 Úmluvy.

Soud nenašel žádný „obecný zájem" zmíněný ve druhém odstavci článku 1 Protokolu č. 1, jehož by se stát mohl dovolávat, ani žádné objektivní či rozumné důvody, podle nichž může být znemožňováno neprovdané matce (na rozdíl od provdané matky) darovat nebo odkazovat svůj majetek. Proto Soud konstatoval, že v tomto bodě došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě vůči Paule Marckxové. (Blíže viz rozsudek Soudu ve věci Marckx z roku 1979, Série A – 31.)

S případem Marckx z roku 1979 velmi úzce souvisí případ Vermeire z roku 1991, který na předchozí případ navázal a který dále rozvinul a prohloubil zásady, které byly v případu Marckx založeny. (Blíže viz rozsudek Soudu ve věci Vermeire z roku 1991, A 214 – C.)

V případě Abdulaziz, Cabales a Balkandali byly stěžovatelkami tři ženy s rozdílným státním občanstvím. Paní Abdulaziz byla občankou Malawi, paní Cabales občankou Filipín a paní Balkandali občankou Spojeného království a kolonií. Všechny tři stěžovatelky měly řádný trvalý pobyt ve Spojeném království. V souladu s tehdejšími imigračními předpisy byly britskými úřady odmítnuty žádosti jejich manželů o povolení k pobytu a připojení se ke stěžovatelkám s cílem vést společný rodinný život. Proto stěžovatelky tvrdily, že se staly obětí diskriminační praxe založené na pohlaví, rase a v případě paní Balkandali též na rodu, čímž podle jejich tvrzení došlo mimo jiné i k porušení článku 8 ve spojení s článkem 14 Úmluvy.

Komise se všemi třemi stížnostmi, které spojila do jedné kauzy, zabývala v roce 1982. Ve své zprávě z května 1983 zaujala k této kauze následující stanovisko:

- byl porušen článek 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy z důvodu diskriminace založené na pohlaví;
- výše uvedené články nebyly porušeny z důvodu rasové diskriminace;
- aplikace předpisů o imigraci z roku 1980 v případě paní Balkandali znamenala diskriminaci založenou na rodu, čímž došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy.

Poté Komise předala celý případ k projednání Soudu.
Soud připomněl, že podle ustálené judikatury doplňuje článek 14 jiná ustanovení Úmluvy a Protokolů. Není účinný samostatně, protože působí pouze ve spojení s „požíváním práv a svobod", garantovaných těmito ustanoveními. I když aplikace článku 14 nutně nepředpokládá porušení těchto ustanovení – a v této míře je článek 14 autonomní – nelze jej aplikovat, pokud daná fakta nespadají pod rozsah jejich působnosti (viz inter alia rozsudek Soudu ve věci Rasmussen z roku 1984, Série A – 87, § 29).
V daném případě shledal Soud článek 8 aplikovatelným. I když však Soud neshledal, že by článek 8 byl porušen, přesto faktické okolnosti daného případu spadají pod rozsah působnosti tohoto ustanovení. Proto Soud rozhodl, že i článek 14 Úmluvy je na daný případ aplikovatelný.
Pro účely článku 14 je rozdílné zacházení diskriminačním, postrádá-li „legitimní účel", nebo neexistuje-li „rozumný vztah proporcionality mezi použitými prostředky a účelem, jehož má být dosaženo" (viz inter alia rozsudky Soudu ve věci Marckx z roku 1979, Série A – 31, § 33 a ve věci Rasmussen z roku 1984, Série A – 87, § 38).
Smluvní státy mají určitý rozsah pro volné hodnocení, zda a do jaké míry rozdílnosti v situacích, které si jsou jinak podobné, opravňují k rozdílnému zacházení. Avšak s konečnou platností může tuto otázku zodpovědět pouze Soud.
Pokud jde o diskriminaci založenou na pohlaví, podle imigračních předpisů platných v rozhodné době bylo snadnější pro muže usídleného ve Spojeném království získat povolení k pobytu pro svou manželku – cizinku než pro ženu, žádající o povolení k pobytu pro svého manžela – cizince.
Soud akceptoval, že účelem imigračních předpisů byla ochrana domácího trhu práce. I když lze tento účel pokládat za legitimní, není tím ještě založena legitimita rozlišování mezi ženami a muži, pokud jde o získání povolení k pobytu pro svého manžela – cizince (manželku – cizinku). I když smluvní státy mají určitý prostor pro volnou úvahu při posuzování, zda a do jaké míry rozdílnost v situacích jinak podobných je důvodem k rozdílnému zacházení, mění se tento prostor pro volnou úvahu v závislosti na okolnostech daného případu (viz výše citovaný rozsudek Soudu ve věci Rasmussen, Série A – 87, § 40).
Prosazování rovnoprávnosti mezi ženami a muži patří v současné době k jednomu ze základních cílů Rady Evropy. To znamená, že pro rozdílné zacházení mezi ženami a muži musejí existovat velmi závažné důvody, aby je bylo možno shledat slučitelnými s Úmluvou.
Soud nenabyl přesvědčení, že rozdíl, který může existovat mezi vlivem mužů a vlivem žen na domácí trh, je natolik výrazný, aby opravňoval k rozdílnému zacházení, pokud jde o udělení povolení k pobytu manželovi – imigrantovi (manželce – imigrantce).
Dále pak Soud konstatoval, že k diskriminaci odporující článku 14 Úmluvy dochází obecně tehdy, jedná-li se s osobou nebo se skupinou osob bez závažných důvodů méně příznivě než s jinou, i když příznivější zacházení není Úmluvou přímo požadováno.
Proto Soud dospěl k závěru, že se stěžovatelky staly oběťmi diskriminace založené na pohlaví, čímž došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy.
Pokud jde o tvrzení stěžovatelek ohledně rasové diskriminace, Soud dospěl shodně s Komisí k názoru, že v tomto ohledu nebyl článek 14 Úmluvy porušen. Nelze hovořit o „rasové diskriminaci", dává-li určitý stát v oblasti imigrace přednost občanům států, s nimiž má užší svazky, před občany jiných států.
Paní Balkandali ve své stížnosti uvedla, že se stala obětí diskriminace na základě rodu, protože pouze ty ženy – občanky Spojeného království a kolonií žijící ve Spojeném království, které se zde narodily nebo jejichž rodiče se zde narodili, mají právo na to, aby se zde usadil jejich manžel.
Komise se přiklonila k názoru, že takovéto rozdílné zacházení spočívající na pouhém (náhodném) narození, aniž by se přihlíželo k individuálním a osobním podmínkám, znamená diskriminaci odporující článku 14 Úmluvy.
Soud se však s tímto názorem neztotožnil. Konstatoval, že je sice pravdou, že osoby jako paní Balkandali, které sídlí po delší dobu v určité zemí, zde rovněž naváží úzké vztahy, i když se zde nenarodily. Nicméně obecně existují závažné sociální důvody poskytnout přednostní zacházení těm osobám, jejichž svazek s určitou zemí vyplývá z faktu narození v této zemi. Tuto rozdílnost je třeba chápat jako objektivně a rozumně odůvodnitelnou, jejíž následky nejsou v rozporu s principem proporcionality.
S ohledem na uvedené důvody Soud konstatoval, že se paní Balkandali nestala obětí diskriminace založené na rodu. (Blíže viz rozsudek Soudu ve věci Abdulaziz, Cabales a Balkandali z roku 1985, Série A – 94.)

V případě Fredin*) byli stěžovateli manželé, vlastníci pozemku, na němž se mj. nacházela štěrkovna. Ve své stížnosti adresované Komisi stěžovatelé mimo jiné tvrdili, že byli diskriminováni, protože byli jedinými nezávislými provozovateli v této oblasti.
Komise ve své zprávě vyslovila názor, že v daném případě nedošlo k porušení článku 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě ve spojení s článkem 14 Úmluvy. Poté Komise postoupila případ k dalšímu řízení Soudu.
Soud připomněl, že článek 14 poskytuje ochranu proti diskriminaci, tj. proti rozdílnému zacházení s osobami v podobných situacích, a to bez objektivního a rozumného zdůvodnění. Je proto třeba vždy v konkrétním případě mj. prokázat, že situace, v níž se nachází údajná oběť diskriminace, je podobná situaci osob, s nimiž bylo zacházeno lépe.
Soud sice uznal, že štěrkovna stěžovatelů byla jediným případem, na který byla aplikována novela zákona o ochraně přírody. To však nestačí na podporu tvrzení, že se stěžovatelé nacházeli v podobné situaci jako jiné společnosti, jejichž provoz nebyl ukončen.
Soud proto neshledal žádný důvod, aby nesouhlasil se závěry Komise, a proto konstatoval, že článek 14 nelze na daný případ aplikovat, takže k jeho porušení nemohlo dojít. (Blíže viz rozsudek Soudu ve věci Fredin z roku 1991, Série A – 192.)

NEZBYTNOST V DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI (angl. **the necessity in a democratic society**, franc. **la nécessité dans une société démocratique**) – *viz Rozsudek ve věci Funke versus Francie, str. 21.*
Ustanovení druhých odstavců článků 8 – 11 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen „Úmluva") znamenají v poměru k prvním odstavcům citovaných ustanovení vždy určité výjimky či omezení, za nichž zpravidla aplikace prvních odstavců (garantujících určitá lidská práva a svobody) nepřichází v úvahu. Je možno konstatovat, že „společným jmenovatelem" těchto druhých odstavců jsou v určitém kontextu omezení „nezbytná v demokratické společnosti".
V této souvislosti je možno připomenout, že kdykoli Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud") konstatoval, že došlo k zásahu do relevantního práva či svobody, vždy se zabýval otázkou, zda takovýto zásah sledoval legitimní účel a zda byl „nezbytný v demokratické společnosti". Přitom Soud vždy přiznával vnitrostátním orgánům určitý prostor pro volnou úvahu.
Velikost tohoto prostoru je značně proměnlivá. Jelikož Soud se zabývá posuzováním různých práv, různých stížností týkajících se téhož práva, různými situacemi, v nichž se nacházejí stěžovatelé, a různými argumentacemi předkládanými žalovanými státy v různé době, je tato proměnlivost nevyhnutelná. Ačkoliv někdy lze jen stěží přesně předvídat rozhodnutí Soudu, není obtížné identifikovat faktory, které mohou Soud ovlivnit při volbě širšího nebo užšího přístupu.
Rozsah volné úvahy je zpravidla široký v případech, kdy situace stěžovatele je takové povahy, že lze určitá omezení jeho práv očekávat. Tak např. Úmluva v zásadě nezakazuje smluvním státům, aby upravovaly vstup a délku pobytu cizinců (viz rozsudek Soudu ve věci Berrehab z roku 1988, Série A – 138, § 28), takže umožňuje taková omezení podle článku 8 odst. 2, která by znamenala zasahování do rodinného života, kdyby stěžovateli byli státní občané. Podobně v případě Engel z roku 1976 (Série A – 22) dva ze stěžovatelů tvrdili, že trest, který jim byl uložen pro spolupráci při vydávání a distribuci údajně podvratného časopisu, znamenal porušení jejich práv podle článku 10 Úmluvy. Soud však konstatoval, že jednání příslušných orgánů bylo v souladu s článkem 10 odst. 2 Úmluvy.
Soud poznamenal, že „řádné fungování armády si lze jen stěží představit bez právních pravidel zabraňujících vojákům podrývat vojenskou kázeň." Přitom Soud uznal, že vojáci požívají práva na svobodu projevu, avšak dodal, že „nemůže přehlížet «zvláštní povahu vojenského života» ... specifické «povinnosti» a «odpovědnost» členů vojenských útvarů ani rozsah volné úvahy" (viz výše citovaný rozsudek ve věci Engel, § 100). S přihlédnutím k okolnostem a k obsahu publikace Soud konstatoval, že v daném případě nedošlo k porušení Úmluvy, protože „Nejvyšší vojenský soud mohl mít řádné důvody pro závěr, že se (stěžovatelé) pokusili podrývat vojenskou kázeň a že bylo nezbytné z důvodu prevence před narušením pořádku uložit jim (stížností napadený) trest" (ibid. § 100).
Tato aplikace článku 10 je v souladu s dřívějším komentářem Soudu ve vztahu ke stížnostem podaným na údajné porušení článku 5, podle něhož „každý stát je oprávněn organizovat svůj vlastní sys-

---

Viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu, přílohový sešit č. IV/96, Rozsudek o stížnosti č. 18928/91 ve věci Fredin versus Švédsko, str. 2.

tém vojenské kázně a v této oblasti má určitý prostor pro volnou úvahu" (ibid. § 59). Později Soud rozhodl o stížnosti na porušování článku 14 ve stejném smyslu.

Je přirozené, že rozsah volné úvahy v takovýchto případech není neomezený. Ve výše citovaném případě Engel Soud upozornil, že mu přísluší pravomoc dohlížet nad tím, jak je vnitrostátní právo aplikováno, zatímco v případě Golder z roku 1975 (Série A – 18) argument britské vlády, že omezení korespondence vězňů lze odůvodnit odkazem na kterýkoliv důvod uvedený v článku 8 odst. 2, byl zamítnut s tím, že „i když se přihlédne k právu volné úvahy ponechaném smluvním státům, Soud nemůže rozpoznat, jak tyto úvahy mohou «v demokratické společnosti» oprávnit státního tajemníka vnitra zabránit panu Golderovi v korespondenci s jeho advokátem" (ibid. § 45). Tím je také demonstrována výhoda použití širokého rozsahu volné úvahy před koncepcí „inherentních omezení" práv stěžovatele, která se počala rozvíjet v rané judikatuře Komise, avšak byla odmítnuta Soudem v případě De Wilde, Ooms a Versyp z roku 1971 (Série A – 12). Zatímco koncepce „inherentních omezení" staví zasahování do korespondence vězňů zcela mimo rozsah aplikace článku 8 odst. 1, přístup „volné úvahy" vyžaduje od Soudu, aby případ posuzoval ve světle článku 8 odst. 2 Úmluvy. I když smyslem obou koncepcí je omezit práva stěžovatele, přístup Soudu zaručuje, že omezení bude „v souladu se zákonem", bude sledovat legitimní účel a nebude extenzivnější, než je „nezbytné v demokratické společnosti".

Jiná situace, při níž je rozsah volné úvahy poměrně široký, nastane, když se Soud musí zabývat případem obsahujícím celý komplex kontraoverzních politických, ekonomických a sociálních aspektů. To platí především pro případy, na něž se aplikuje článek 15 Úmluvy nebo článek 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě. Tak např. v případě Powell a Rayner z roku 1990 (Série A – 172) vyvstala otázka, zda hluk pocházející z letiště Heathrow znamená porušení práva stěžovatelů na soukromý život a obydlí ve smyslu článku 8 Úmluvy. Když Soud posuzoval tento aspekt případu, konstatoval, že příslušné britské orgány přijaly řadu opatření, a konstatoval: „Komisi či Soudu zajisté nepřísluší nahrazovat hodnocení vnitrostátních orgánů jiným hodnocením ohledně toho, jaká by měla být nejlepší politika v této složité a technické oblasti. Jedná se o oblast, kde je třeba smluvním státům přiznat široký rozsah volné úvahy" (ibid. § 44).

Na základě této premisy dospěl Soud k závěru, že při rozhodování o politice a stanovení hladiny hluku „nelze o britské vládě tvrdit, že překročila rozsah volné úvahy, který je jí dán, nebo že porušila rovnováhu, kterou musí respektovat s ohledem na článek 8" (ibid. § 45).

Kontrola nemravných publikací, kterou se Soud zabýval v souvislosti s případem Handyside z roku 1976 (Série A – 24), je dalším příkladem. Případ se týkal publikace nazvané „Malá červená učebnice" (The Little Red Schoolbook), vydané dvěma dánskými autory. Kniha, která byla určena školní mládeži, obsahovala několik pobuřujících pasáží včetně kontraoverzní kapitoly o sexu. Když byla publikována v Anglii, bylo zahájeno trestní stíhání proti stěžovateli (anglickému vydavateli) na základě zákonů z let 1959 a 1964 a britské orgány zabavily více než tisíc jejích výtisků. Stížnost pana Handyside v tom smyslu, že jednání britských orgánů znamenalo porušení jeho práva garantovaného článkem 10 Úmluvy, byla zamítnuta. I když bylo nesporné, že v daném případě došlo k zásahu do práva stěžovatele na svobodu projevu, Soud konstatoval, že tento zásah byl odůvodněný, neboť „byl stanoven zákonem a ...byl nezbytný v demokratické společnosti ...v zájmu ochrany morálky."

Úhelným kamenem rozsudku byl rozsah volné úvahy vnitrostátních orgánů. Soud zdůraznil, že „ochranný mechanismus Úmluvy je subsidiární ve vztahu k vnitrostátním systémům zaručujícím lidská práva," a poznamenal, že tento aspekt je obzvláště důležitý v daném případě, protože: „Není možné nalézt ve vnitrostátním právu smluvních států jednotné evropské pojetí morálky. Koncepce přijatá v jejich zákonech se mění v závislosti na čase a místě, zejména pak v dnešní době charakterizované rychlým vývojem názorů na daný problém. S ohledem na přímý a trvalý kontakt s podmínkami ve svých zemích jsou vnitrostátní orgány v zásadě v lepším postavení než mezinárodní soudce, aby si mohly utvořit názor na přesný obsah těchto požadavků, jakož i na «nezbytnost omezení nebo trestu» směřujících k jejich respektování" (ibid. § 48).

Soud pak dále uvedl, že rozsah volné úvahy daný vnitrostátním orgánům není neomezený, ale že podléhá jeho dohledu. Přitom konstatoval, že při výkonu této své pravomoci musí Soud respektovat základní význam svobody projevu, jakož i povinnosti a odpovědnost těch, kdo ji užívají. Pokud jde o výše uvedený případ, Soud přihlédl ke skutečnosti, kterým čtenářům je kniha určena, a s uspokojením vzal na vědomí, že příslušné anglické orgány ji shledaly morálně závadnou.

Pokud jde o „nezbytnost" zásahu, Soud přiznal pouze nepatrný význam skutečnosti, že v jiných částech Spojeného království a v některých evropských zemích byla kniha shledána nezávadnou.
S opětovným odvoláním na rozsah volné úvahy Soud konstatoval následující: „Smluvní státy zaujaly své stanovisko z hlediska situace existující na jejich území, přihlédly inter alia k různým názorům převažujícím v jejich zemích na požadavky ochrany morálky v demokratické společnosti. Skutečnost, že většina z nich umožnila, aby byla kniha distribuována, ještě neznamená, že opačné rozhodnutí Inner London Quarter Sessions bylo porušením článku 10" (ibid. § 57).
Jelikož požadavek přiměřenosti byl rovněž splněn, Soud dospěl k závěru, že ve výše uvedeném případě nedošlo k porušení Úmluvy.
V případě Müller a ostatní versus Švýcarsko z roku 1988 (Série A – 133) aplikoval Soud výše uvedené zdůvodnění rozsudku v případě Handyside na výtvarné umění a rozhodl, že ani odsouzení stěžovatele k pokutě za vystavování obscénních obrazů ani jejich konfiskace nebyly porušením článku 10 Úmluvy. Soud uznal, že „osoby, které vytvářejí, předvádějí, distribuují nebo vystavují umělecká díla, přispívají k výměně myšlenek a názorů, která je podstatná pro demokratickou společnost" (ibid. § 33). Proto je svoboda uměleckého projevu důležitá a stát je zavázán do ní bez řádného důvodu nezasahovat. Avšak poté, co si Soud prohlédl obrazy, které nemravně zobrazovaly sexuální aktivitu mezi lidmi a zvířaty, dospěl k závěru, že švýcarské soudy nejednaly nepřiměřeně, když je shledaly hrubě urážejícími. I když Soud konstatoval, že pojetí morálky se v poslední době mění, vzal rovněž v úvahu skutečnost, že obrazy pana Müllera byly vystaveny takovým způsobem, který k nim veřejnosti umožnil volný přístup, neboť pořadatelé výstavy jej neomezili věkovou hranicí.
S přihlédnutím k rozsahu volné úvahy švýcarských orgánů Soud učinil závěr, že stejně jako v případě Handyside byl zásah těchto orgánů do práva na svobodu projevu stěžovatele odůvodněný, jakožto nezbytný v demokratické společnosti v zájmu ochrany morálky.
S tímto odůvodněním Soud konstatoval, že v daném případě nedošlo k porušení Úmluvy.
Je zřejmé, že prostor, který Soud poskytl vnitrostátním orgánům ve výše uvedených případech, byl vytvořen na základě jeho názoru, že při absenci „jednotného evropského pojetí morálky" je zde namístě pouze omezený dohled nad rozhodnutími vnitrostátních orgánů. Kritika rozhodnutí v případě Handyside ukázala, že i když se vychází ze správných předpokladů, vzniká otázka, zda by Soud sám neměl rozvinout takovouto „evropskou koncepci morálky" ve své judikatuře, a to tím spíše, že pojem „morálka" se v Úmluvě vyskytuje na více místech. Na tuto otázku je třeba dát zápornou odpověď. Posláním Soudu není zajistit uniformitu tam, kde se vyskytují rozdíly mezi smluvními státy, nýbrž zabezpečit, aby byly respektovány základní hodnoty. Zda jednání státu překračuje povolené limity, je věcí rozhodnutí Soudu. Ten však nemůže tvrdit, že existují určité normy, pokud neexistuje pro takové tvrzení žádný důkaz, takže tam, kde existuje jasná rozdílnost názorů, musí též existovat rozsáhlý prostor pro volnou úvahu.
Dalo by se předpokládat, že je-li Soud ochoten zaručit vnitrostátním orgánům široký rozsah volné úvahy ve vztahu k některým ustanovením Úmluvy, bude tak postupovat u všech ustanovení. Pokud je Soud ujištěn, že lze identifikovat přesný požadavek, pak může být rozsah volné úvahy velice úzký. Rozhodnutí o tom, jak široký rozsah odpovídá situaci dané konkrétním případem, může být samozřejmě kontroverzní. To, co jeden soudce pokládá za legitimní výkon státní suverenity, může jiný pokládat za jednání vymykající se normě. Takováto rozdílná stanoviska členů Soudu je možno nalézt u případů Sunday Times z roku 1979 (Série A – 30) a Observer a Guardian z roku 1991 (Série A – 216).
V těchto případech většina členů Soudu zastávala názor, že rozsah volné úvahy byl užší než v případě Handyside, protože „zachování autority a nestrannosti soudní moci" (čl. 10 odst. 2) je předmětem široké dohody smluvních stran Úmluvy, který lze současně pokládat za mnohem více „objektivní" pojem, než je „ochrana morálky". Menšina soudců byla opačného názoru a s odvoláním na rozdílnou praxi smluvních států tvrdila, že státům je třeba zaručit široký rozsah volné úvahy, i pokud jde o metody použité k posílení autority soudů a jejich rozsudků. Kontrast mezi touto argumentací a míněním většiny soudců je zjevný. Zatímco menšina soudců zastávala názor, že rozhodnutí vnitrostátních orgánů nebyla zjevně nepřiměřená, pak většina soudců po detailní analýze rozhodnutí Sněmovny Lordů je shledala jako omezující rozsah volné úvahy.
Schopnost Soudu měnit rozsah volné úvahy je evidentní též v další kontroverzní kauze. Hlavní otázkou v případě Dudgeon z roku 1981 (Série A – 45) bylo, zda kriminalizace homosexuality v Severním Irsku porušovala právo stěžovatele na respektování jeho soukromého života, garantované článkem 8 Úmluvy. Vláda tvrdila, že případ spadá pod rozsah článku 8 odst. 2 Úmluvy, protože účelem

napadené právní úpravy byla „ochrana morálky". Soud pak nastolil otázku, zda to bylo „nezbytné v demokratické společnosti" pro dosažení tohoto účelu, což úzce souviselo s rozsahem volné úvahy. Britská vláda zdůrazňovala, že Severní Irsko je konzervativní společností v otázkách morálky a že zde existuje silná opozice stavící se proti změně příslušného zákona. Soud uznal, že tomu tak skutečně je, a poznamenal: „Skutečnost, že podobná opatření nejsou pokládána za nezbytná v jiných částech Spojeného království nebo v jiných členských státech Rady Evropy, neznamená, že nemohou být nezbytná v Severním Irsku... Tam, kde jsou rozdílné kulturní komunity na území téhož státu, se může stát, že příslušné státní orgány budou muset respektovat rozdílné podmínky, a to jak morální, tak i sociální" (ibid. § 56).

Soud rovněž uznal, že vláda jednala pečlivě a v dobré víře, když se rozhodla zákon neměnit. Přitom však poukázal na to, že samotná dobrá víra nestačí, protože „navzdory prostoru pro volnou úvahu ponechanému vnitrostátním orgánům přísluší Soudu, aby učinil závěr, zda důvody, které shledal relevantními, byly za daných okolností postačující, zejména pak, zda napadané zasahování bylo přiměřené sociální potřebě" (ibid. § 59).

Podle názoru britské vlády případ Handyside ukázal, že rozsah volné úvahy je extenzivnější v případech, kde se jedná o ochranu morálky. Soud uznal, že jde o důležitý argument, avšak dodal, že „nejen povaha účelu omezení, nýbrž i povaha relevantního jednání ovlivňuje rozsah volné úvahy." To bylo klíčovým bodem v daném případě, protože se týkal „nejintimnějšího aspektu soukromého života" (ibid. § 52). Proto musejí existovat „obzvlášť závažné důvody", aby bylo možno zásah ospravedlnit podle článku 8 § 2 Úmluvy.

V daném případě Soud shledal, že vláda nedokázala odůvodnit existující právní úpravu. Homosexualita nepodléhá trestnímu postihu ve většině evropských států a v samotném Severním Irsku sledují státní orgány politiku neaplikovat zmíněný zákon proti osobám starším jednadvaceti let. Za těchto okolností nelze tvrdit, že existuje „naléhavá sociální potřeba" pro právní úpravu, ani že prospěch vyplývající ze zákona převažuje jeho nevýhody, jak vyžaduje princip proporcionality. V důsledku toho se vládě nepodařilo prokázat, že zmíněný zákon je „nezbytný v demokratické společnosti", takže v daném případě došlo k porušení článku 8 odst. 1 Úmluvy.

V tomto případě interpretoval Soud rozsah volné úvahy mnohem úžeji, než se mohlo předvídat. Nicméně se nesnažil jej plně vyloučit. Stížnost pana Dudgeona, že mu zákon bránil v sexuálních vztazích s muži mladšími jednadvaceti let, byla zamítnuta s odůvodněním, že určitý stupeň kontroly homosexuálních styků je nezbytný za účelem prevence vydírání a korupce, a že „především přísluší vnitrostátním orgánům, aby rozhodly o vhodných opatřeních tohoto druhu, nutných k ochraně morálky v jejich společnosti, a zejména aby stanovily věkovou hranici, dokdy mají být mladí lidé pod ochranou trestního zákona" (ibid. § 62). Rozsudek v případě Dudgeon samozřejmě neznamená, že Soud napomáhá propagaci homosexuálních styků nebo podobného chování, které si vláda přeje kontrolovat.

V případě Sunday Times byl Soud při svém postoji k rozsahu volné úvahy ovlivněn svým názorem na svobodu tisku jakožto základní hodnotu. Protipólem v případě Dudgeon byla ochrana (Úmluvou) sexuálního chování, které Soud označil jako „podstatný soukromý projev lidské osobnosti" (ibid. § 60). Tento úhel pohledu na daný problém však nezůstal bez odezvy. Stejně jako tomu bylo v dřívějších případech, výchozím bodem nesouhlasících soudců byla role rozsahu volné úvahy. Podle soudce Zekii bylo třeba hledat směrodatné principy v případě Handyside, přičemž v tak morální a sensitivní otázce, jakou je homosexualita, by měl být vnitrostátním orgánům přiznán velmi široký, i když ne neomezený rozsah volné úvahy. Podobně, podle názoru soudce Walshe, Soud nebyl v situaci, kdy mohl odporovat hodnocení vnitrostátních orgánů, protože „právo hraje roli při ovlivňování morálních postojů a jestliže žalovaná vláda zastává názor, že požadovaná změna legislativy by měla nežádoucí účinky na morální postoje, pak ...je oprávněna zachovat právní úpravu tak, jak je."

Přístup většiny soudců v případě Dudgeon byl následně potvrzen v rozsudku Soudu ve věci Norris z roku 1988 (Série A – 142), který se týkal podobné právní úpravy v Irské republice. Vláda argumentovala podobným způsobem jako menšina soudců v případě Dudgeon a tvrdila, že morální cítění demokratického národa je záležitostí jeho institucí a opravňuje k dostatečně širokému rozsahu volné úvahy umožňujícímu podporu odpovídající právní úpravy. Soud však s touto argumentací nesouhlasil. I když připustil, že vnitrostátní orgány mají široký rozsah volné úvahy ve věcech morálky, nebyl ochoten garantovat neomezené právo volné úvahy, což zjevně vyžadovala irská vláda. Soud zdůraznil, že je oprávněn dohlížet na plnění závazků smluvních států, a to i ve věcech morálky, přičemž kon-

statoval, že vláda nepředložila dostatečné důkazy na podporu zachování stávající právní úpravy. Naopak, stejně jako tomu bylo v případě Dudgeon, vnitrostátní orgány často upouštěly od aplikace zákona, pokud nedošlo k jasnému porušení morálních norem nebo k jednání vyžadujícímu tvrdší postup. Za těchto okolností nebylo možné tvrdit, že existuje naléhavá potřeba právní úpravy, z čehož vyplynulo, že v daném případě došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

Z výše uvedených příkladů vyplývá, že v kterékoli demokratické společnosti může docházet k situacím, kdy práva stanovená Úmluvou mohou být omezena. Vzniká tak otázka, kdo a jakým způsobem má posoudit potřebu takového omezení. Nelze argumentovat tím, že zodpovězení této otázky by mělo plně spadat do pravomoci žalovaného státu. Potíž však spočívá v tom, že omezení je možné pouze z důvodů, které může řádně zhodnotit pouze stát.

V řadě případů, jak bylo uvedeno výše, Soud akceptoval tento názor. Když se ujistil o tom, že vnitrostátní opatření bylo učiněno v rámci určitých mezí, přiznal státu široký rozsah volné úvahy. Pokud Soud zvolil odlišný přístup, pak to bylo proto, že většina soudců zastávala názor, že argumenty předložené žalovanou vládou byly v rozporu se základními principy Úmluvy.

Rejstřík
rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu
k ročníku 1996 (II.)
Výběru z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ve věci

Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu
Vydává Nejvyšší soud ČR
Předseda redakční rady: JUDr. Pavel Kučera
Nakladatelství ORAC, s.r.o. Praha
Nakladatelská redakce: JUDr. Karel Havlíček, JUDr. Anna Jeníčková
Překlad: JUDr. Ing. Jan Čapek, CSc.
Sazba: Rudolf Svoboda
Tisk: OSTRAVSKÉ TISKÁRNY, a. s., Ostrava
Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva vychází s laskavým finančním přispěním a organizační pomocí Centra pro demokracii a svobodné podnikání, Štěpánská 18, Praha 1

Index 47 301

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1996 (XLVIII),
Přílohový sešit VIII, ročník přílohových sešitů – II. z 24. 11. 1996.
Vydává Nejvyšší soud ČR v Nakladatelství ORAC, s. r. o., Praha.
Předseda redakční rady: JUDr. Pavel Kučera.
Adresa redakce: 657 37 Brno, Burešova 20, tel.: 05/41321237.
Ročně vycházejí 4 přílohové sešity.
Rozšiřuje, objednávky předplatného přijímá a informace o prodeji a odběru podává
Nakladatelství ORAC, s. r. o., 106 00 Praha 10, Jabloňová 80.
Administrace Nakladatelství ORAC: tel.: 02/758716, 02/755843, fax: 02/758720.